

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΓΕΩΡΓΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
Η Ευρώπη επενδύει στις αγροτικές περιοχές

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΤΡΟΦΙΜΩΝ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΥΠΟ – ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ 2.4

Αναπροσαρμογή Ανάλυσης SWOT, με συμμόρφωση στις
υποδείξεις της εκ των προτέρων αξιολόγησης (ΕΧΑΝΤΕ)

7^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ (ΕΙΔΙΚΟΣ ΣΤΟΧΟΣ 7)

ΠΡΟΣΕΛΚΥΣΗ ΝΕΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΥΚΟΛΥΝΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

ΕΙΔΙΚΟΣ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΣ ΚΟΝΔΥΛΙΩΝ
ΕΡΕΥΝΑΣ ΓΕΩΠΟΝΙΚΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
Ιερά Οδός 75, Βοτανικός
118 55 Αθήνα
Τηλ: 210 5294848
Fax: 210 5294767
e-mail: elke@aua.gr

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ & ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΛΚΝ ΑΝΑΛΥΣΙΣ - ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ Ε.Π.Ε.
Αριστοτέλους 11-15,
7^{ος} όροφος, 10432 Αθήνα
Τηλ: 210 5201460
Fax: 210 5230064
e-mail: lkn@lkn.gr

ΑΘΗΝΑ, ΜΑΡΤΙΟΣ 2021

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 7^{ου} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

7. ΕΙΔΙΚΟΣ ΣΤΟΧΟΣ 7: ΠΡΟΣΕΛΚΥΣΗ ΝΕΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΥΚΟΛΥΝΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ 5

7.1.	ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	6
7.2.	ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΤΗΣ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ.....	6
7.3.	ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΑΠ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΕΛΚΥΣΗ ΝΕΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ	24
7.4.	ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ 2007-2013 ΜΕΤΡΟ 112 – «ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΝΕΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ»	32
7.5.	ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ 2014-2020 - ΜΕΤΡΟ 6.1 «ΕΝΙΣΧΥΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΣΤΑΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΑΠΟ ΝΕΟΥΣ ΓΕΩΡΓΟΥΣ».....	37
7.6.	ΕΘΝΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΕΛΚΥΣΗ ΝΕΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ	42
7.7.	ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΕ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ	45
7.8.	ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΕΣΠΑ 2014-2020	48
7.8.1.	Δράση: «Ενίσχυση της αυτοαπασχόλησης πτυχιούχων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Α' και Β' κύκλος)».....	49
7.8.2.	Δράση «Νεοφυής επιχειρηματικότητα»	50
7.8.3.	Ποσοτικά στοιχεία Δράσεων.....	52
7.9.	ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗΣ	55
7.10.	ΕΙΔΙΚΟΣ ΣΤΟΧΟΣ 7 – ΣΥΝΟΨΗ	61

SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΕΣ7 «ΠΡΟΣΕΛΚΥΣΗ ΝΕΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΥΚΟΛΥΝΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ» 64

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ 67

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 7.1 :	ΟΙ ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΟΣΟΝ ΑΦΟΡΑΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ ΓΕΩΡΓΟΥΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΠΥΛΩΝΑ	67
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 7.2 :	ΣΥΝΟΨΗ ΕΚΘΕΣΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ (ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΑΡΙΘΜΟΣ 10).....	68

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.1:	ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΔΙΑΘΡΩΣΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ ΣΕ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΧΩΡΕΣ.....	8
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.2:	ΑΡΙΘΜΟΣ ΝΕΩΝ ΑΡΧΗΓΩΝ ΓΕ ΚΑΘΕ 100 ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΟΥΣ ΑΡΧΗΓΟΥΣ ΓΕ.....	8
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.3.:	ΑΡΙΘΜΟΣ ΝΕΩΝ ΑΡΧΗΓΩΝ ΓΕ ΚΑΘΕ 100 ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΟΥΣ ΑΡΧΗΓΟΥΣ ΓΕ (ΗΛΙΚΙΑ < 40 ΕΤΩΝ / ΗΛΙΚΙΑ > 55 ΕΤΩΝ), 2016	9
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.4:	ΓΕΩΡΓΙΚΕΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ – ΧΓΕ – ΗΜΕΡΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΑΝΑ ΗΛΙΚΙΑΚΕΣ ΤΑΞΕΙΣ, 2016 .	10
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.5:	ΑΡΙΘΜΟΣ ΝΕΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥΣ ΓΕΩΡΓΟΥΣ ΑΝΑ ΚΛΑΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ, 2019	13
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.6:	ΤΥΠΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ (SO) ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΟΣΔΕ 2019 ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ ΓΕΩΡΓΟΥΣ & ΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΓΕΩΡΓΩΝ ΑΝΑ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ	16

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.7: ΔΗΛΩΜΕΝΗ ΈΚΤΑΣΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΟΣΔΕ 2019 ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ ΓΕΩΡΓΟΥΣ & ΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΓΕΩΡΓΩΝ ΑΝΑ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ	17
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.8: ΜΕΣΗ ΤΥΠΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ (SO) ΑΝΑ ΔΗΛΩΜΕΝΗ ΕΚΤΑΣΗ (HA) ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ ΓΕΩΡΓΟΥΣ & ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ ΑΝΑ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΓΙΑ ΤΟ 2019	18
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.9: ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΝΙΑΙΑ ΕΝΙΣΧΥΣΗ (ΠΥΛΩΝΑΣ Ι) ΠΟΥ ΔΙΝΟΝΤΑΙ ΣΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ ΓΕΩΡΓΟΥΣ & ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΓΕΩΡΓΩΝ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΟΣΔΕ 2019	19
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.10: ΖΩΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ ΑΝΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΖΩΙΚΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ, ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΟΣΔΕ 2019.....	20
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.11: ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ.....	21
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.12: ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΕΣ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΣΤΗ ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΑΡΧΗΓΩΝ ΤΩΝ ΓΕ (2013/2010, 2016/2013 & 2016/2010), ΑΝΑ ΤΥΠΟ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΟΜΑΔΑ ΗΛΙΚΙΩΝ	22
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.13: ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΑΡΧΗΓΩΝ ΤΩΝ ΓΕ, ΑΝΑ ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΚΛΑΣΗ, ΤΥΠΟ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ, 2016.....	23
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.14: - ΚΥΡΙΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ	25
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.15: ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΔΙΚΑΙΟΥΧΩΝ ΚΑΤΑ ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΚΛΑΣΗ	33
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.16: ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΔΙΚΑΙΟΥΧΩΝ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ	33
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.17: ΑΠΑ, ΜΑΕ ΚΑΙ ΑΠΑ/ΜΑΕ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΕΤΡΟΥ 112	34
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.18: ΑΠΑ, ΜΑΕ ΚΑΙ ΑΠΑ/ΜΑΕ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΜΑΕ>0,5 ΠΟΥ ΔΕΝ ΑΝΗΚΟΥΝ ΣΕ ΔΙΚΑΙΟΥΧΟΥΣ ΤΟΥ ΜΕΤΡΟΥ 112.....	34
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.19: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ (ΤΟΠ)Σ ΤΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΠΡΟΚΗΡΥΞΗΣ ΤΟΥ ΜΕΤΡΟΥ 112.....	35
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.20: ΜΕΣΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΤΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ ΣΕ ESU	36
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.21: ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΔΕΙΚΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΣ	39
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.22: ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΕΚΜ/ΣΕΩΝ ΚΑΤΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ	40
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.23: ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΕΚΜ/ΣΕΩΝ ΚΑΤΑ ΤΕΧΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟ	41
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.24: ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΗ ΧΡΗΣΗΣ ΓΗΣ, ΒΑΣΕΙ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 7 ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ 4061/ 2012 ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	44
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.25: ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΩΝ ΕΡΓΩΝ ΤΩΝ ΔΡΑΣΕΩΝ ΚΡΑΤΙΚΩΝ ΕΝΙΣΧΥΣΕΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΕΣΠΑ 2014 -2020 (ΠΤΥΧΙΟΥΧΟΙ & ΝΕΟΦΥΕΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ), ΑΝΑ ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΟΜΑΔΑ ΚΑΙ ΤΥΠΟ ΠΕΡΙΟΧΗΣ	53
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.26: ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΩΝ ΕΡΓΩΝ ΤΩΝ ΔΡΑΣΕΩΝ ΚΡΑΤΙΚΩΝ ΕΝΙΣΧΥΣΕΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΕΣΠΑ 2014 -2020 (ΠΤΥΧΙΟΥΧΟΙ & ΝΕΟΦΥΕΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ), ΑΝΑ ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΟΜΑΔΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	53

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7.1:: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΑΡΧΗΓΩΝ (< 35 ΕΤΩΝ) ΓΕ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΩΝ ΑΡΧΗΓΩΝ ΤΩΝ ΓΕ, ΣΕ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΈΝΩΣΗ.....	7
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7.2: ΜΕΣΑ ΜΕΓΕΘΗ (ΕΚΤΑΣΗ (HA/ΓΕ) & ΜΑΕ/Γ.Ε) ΑΝΑ ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΤΑΞΗ ΚΑΤΟΧΩΝ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ	10
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7.3: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ ΑΝΑ ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΚΛΑΣΗ.....	11
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7.4: ΑΡΙΘΜΟΣ ΝΕΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥΣ ΓΕΩΡΓΟΥΣ ΑΝΑ ΚΛΑΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΓΙΑ ΤΟ 2019.....	15
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7.5:: ΑΞΙΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΕΝΟΣ ΕΚΤΑΡΙΟΥ (EUR/HA) ΑΝΑ ΚΛΑΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ ΣΤΙΣ ΤΡΙΕΙΣ ΑΓΡΟΝΟΜΙΚΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟ 2019	20

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7.6: ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΗΣ ΒΑΣΙΚΗΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ & ΠΛΗΡΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΑΙ ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΚΛΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ 2016.....	24
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7.7: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΑΡΙΘΜΟΥ ΤΩΝ ΥΠΟΒΛΗΘΕΝΤΩΝ ΕΝΙΑΙΩΝ ΔΗΛΩΣΕΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ (ΕΔΕ) ΑΠΟ ΝΕΟΥΣ ΓΕΩΡΓΟΥΣ ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΕΙ ΤΟ ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΟ ΤΟΥΣ ΣΧΕΔΙΟ	30
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7.8: ΠΟΣΟΣΤΟ ΝΕΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ ΠΟΥ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΑΝ ΤΟ ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΚΑΙ ΕΚΑΝΑΝ ΕΝΙΑΙΑ ΔΗΛΩΣΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ (ΕΔΕ)	30
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7.9: ΠΟΣΟΣΤΟ ΝΕΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ ΠΟΥ ΔΕΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΑΝ ΤΟ ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΚΑΙ ΕΚΑΝΑΝ ΕΝΙΑΙΑ ΔΗΛΩΣΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ (ΕΔΕ).....	31
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7.10: ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΩΦΕΛΟΥΜΕΝΩΝ ΤΟΥ ΜΕΤΡΟΥ 112.....	32
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7.11: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΜΗ ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΜΕΝΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ (2009 – 2020)	48

7. ΕΙΔΙΚΟΣ ΣΤΟΧΟΣ 7: ΠΡΟΣΕΛΚΥΣΗ ΝΕΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΥΚΟΛΥΝΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Δείκτες Κοινού Πλαισίου Context Indicator (PMEF)	Δείκτες Επιπτώσεων Impact Indicator																					
<div>1) C.16 New farmers</div> <div>2) C14 Age structure of Farm managers</div> <div>(C.23 Ηλικιακή διάρθρωση διαχειριστών γεωργικής εκμετάλλευσης)</div> <table><tr><td>συνολικός αριθμός διαχειριστών γεωργικής εκμετάλλευσης</td><td>Αριθμός</td><td>684.950 (2016)</td></tr><tr><td>ποσοστό ατόμων< 35 ετών</td><td>% συνολικών διαχειριστών</td><td>3,7 (2016)</td></tr><tr><td>ποσοστό ατόμων< 40 ετών</td><td>% συνολικών διαχειριστών</td><td>8,3 (2016)</td></tr><tr><td>λόγος <35 / >= 55 ετών</td><td>Αριθμός νέων διαχειριστών ανά 100 διαχειριστές μεγαλύτερης ηλικίας</td><td>6,0 (2016)</td></tr><tr><td>λόγος <40 / >= 65 ετών</td><td>Αριθμός νέων διαχειριστών ανά 100 διαχειριστές μεγαλύτερης ηλικίας</td><td>24,9 (2016)</td></tr></table> <div>3) C15 Agricultural training of farm managers</div> <div>(C.24 Γεωργική κατάρτιση διαχειριστών γεωργικής εκμετάλλευσης)</div> <table><tr><td>ποσοστό συνολικών διαχειριστών με βασική και πλήρη γεωργική κατάρτιση</td><td>% του συνόλου</td><td>6,8 (2016)</td></tr><tr><td>ποσοστό διαχειριστών< 35 ετών με βασική και πλήρη γεωργική κατάρτιση</td><td>% του συνόλου</td><td>24,2 (2016)</td></tr></table>	συνολικός αριθμός διαχειριστών γεωργικής εκμετάλλευσης	Αριθμός	684.950 (2016)	ποσοστό ατόμων< 35 ετών	% συνολικών διαχειριστών	3,7 (2016)	ποσοστό ατόμων< 40 ετών	% συνολικών διαχειριστών	8,3 (2016)	λόγος <35 / >= 55 ετών	Αριθμός νέων διαχειριστών ανά 100 διαχειριστές μεγαλύτερης ηλικίας	6,0 (2016)	λόγος <40 / >= 65 ετών	Αριθμός νέων διαχειριστών ανά 100 διαχειριστές μεγαλύτερης ηλικίας	24,9 (2016)	ποσοστό συνολικών διαχειριστών με βασική και πλήρη γεωργική κατάρτιση	% του συνόλου	6,8 (2016)	ποσοστό διαχειριστών< 35 ετών με βασική και πλήρη γεωργική κατάρτιση	% του συνόλου	24,2 (2016)	<div>I.21 Attracting young farmers: Evolution of number of new farmers</div>
συνολικός αριθμός διαχειριστών γεωργικής εκμετάλλευσης	Αριθμός	684.950 (2016)																				
ποσοστό ατόμων< 35 ετών	% συνολικών διαχειριστών	3,7 (2016)																				
ποσοστό ατόμων< 40 ετών	% συνολικών διαχειριστών	8,3 (2016)																				
λόγος <35 / >= 55 ετών	Αριθμός νέων διαχειριστών ανά 100 διαχειριστές μεγαλύτερης ηλικίας	6,0 (2016)																				
λόγος <40 / >= 65 ετών	Αριθμός νέων διαχειριστών ανά 100 διαχειριστές μεγαλύτερης ηλικίας	24,9 (2016)																				
ποσοστό συνολικών διαχειριστών με βασική και πλήρη γεωργική κατάρτιση	% του συνόλου	6,8 (2016)																				
ποσοστό διαχειριστών< 35 ετών με βασική και πλήρη γεωργική κατάρτιση	% του συνόλου	24,2 (2016)																				

7.1. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Για την κατάρτιση της SWOT ανάλυσης ως σημείο εκκίνησης εξετάζονται οι τιμές των σχετικών δεικτών πλαισίου. Πρόσθετες πληροφορίες αντλούνται από την Έρευνα Γεωργικών Διαρθρώσεων του έτους 2016 (δημοσίευση 2018¹), την επεξεργασία δεδομένων των δηλώσεων έτους 2019 στο Ολοκληρωμένο Σύστημα Διαχείρισης και Ελέγχου (ΟΣΔΕ), την Εκ των Υστέρων Αξιολόγηση του ΠΑΑ 2007 -2013, την Ενδιάμεση Αξιολόγηση έτους 2019 του ΠΑΑ 2014-2020, την Έκθεση του Ευρωπαϊκού Ελεγκτικού Συνεδρίου², την επισκόπηση της σχετιζόμενης εθνικής νομοθεσίας και της διεθνούς βιβλιογραφίας, την επεξεργασία ερωτηματολογίων και τις τοποθετήσεις των εταίρων στο πλαίσιο της εταιρικής σχέσης. Η ενότητα που σχετίζεται με το χρηματοδοτικό κενό και τις δυσκολίες πρόσβασης σε χρηματοδότηση βασίζεται σε πρόσφατη μελέτη της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων και στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος.

Ο προσδιορισμός των πλεονεκτημάτων - αδυναμιών βασίζεται στα ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία που σχετίζονται με την δημογραφική σύνθεση των απασχολούμενων στην γεωργία και την διαχρονική εξέλιξη τους, τα οικονομικά μεγέθη και τον τεχνοοικονομικό προσανατολισμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων που κατέχουν, τις εμπειρίες, θετικές και αρνητικές, από την εφαρμογή των σχετικών παρεμβάσεων (lessons learned) αμφοτέρων των πυλώνων της ΚΑΠ που συνθέτουν το «εσωτερικό» περιβάλλον.

Ο προσδιορισμός των ευκαιριών – απειλών βασίζεται στην ανάλυση των εξωγενών προς το Πρόγραμμα εξελίξεων που σχετίζονται με την λήψη νομοθετικών πρωτοβουλιών σε εθνικό επίπεδο που αφορούν στην άρση αντικινήτρων/θέσπιση κινήτρων σε τομείς όπως η φορολογία, στην προώθηση πολιτικών της Ε.Ε (στην ενότητα αυτή συμπεριλαμβάνεται και η Κοινή Γεωργική Πολιτική). Οι ανωτέρω τομείς συνθέτουν το «εξωτερικό» περιβάλλον.

Εισροή για την σύνταξη της SWOT ανάλυσης αποτέλεσαν και οι απόψεις των κοινωνικών και οικονομικών εταίρων που κατατέθηκαν στο πλαίσιο των τριών θεματικών συναντήσεων.

7.2. ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΤΗΣ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

Η δημογραφική σύνθεση των απασχολούμενων στη γεωργία αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα διαρθρωτικά προβλήματα της ελληνικής γεωργίας, η ένταση του οποίου δημιουργεί σημαντικούς κινδύνους για τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα της.

Η δημογραφική ανανέωση των απασχολούμενων στην γεωργία αποτελούσε πάγιο στόχο των Προγραμμάτων Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ) που συγχρηματοδοτούνται από τον δεύτερο Πυλώνα της ΚΑΠ. Αντίθετα, η παροχή χρηματοδοτικής ενίσχυσης (κατ' αποκοπή ποσό) για την έναρξη επαγγελματικής δραστηριότητας σε νέους κατοίκους αγροτικών περιοχών εντάχθηκε για πρώτη φορά στο ΠΑΑ 2014-2020 (Μέτρο 6.2) αλλά απεντάχθηκε σε πρόσφατη αναθεώρηση του Προγράμματος.

---

¹ Η έρευνα του έτους 2018 δεν έχει δημοσιευθεί

² Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο Ειδική έκθεση Αριθμός 10 Πρέπει να βελτιωθεί η στόχευση της στήριξης που παρέχει η ΕΕ σε νέους γεωργούς ώστε να προωθηθεί αποτελεσματικά η ανανέωση των γενεών (υποβαλλόμενη δύναμη του άρθρου 287, παράγραφος 4, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ) 2017

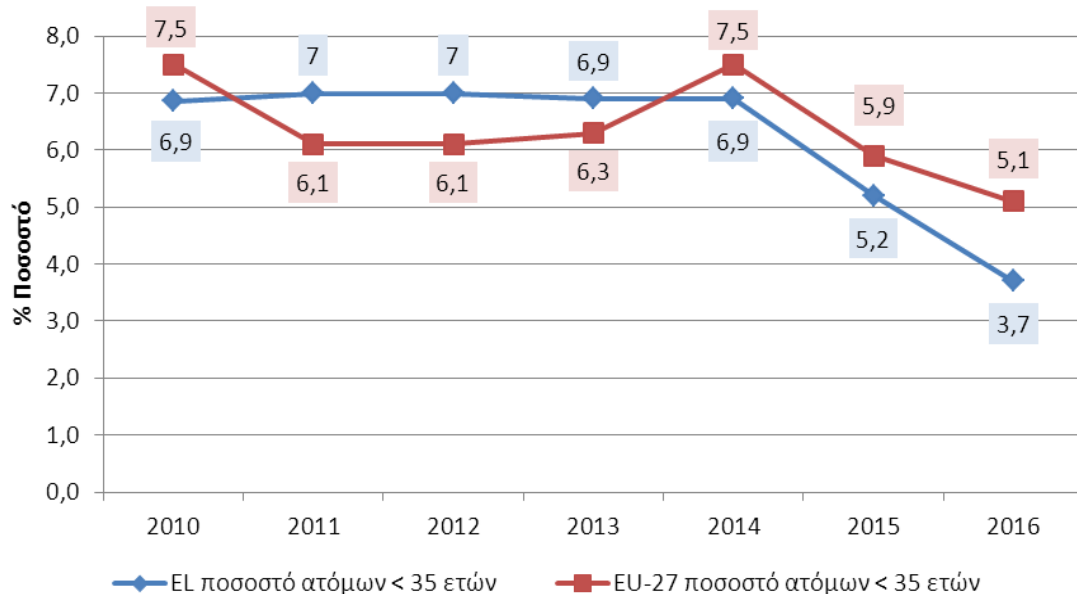
Η παροχή ενισχύσεων για τη διευκόλυνση της έναρξης επαγγελματικής δραστηριότητας στον δευτερογενή και τριτογενή τομέα της οικονομίας στις αγροτικές περιοχές εντασσόταν στην εξυπηρέτηση του στόχου της διαφοροποίησης της τοπικής οικονομίας κατά βάση μέσω της προσέγγισης Leader και η σχετική ανάλυση παρουσιάζεται στην SWOT ανάλυση του όγδοου ειδικού στόχου.

Για την διευκόλυνση της επιχειρηματικής ανάπτυξης στις αγροτικές περιοχές χρηματοδοτήσεις παρέχονται από τα Διαρθρωτικά Ταμεία και τα σχετικά στοιχεία παρατίθενται στην ανάλυση.

Ο δείκτης πλαισίου για τον έβδομο ειδικό στόχο είναι ο C.14 «Ηλικιακή διάρθρωση των αρχηγών των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και αναλογία αρχηγών γεωργικών εκμεταλλεύσεων ηλικίας μικρότερης των 35 ετών σε σχέση με τους αρχηγούς γεωργικών εκμεταλλεύσεων ηλικίας άνω των 55 ετών» (ταυτίζεται με τον C.23 του ΚΠΠΑ³ 2014-2020) και ο C.15 «Γεωργική εκπαίδευση των αρχηγών των γεωργικών εκμεταλλεύσεων» (ταυτίζεται με τον C.24 του ΚΠΠΑ 2014-2020).

Στο κατωτέρω διάγραμμα απεικονίζεται η μεταβολή της τιμής του δείκτη πλαισίου για την περίοδο 2010 – 2017 στην Ελλάδα και την Ε.Ε απο όπου προκύπτει η **επιδείνωση** της δημογραφικής σύνθεσης των απασχολούμενων στην γεωργία στη χώρα μας.

Διάγραμμα 7.1:: Εξέλιξη των Νέων Αρχηγών (< 35 ετών) ΓΕ στο σύνολο των Αρχηγών των ΓΕ, σε Ελλάδα και Ευρωπαϊκή Ένωση

Πηγή: Κοινός Δείκτης Πλαισίου Π23 «Ηλικιακή διάρθρωση διαχειριστών γεωργικής εκμετάλλευσης», Eurostat (National data: table ef_m_farmang) 2010 – 2016

Οι επιδόσεις της Ελλάδας σε αμφότερους τους δείκτες **υστερούν** σε σχέση με τους μέσους όρους της Ε.Ε κατατάσσοντας τη χώρα σε μια από τις τελευταίες θέσεις (24^η σε σύνολο 28 κρατών μελών) αναφορικά με τη δημογραφική σύνθεση των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα με βάση τα δεδομένα του πίνακα 7.1.

³ ΚΠΠΑ Κοινό Πλαίσιο Παρακολούθησης και Αξιολόγησης

Πίνακας 7.1: Ηλικιακή διάρθρωση διαχειριστών γεωργικής εκμετάλλευσης σε διάφορες χώρες

Ηλικιακή διάρθρωση διαχειριστών γεωργικής εκμετάλλευσης	Κυπρος	Πορτογαλία	Ρουμανία	Μαλτα	Ελλάδα	Ε.Ε - 28
Ποσοστό αρχηγών Γ.Ε < 35 ετών προς το σύνολο των αρχηγών Γ.Ε	1,3	1,9	3,1	3,8	3,7	5,1
Αριθμός νέων διαχειριστών ανά 100 διαχειριστές μεγαλύτερης ηλικίας (λόγος <35 / >= 55 ετών)	1,7	2,5	4,6	5,7	6	8,8

Επεξεργασία δεδομένων EUROSTAT National data: table ef_m_farmang (last update: 5/10/2018)

Η εξέλιξη των τιμών αμφότερων των δεικτών πλαισίου παρουσιάζει επιδείνωση, όπως προκύπτει από την σύγκριση των τιμών των δεικτών κατά το 2010, που αποτελεί το έτος αναφοράς των τιμών των δεικτών στο ΠΑΑ 2014, με το 2016 που είναι το τελευταίο έτος που υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα.

Αναλυτικότερα, το ποσοστό των αρχηγών γεωργικών εκμεταλλεύσεων ηλικίας κάτω των 35 ετών το 2010 ήταν **6,9%** ενώ η αναλογία των αρχηγών γεωργικών εκμεταλλεύσεων ηλικίας κάτω των 35 ετών σε σχέση με τους αρχηγούς των γεωργικών εκμεταλλεύσεων άνω των 55 ετών ήταν **12,6%**. Οι τιμές των δύο δεικτών το έτος 2016 διαμορφώνονται σε **3,7%** και **6%** αντίστοιχα.

Σημαντικές είναι οι **διαπεριφερειακές διαφορές** στη δημογραφική σύνθεση των απασχολούμενων στη γεωργία όπως αποτυπώνεται στα δεδομένα του κατωτέρω πίνακα και διαγράμματος με την Περιφέρεια Ιονίων Νήσων να παρουσιάζει το πλέον γηρασμένο ανθρώπινο δυναμικό.

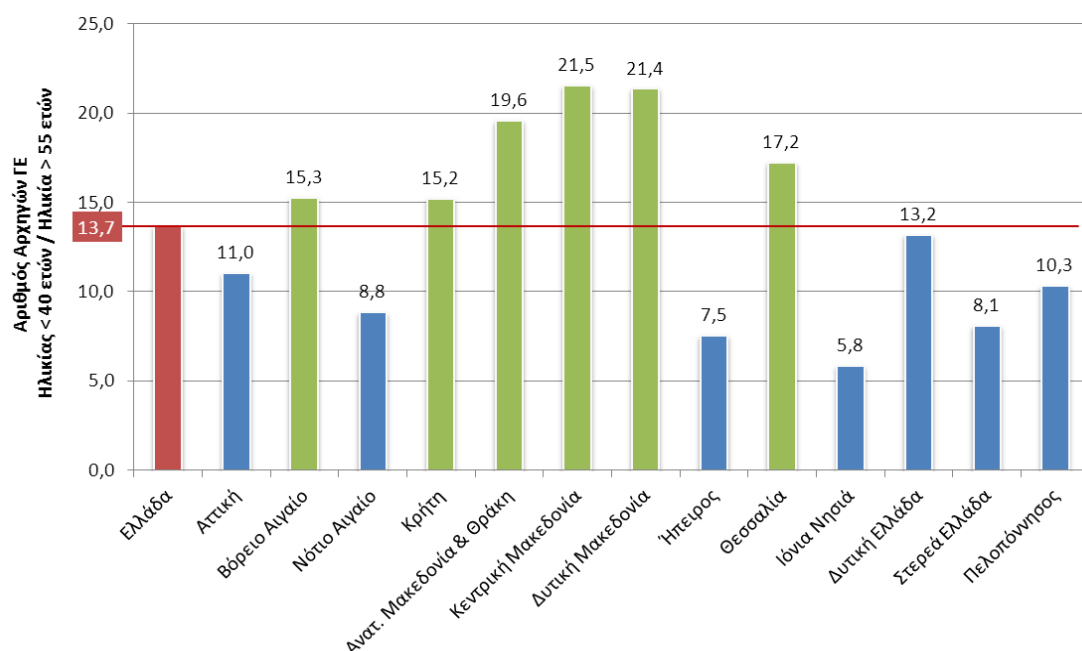
Πίνακας 7.2: Αριθμός Νέων Αρχηγών ΓΕ κάθε 100 Ηλικιωμένους Αρχηγούς ΓΕ

ΚΩΔ. NUTS 2	ΟΝΟΜΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ	ΝΕΟΙ / ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΟΙ ΑΡΧΗΓΟΙ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ (ΓΕ)						
		Ηλικία < 35 ετών / Ηλικία > 55 ετών						Ηλικία < 40 ετών / Ηλικία > 55 ετών
		2010	2013	2016	% μεταβολής			
					2013/2010	2016/2013	2016/2010	
EU	Ευρωπαϊκή Ένωση	14,0	10,8	8,8	-22,9%	-18,1%	-36,9%	
EL	Ελλάδα	12,6	9,3	6,0	-26,3%	-35,2%	-52,3%	13,7
EL51	Ανατ. Μακεδονία & Θράκη	17,5	11,3	9,5	-35,6%	-15,8%	-45,8%	19,6
EL52	Κεντρική Μακεδονία	19,2	14,6	8,9	-24,1%	-39,0%	-53,7%	21,5
EL53	Δυτική Μακεδονία	17,5	11,3	10,8	-35,5%	-4,8%	-38,6%	21,4
EL61	Θεσσαλία	15,5	10,9	7,5	-29,7%	-30,9%	-51,4%	17,2
EL54	Ήπειρος	7,5	5,0	3,3	-33,0%	-35,0%	-56,5%	7,5
EL62	Ιόνια Νησιά	6,0	3,3	2,7	-44,6%	-17,5%	-54,3%	5,8
EL63	Δυτική Ελλάδα	13,6	9,8	5,5	-27,9%	-43,8%	-59,5%	13,2
EL64	Στερεά Ελλάδα	7,3	5,5	3,3	-24,9%	-40,1%	-55,0%	8,1
EL65	Πελοπόννησος	9,4	7,8	4,5	-17,0%	-42,0%	-51,8%	10,3
EL30	Αττική	7,1	7,3	4,8	3,2%	-34,7%	-32,6%	11,0
EL41	Βόρειο Αιγαίο	12,6	9,6	7,2	-23,9%	-24,6%	-42,6%	15,3
EL42	Νότιο Αιγαίο	8,6	6,0	4,3	-29,9%	-28,9%	-50,2%	8,8
EL43	Κρήτη	15,4	11,2	6,7	-27,4%	-39,8%	-56,3%	15,2

Πηγή: Δείκτες Κοινού Πλαισίου (Π23: Ηλικιακή διάρθρωση των Αρχηγών των Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων), Eurostat (table ef_m_farmang)- Farm Structure Survey 2010, 2013 & 2016

Πίνακας 7.3:: Αριθμός Νέων Αρχηγών ΓΕ κάθε 100 Ηλικιωμένους Αρχηγούς ΓΕ (Ηλικία < 40 ετών / Ηλικία > 55 ετών), 2016

Πηγή: Δείκτες Κοινού Πλαισίου (Π23: Ηλικιακή διάρθρωση των Αρχηγών των Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων), Eurostat (table ef_m_farmang)- Farm Structure Survey 2016

Η δυσμενης δημογραφική σύνθεση των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα για την Περιφέρεια των Ιονίων Νήσων και του Νοτίου Αιγαίου μπορεί να αποδοθεί στην ανάπτυξη του τουρισμού⁴. Προβληματισμό δημιουργεί - λόγω της σημαντικής θέσης του πρωτογενή σε όρους απασχόλησης και εισοδήματος - για τις Περιφέρειες Ηπείρου, Στερεάς Ελλάδας και Πελοποννήσου, οι οποίες εντάσσονται στο σύνολο τους στην κατηγορία των κυρίαρχα αγροτικών Περιφερειών, η αδυναμία ηλικιακής ανανέωσης των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα.

Η ηλικιακή ανανέωση είναι άμεσα συνυφασμένη και με την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής γεωργίας.

Διαχρονικά, μέσω και της συμβολής του Μέτρου των Νέων Γεωργών, η ηλικιακή ανανέωση των αρχηγών των γεωργικών εκμεταλλεύσεων οδηγεί σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις με διαρθρωτικά χαρακτηριστικά **πολύ διαφορετικά και ευνοϊκότερά** σε σχέση με τον μέσο όρο των εκμεταλλεύσεων της χώρας, όπως προκύπτει από τον πίνακα που ακολουθεί:

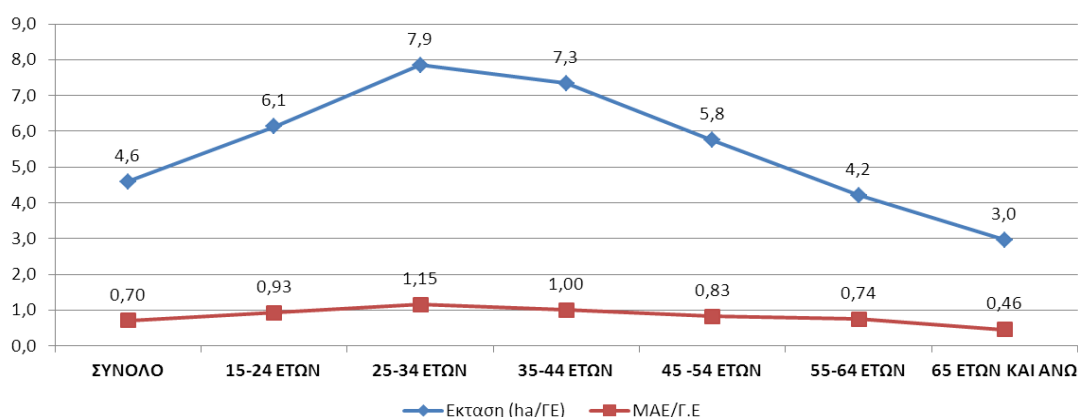
⁴ Στην SWOT ανάλυση του όγδοου ειδικού στόχου παρουσιάζεται αναλυτικά η κοινωνικοοικονομική κατάσταση σε διοικητικό επίπεδο NUTS 2 αλλά και κυρίαρχα αγροτικών, ενδιάμεσα αγροτικών και κυρίαρχα αστικά περιοχών. Ι

Πίνακας 7.4: Γεωργικές Εκμεταλλεύσεις – ΧΓΕ – Ημέρες Εργασίας ανά Ηλικιακές Τάξεις, 2016

Μεταβλητές (Αριθμός ΓΕ, ΧΓΕ, Ημέρες Εργασίας)		ΤΑΞΕΙΣ ΗΛΙΚΙΩΝ ΚΑΤΟΧΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ						
		ΣΥΝΟΛΟ	15-24 ΕΤΩΝ	25-34 ΕΤΩΝ	35-44 ΕΤΩΝ	45-54 ΕΤΩΝ	55-64 ΕΤΩΝ	65 ΕΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΩ
Σύνολο Χώρας	Εκμεταλλεύσεις	684.250	2.511	21.469	80.655	151.186	179.946	248.483
	Χ.Γ.Ε. (ha)	3.138.842	15.406	168.657	591.887	869.817	757.508	735.567
	Ημέρες Εργασίας	108.111.425	525.688	5.558.675	18.215.715	28.147.254	29.993.485	25.670.607
% συμμετοχής σε Σύνολο Χώρας	Εκμεταλλεύσεις	100,00%	0,37%	3,14%	12%	22%	26%	36%
	Χ.Γ.Ε. (ha)	100,00%	0,49%	5,37%	19%	28%	24%	23%
	Ημέρες Εργασίας	100,00%	0,49%	5,14%	17%	26%	28%	24%
Μέσα μεγέθη	Εκταση (ha/ΓΕ)	4,6	6,1	7,9	7,3	5,8	4,2	3,0
	Ημέρες Εργασίας / Εκμεταλλεύση	158	209	259	226	186	167	103
	ΜΑΕ/Γ.Ε	0,70	0,93	1,15	1,00	0,83	0,74	0,46

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Διαρθρωτική Έρευνα Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων 2016

Διάγραμμα 7.2: Μέσα μεγέθη (Έκταση (ha/ΓΕ) & ΜΑΕ/Γ.Ε) ανά ηλικιακή τάξη κατόχων των Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Διαρθρωτική Έρευνα Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων 2016

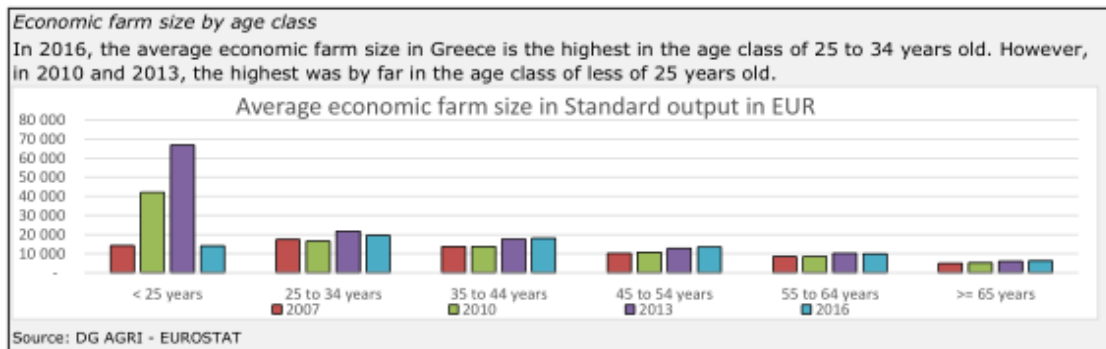
Οι γεωργοί ηλικίας κάτω των 35 ετών κατέχουν το **3,51%** των γεωργικών εκτάσεων της χώρας με το μέσο μέγεθος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων τους να είναι **7,9** εκτάρια, όταν το μέσο φυσικό μέγεθος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στη χώρα είναι 6,65 εκτάρια (CI 17 update 2019) .

Αντίστοιχα, η ΜΑΕ/Γ.Ε των κάτω των 35 ετών ανέρχεται σε **1,15** με το αντίστοιχο μέγεθος για την χώρα να είναι **0,7**. Από τα στοιχεία του πίνακα προκύπτει εύλογα η μεγάλη πρόκληση που είναι ο σχεδιασμός των **κατάλληλων μέτρων πολιτικής για την μεταβίβαση μέρους** έστω του 36% των γεωργικών εκμεταλλεύσεων των γεωργών ηλικίας άνω των 65 ετών (23% των γεωργικών εκτάσεων, 735.567 εκτάρια) το οποίο ανήκει σε γεωργούς άνω των 65 ετών (248.483 άτομα) με την μέση έκταση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων που κατέχουν να είναι **3** εκτάρια, με την ΜΑΕ/Γ.Ε να είναι **0,46**.

Η συσχέτιση μεταξύ της ηλικίας του αρχηγού της γεωργικής εκμετάλλευσης και των οικονομικών επιδόσεων των γεωργικών εκμεταλλεύσεων αποτυπώνεται στο ακόλουθο διάγραμμα από τα δεδομένα του οποίου προκύπτει ότι η ηλικία του αρχηγού είναι αντιστρόφως ανάλογη με

οικονομικό μέγεθος των εκμεταλλεύσεων (εκφρασμένο σε € τυπικής απόδοσης). Οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις των αρχηγών των γεωργικών εκμεταλλεύσεων με ηλικία μέχρι 45 ετών καθ' όλη την περίοδο 2007 -2016 κυμαίνονται σε τυπική απόδοση +/- 20.000 €, ενώ των αρχηγών των γεωργικών εκμεταλλεύσεων με ηλικία άνω των 65 ετών +/-5000 €.

Διάγραμμα 7.3: Οικονομικό μέγεθος Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων ανά ηλικιακή κλάση

Πηγή Analytical factsheet for Greece: Nine objectives for a future Common Agricultural Policy September 2019

Η «**δυναμικότητα**» των εκμεταλλεύσεων των νέων γεωργών είναι κοινό χαρακτηριστικό στο σύνολο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αποτελεί και ένα από τούς λόγους (πέραν της αναγκαιότητας της δημογραφικής ανανέωσης) που η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποδίδει ιδιαίτερη βαρύτητα στην διευκόλυνση της εγκατάστασης των νέων γεωργών .

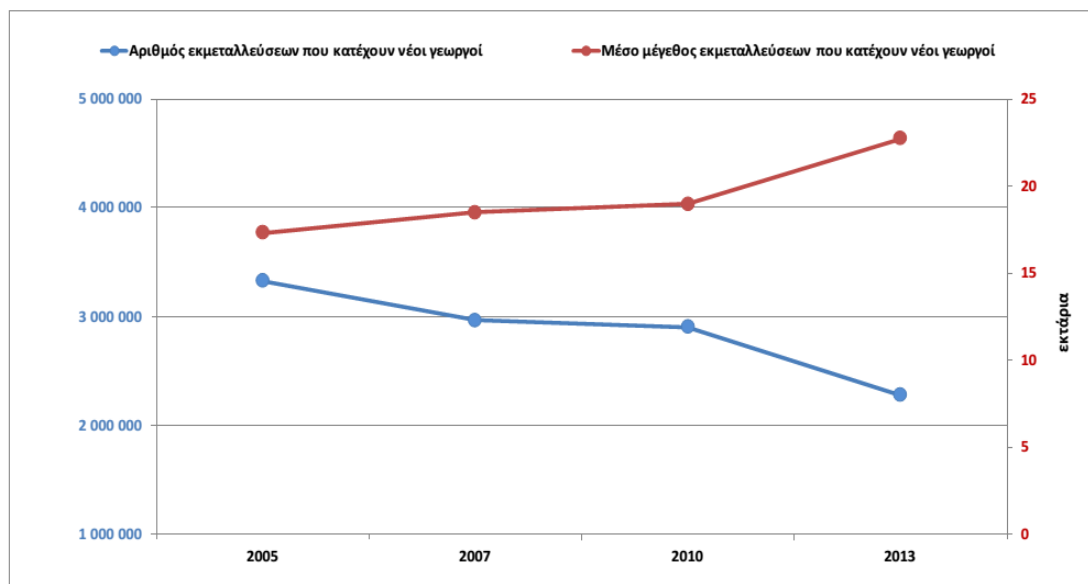
Το σκεπτικό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (το 2015 η Επιτροπή δημοσίευσε τους λόγους που έκρινε⁵ ως προτεραιότητα την υποστήριξη των νέων γεωργών) για τον διπλασιασμό των πόρων που διατίθενται την περίοδο 2014-2020 (9,6 δις € έναντι 3,2 δις € την περίοδο 2007-2013) συνοψίζεται στην δήλωση του Επιτρόπου Hogan⁶ « η ανανέωση των γενεών είναι ζήτημα που υπερβαίνει κατά πολύ τη μείωση του μέσου όρου ηλικίας των γεωργών στην ΕΕ. Το ζητούμενο είναι επίσης να παρασχεθούν στη νέα γενιά των υψηλής εξειδίκευσης νέων γεωργών τα κατάλληλα μέσα, προκειμένου αυτοί να αξιοποιήσουν πλήρως τα οφέλη της τεχνολογίας και να προωθήσουν βιώσιμες γεωργικές πρακτικές στην Ευρώπη. Ο Επίτροπος δήλωσε επίσης ότι υπάρχουν προσκόμματα που δεν επιτρέπουν στους νέους να ασχοληθούν με κάποια γεωργική δραστηριότητα, αναφέροντας ως σημαντικότερα την πρόσβαση σε γη, σε χρηματοδοτικούς πόρους και σε γνώση».

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζεται η εξέλιξη της μεταβολής του αριθμού των νέων γεωργών και των χαρακτηριστικών των εκμεταλλεύσεων τους.

⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Νέοι αγρότες και η ΚΓΠ», Λουξεμβούργο, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2015

⁶ Ομιλία του Επιτρόπου Phil Hogan στην ημερίδα που διοργάνωσαν από κοινού οι ENRD/CEJA για την ανανέωση των γενεών, στις Βρυξέλλες στις 25 Ιανουαρίου 2017.

Διάγραμμα 7.4 Εξέλιξη του αριθμού των εκμεταλλεύσεων που διατηρούν νέοι γεωργοί, του μέσου μεγέθους των εκμεταλλεύσεών τους και του συνολικού αριθμού εκταρίων που κατέχουν νέοι γεωργοί στα κράτη μέλη της ΕΕ των 27

σε εκατομμύρια εκτάρια	2005	2007	2010	2013
Συνολικός αριθμός εκταρίων που κατέχουν νέοι γεωργοί	57.7	54.8	55.2	51.9
Συνολικός αριθμός εκταρίων που κατέχουν γεωργοί όλων των ηλικιών	172.1	172.8	174.5	173.0

Πηγή: Έκθεση Ευρωπαϊκού Ελεγκτικού Συνεδρίου, σ. 63

Οι **υψηλότερες του μέσου όρου επιδόσεις** των εκμεταλλεύσεων των νέων γεωργών επιβεβαιώνονται και από την ανάλυση των στοιχείων των δηλώσεων ΟΣΔΕ έτους 2019 από όπου εξάγονται συμπεράσματα αναφορικά με την παραγωγική κατεύθυνση, το οικονομικό μέγεθος, την τυπική απόδοση και το φυσικό μέγεθος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων των νέων γεωργών σε σχέση με τα αντίστοιχα μεγέθη του συνόλου των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.

Πίνακας 7.5: Αριθμός Νέων Γεωργών σε σχέση με τους Συνολικούς Γεωργούς ανά κλάση οικονομικού μεγέθους και παραγωγική κατεύθυνση, 2019

ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ Τεχνικοοικονομικός Προσανατολισμός - ΤΟΠ	ΚΛΑΣΕΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ (EUR)											
	< 2.000	2.000 - <8.000	8.000 - <25.000	25.000 - <50.000	50.000 - <100.000	100.000 - <500.000	>500.000	ΣΥΝΟΛΟ ΝΕΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ	ΣΥΝΟΛΟ ΓΕΩΡΓΩΝ	% ΝΕΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ ΑΝΑ ΤΟΠ	% ΣΥΝ. ΓΕΩΡΓΩΝ ΑΝΑ ΤΟΠ	% ΝΕΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ
1 Δημητριακά	1.718	1.433	767	201	41	7	0	4.167	47.942	5,4%	7,9%	8,7%
2 Καπνός	43	514	368	31	3	2	0	961	6.321	1,2%	1,0%	15,2%
3 Βαμβάκι	158	908	1.209	240	43	2	0	2.560	23.636	3,3%	3,9%	10,8%
4 Ελαιοκομικά	5.725	10.678	3.961	253	20	4	0	20.641	233.140	26,7%	38,6%	8,9%
5 Εσπεριδοειδή	23	702	671	79	19	4	0	1.498	12.131	1,9%	2,0%	12,3%
6 Αμπελοκαλλιέργεια οиноπαραγωγής	47	433	565	139	31	15	0	1.230	8.074	1,6%	1,3%	15,2%
7 Πρόβατα	20	549	3.748	1.722	268	31	0	6.338	26.972	8,2%	4,5%	23,5%
8 Αίγες	22	249	721	106	7	0	0	1.105	6.191	1,4%	1,0%	17,8%
9 Λοιπή αμπελοκαλλιέργεια	26	251	509	103	14	0	0	903	7.933	1,2%	1,3%	11,4%
10 Λοιπές αροτραίες	619	3.064	6.782	1.672	459	92	0	12.688	70.047	16,4%	11,6%	18,1%
11 Κηπευτικά & Άνθη	2	20	410	489	339	161	30	1.451	5.894	1,9%	1,0%	24,6%
12 Λοιπές μόνιμες καλλιέργειες	498	3.174	5.124	1.556	226	25	1	10.604	69.631	13,7%	11,5%	15,2%
13 Βοοειδή	7	70	408	524	470	172	1	1.652	8.021	2,1%	1,3%	20,6%
14 Καρποφάγα (Χοίροι - Πτηνά)	0	1	12	23	11	18	4	69	356	0,1%	0,1%	19,4%
15 Πολυκαλλιέργειες	242	1.234	2.685	815	165	41	0	5.182	31.898	6,7%	5,3%	16,2%
16 Συνδυασμός Εκτροφών	13	184	710	279	42	9	0	1.237	11.845	1,6%	2,0%	10,4%
17 Μικτή φυτική & ζωική παραγωγή	11	169	874	402	84	9	0	1.549	9.802	2,0%	1,6%	15,8%
18 Μικτή εκτροφή μηρυκαστικών	46	295	1.217	496	121	16	0	2.191	16.907	2,8%	2,8%	13,0%
19 Εκμ/σεις ΜΗ Ταξινομούμενες	1.054	73	68	42	17	1	0	1.255	7.722	1,6%	1,3%	16,3%
ΣΥΝΟΛΟ ΝΕΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ	10.274	24.001	30.809	9.172	2.380	609	36	77.281	604.463	100,0%	100,0%	12,8%
ΣΥΝΟΛΟ ΓΕΩΡΓΩΝ	122.001	251.895	158.805	49.249	16.650	5.609	254	604.463				
% ΑΝΑ ΚΛΑΣΗ ΟΙΚ. ΜΕΓΕΘΟΥΣ (ΝΓ)	13,3%	31,1%	39,9%	11,9%	3,1%	0,8%	0,0%	100,0%				
% ΑΝΑ ΚΛΑΣΗ ΟΙΚ. ΜΕΓΕΘΟΥΣ (ΣΥΝ. Γ)	20,2%	41,7%	26,3%	8,1%	2,8%	0,9%	0,0%	100,0%				
% ΝΕΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ	8,4%	9,5%	19,4%	18,6%	14,3%	10,9%	14,2%	12,8%				

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΟΣΔΕ 2019

Σημείωση: 1 Δημητριακά 151-152-153 | 2 Καπνός 164 | 3 Βαμβάκι 165 | 4 Ελαιοκομικά 370 | 5 Εσπεριδοειδή 362 | 6 Αμπελοκαλλιέργεια οиноπαραγωγής 351-352 | 7 Πρόβατα 481 | 8 Αίγες 483 | 9 Λοιπή αμπελοκαλλιέργεια 353-354 | 10 Λοιπές αροτραίες 16 (έκτος 164 & 165) | 11 Κηπευτικά & Άνθη | 12 Λοιπές μόνιμες καλλιέργειες 361-363-365-380 | 13 Βοοειδή 450-460-470 | 14 Καρποφάγα (Χοίροι - Πτηνά) 50 | 15 Πολυκαλλιέργειες 60 | 16 Συνδυασμός Εκτροφών 73-74 | 17 Μικτή φυτική & ζωική παραγωγή 831-832-833-834 | 18 Μικτή εκτροφή μηρυκαστικών 842-844 | 19 Εκμ/σεις ΜΗ Ταξινομούμενες

Ως νέος γεωργός στον πίνακα θεωρείται ο λήπτης αποσυνδεδεμένης ενίσχυσης ηλικίας έως 40 ετών και ο οποίος δεν έχει υπερβεί την πενταετία από το έτος της πρώτης δήλωσης του στο ΟΣΔΕ και λαμβάνει την πρόσθετη ενίσχυση. Τα δεδομένα του ΟΣΔΕ δεν ταυτίζονται με τα δεδομένα της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ) γιατί καταγράφουν μόνο τους αρχηγούς γεωργικών εκμεταλλεύσεων που ενεργοποιούν δικαιώματα.

Η πρώτη παρατήρηση αφορά στον αριθμό των νέων γεωργών στο σύνολο των γεωργών που ανέρχονται σε 77.281 σε σύνολο 604.463 δηλώσεων (12,8%). Σε σύνολο 77.281 νέων γεωργών οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις οικονομικού μεγέθους άνω των 8.000€ («κατώφλι» εισόδου για τους δικαιούχους του Μέτρου 6.1 στο ΠΑΑ 2014-2020) ανέρχονται σε 42.286, ενώ οι δικαιούχοι του Μέτρου 6.1 είναι 25.673 (εκ των οποίων οι 15.585 είναι οι δικαιούχοι των προσκλήσεων έτους 2016 και 2018 και 10.088 οι νέοι γεωργοί της πρόσκλησης του 2014⁷ που

⁷ Πρόσκληση του ΠΑΑ 2007-2013

ολοκλήρωσαν το επιχειρησιακό τους σχέδιο την τρέχουσα περίοδο). Δηλαδή το 61% των νέων γεωργών δικαιούχων της συμπληρωματικής ενίσχυσης είναι και δικαιούχοι του σχετικού μέτρου του ΠΑΑ 2014-2020. Η αποτίμηση της συμβολής των παρεμβάσεων του κάθε Πυλώνα στην εξυπηρέτηση του στόχου της πληθυσμιακής αναζωογόνησης των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα δεν είναι εύκολη λόγω των πολύ διαφορετικών όρων και προϋποθέσεων ένταξης. Στο πλαίσιο της εφαρμογής του Στρατηγικού Σχεδίου της ΚΓΠ στόχος θα πρέπει να είναι **η μεγιστοποίηση της ώσμωσης** μεταξύ των Πυλώνων.

Από την εξέταση του τεχνικοοικονομικού προσανατολισμού (ΤΟΠ) των εκμεταλλεύσεων των νέων γεωργών προκύπτει ότι το 26,7% (το υψηλότερο ποσοστό) έχει εξειδίκευση στην ελαιοκομία, ποσοστό που υπολείπεται από την ποσοστιαία κατανομή του ΤΟΠ Ελαιοκομία σε σύνολο γεωργών (το αντίστοιχο ποσοστό διαμορφώνεται στο 38,6%). Από την επιμέρους εξέταση των δεδομένων του οικονομικού μεγέθους των γεωργικών εκμεταλλεύσεων με ΤΟΠ Ελαιοκομία στις χαμηλότερες κατηγορίες οικονομικού μεγέθους (0 – 8.000€) συγκεντρώνεται το 80% των εκμεταλλεύσεων των νέων γεωργών. Δεύτερος «δημοφιλέστερος» ΤΟΠ είναι οι λοιπές αροτραίες (16,4%) και τρίτο οι Λοιπές μόνιμες καλλιέργειες (13,7%). Οι ΤΟΠ με την χαμηλότερη ποσοστιαία συμμετοχή είναι τα Καρποφάγα (0,1%), που εξηγείται λόγω του υψηλού κόστους που απαιτείται για την δημιουργία εκμεταλλεύσεων στο συγκεκριμένο ΤΟΠ.

Υψηλά ποσοστά παρουσίας νέων γεωργών (**άνω του 20%**) στο σύνολο των γεωργών παρατηρούνται στα ΤΟΠ: **Κηπευτικά και Άνθη** (24,6%), **πρόβατα** (23,5%) - παράμετρος ιδιαίτερα σημαντική με βάση την ανάλυση⁸ της ανταγωνιστικότητας των επιμέρους κλάδων της ελληνικής γεωργίας οι συγκεκριμένοι κλάδοι είναι οι πλέον **ανταγωνιστικοί της Ελληνικής Γεωργίας**- και βοοειδή (20,6%). Χαμηλά ποσοστά παρουσίας νέων γεωργών στο σύνολο των γεωργών (κάτω του 10%) παρουσιάζουν οι ΤΟΠ, Δημητριακά (8,7%) και Ελαιοκομία (8,9%).

Στην χαμηλότερη κλάση οικονομικού μεγέθους (0-<2.000€) εντάσσεται το **13,3%** (10.274) των γεωργικών εκμεταλλεύσεων των νέων γεωργών έναντι **20,2%** του συνόλου των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της χώρας. Το 72% των εκμεταλλεύσεων των νέων γεωργών που εντάσσεται στην χαμηλότερη κλάση οικονομικού μεγέθους προέρχεται από τα ΤΟΠ Ελαιοκομία και Δημητριακά. **Δημιουργεί προβληματισμό η ένταξη ως «νέων γεωργών» κατόχων γεωργικών εκμεταλλεύσεων με οικονομικό μέγεθος 0-2.000€ σε σχέση με το βαθμό ενασχόλησης των κατόχων τους με την γεωργία.**

Στην κλάση οικονομικού μεγέθους (2000-<8000€) εντάσσεται το **31,1%** (24.001) των γεωργικών εκμεταλλεύσεων των νέων γεωργών έναντι **41,7%** του συνόλου των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Το 70,2% των εκμεταλλεύσεων των νέων γεωργών που εντάσσεται στην συγκεκριμένη κλάση οικονομικού μεγέθους προέρχεται από τα ΤΟΠ Ελαιοκομία, Λοιπές Αροτραίες, Λοιπές Μόνιμες Καλλιέργειες.

Στην κλάση οικονομικού μεγέθους (8000-<25.000€) εντάσσεται το **39,9%** που είναι και το υψηλότερο ποσοστό (30.809) των γεωργικών εκμεταλλεύσεων των νέων γεωργών έναντι **26,3%** του συνόλου των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Το 64% των εκμεταλλεύσεων των νέων

⁸ Βλ. κεφάλαιο 2

γεωργών που εντάσσεται στην συγκεκριμένη κλάση οικονομικού μεγέθους προέρχεται από τα ΤΟΠ Λοιπές Αροτραίες, Λοιπές Μόνιμες Καλλιέργειες, Ελαιοκομία, Πρόβατα.

Είναι προφανής η συσχέτιση της συγκέντρωσης των Νέων Γεωργών στην συγκεκριμένη κλάση οικονομικού μεγέθους με την ύπαρξη του ορίου των 8.000€ σαν «κατώφλι» εισόδου στο Μέτρο 6.1 του ΠΑΑ 2014-2020.

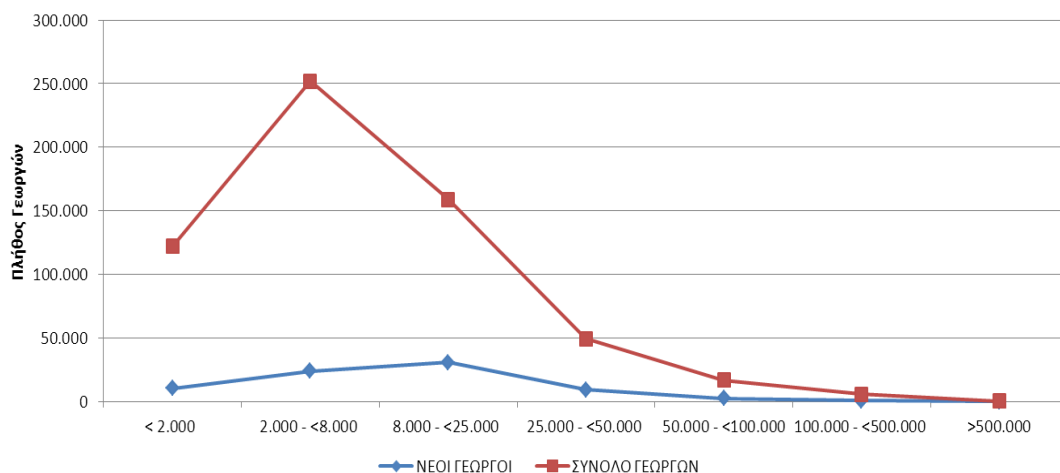
Στην κλάση οικονομικού μεγέθους (25.000-<50.000€) εντάσσεται το **11,9%** (9.172) των γεωργικών εκμεταλλεύσεων των νέων γεωργών έναντι **8,1%** του συνόλου των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Το 63% των εκμεταλλεύσεων των νέων γεωργών που εντάσσεται στην συγκεκριμένη κλάση οικονομικού μεγέθους προέρχεται από τα ΤΟΠ Πρόβατα, Λοιπές Αροτραίες, Λοιπές Μόνιμες Καλλιέργειες, Πολυκαλλιέργειες.

Στην κλάση οικονομικού μεγέθους (50.000-<100.000€) εντάσσεται το **3,1%** (2.380) των γεωργικών εκμεταλλεύσεων των νέων γεωργών έναντι **2,8%** του συνόλου των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Το 63% των εκμεταλλεύσεων των νέων γεωργών που εντάσσεται στην συγκεκριμένη κλάση οικονομικού μεγέθους προέρχεται από τα ΤΟΠ Βοοειδή, Λοιπές Αροτραίες, Κηπευτικά και Άνθη Πρόβατα, Λοιπές Αροτραίες, Λοιπές Μόνιμες Καλλιέργειες, Πολυκαλλιέργειες.

Στην κλάση οικονομικού μεγέθους (100.000-<500.000€) εντάσσεται το **0,8%** (609) των γεωργικών εκμεταλλεύσεων των νέων γεωργών έναντι **0,9%** του συνόλου των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Το 55% των εκμεταλλεύσεων των νέων γεωργών που εντάσσεται στην συγκεκριμένη κλάση οικονομικού μεγέθους προέρχεται από τα ΤΟΠ Βοοειδή, Κηπευτικά και Άνθη.

Τέλος, στην κλάση οικονομικού μεγέθους >500.000€ εντάσσονται 36 γεωργικές εκμεταλλεύσεις νέων γεωργών όταν ο συνολικός αριθμός γεωργικών εκμεταλλεύσεων της χώρας στην συγκεκριμένη κλάση οικονομικού μεγέθους αριθμεί 254 γεωργικές εκμεταλλεύσεις. Το 83% (30 εκμεταλλεύσεις) των νέων γεωργών έχει ΤΟΠ Κηπευτικά - Άνθη.

Διάγραμμα 7.4: Αριθμός Νέων Γεωργών σε σχέση με τους Συνολικούς Γεωργούς ανά κλάση οικονομικού μεγέθους για το 2019.

Πίνακας 7.6: Τυπική Απόδοση (SO) με βάση το ΟΣΔΕ 2019 για τους Νέους Γεωργούς & το Σύνολο Γεωργών ανά παραγωγική κατεύθυνση

ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ Τεχνικοοικονομικός Προσανατολισμός - ΤΟΠ	Τυπική Απόδοση συνολικά ΦΠ+ΖΠ [Standard Output (SO)]						% ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΝΓ ΣΤΟ Standard Output
	ΝΕΟΙ ΓΕΩΡΓΟΙ (ΝΓ)			ΣΥΝΟΛΟ ΓΕΩΡΓΩΝ			
	Μέσος Όρος	Συνολικά	% Κατανομή	Μέσος Όρος	Συνολικά	% Κατανομή	
1 Δημητριακά	7.007,26	28.295.332,57	2,4%	6.021,20	278.408.048,49	3,7%	10,2%
2 Καπνός	9.094,43	8.739.747,61	0,7%	8.298,88	52.457.195,88	0,7%	16,7%
3 Βαμβάκι	12.997,03	33.272.405,41	2,8%	11.992,07	283.444.499,40	3,8%	11,7%
4 Ελαιοκομικά	5.420,61	111.886.824,48	9,5%	4.331,97	1.009.955.117,08	13,5%	11,1%
5 Εσπεριδοειδή	11.388,55	17.060.050,91	1,4%	10.317,41	125.160.531,22	1,7%	13,6%
6 Αμπελοκαλλιέργεια οиноπαραγωγής	15.926,69	19.589.830,31	1,7%	17.196,73	138.846.435,08	1,9%	14,1%
7 Πρόβατα	22.631,25	143.436.889,20	12,1%	22.712,51	613.010.598,64	8,2%	23,4%
8 Αίγες	13.829,88	15.282.015,50	1,3%	16.174,74	100.202.496,57	1,3%	15,3%
9 Λοιπή αμπελοκαλλιέργεια	14.664,60	13.242.137,04	1,1%	13.414,70	106.418.783,62	1,4%	12,4%
10 Λοιπές αροτράιες	17.087,95	216.811.968,76	18,3%	16.382,88	1.147.571.514,26	15,3%	18,9%
11 Κηπευτικά & Άνθη	72.879,66	105.748.388,46	8,9%	78.263,97	461.287.831,49	6,2%	22,9%
12 Λοιπές μόνιμες καλλιέργειες	15.571,08	165.115.695,97	14,0%	14.147,69	985.117.503,52	13,1%	16,8%
13 Βοοειδή	53.006,33	87.566.453,28	7,4%	79.069,29	634.689.169,00	8,5%	13,8%
14 Καρποφάγα (Χοίροι - Πτηνά)	149.740,25	10.332.077,06	0,9%	197.358,53	71.246.429,15	1,0%	14,5%
15 Πολυκαλλιέργειες	17.733,15	91.893.186,47	7,8%	16.337,02	521.118.252,53	7,0%	17,6%
16 Συνδυασμός Εκτροφών	20.981,43	25.954.026,88	2,2%	20.724,75	245.484.632,37	3,3%	10,6%
17 Μικτή φυτική & ζωική παραγωγή	23.054,65	35.711.654,60	3,0%	25.326,20	248.652.607,77	3,3%	14,4%
18 Μικτή εκτροφή μηρυκαστικών	22.263,45	48.779.218,21	4,1%	26.314,08	444.918.537,51	5,9%	11,0%
19 Εκμ/σεις ΜΗ Ταξινομούμενες	18.600,87	4.259.599,74	0,4%	12.724,73	27.256.367,52	0,4%	15,6%
ΣΥΝΟΛΟ ΝΕΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ	15.539,73	1.182.977.502,45	100,0%	12.550,04	7.495.246.551,10	100,0%	15,8%

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΟΣΔΕ 2019

Σημείωση: 1 Δημητριακά 151-152-153 | 2 Καπνός 164 | 3 Βαμβάκι 165 | 4 Ελαιοκομικά 370 | 5 Εσπεριδοειδή 362 | 6 Αμπελοκαλλιέργεια οиноπαραγωγής 351-352 | 7 Πρόβατα 481 | 8 Αίγες 483 | 9 Λοιπή αμπελοκαλλιέργεια 353-354 | 10 Λοιπές αροτράιες 16 (έκτος 164 & 165) | 11 Κηπευτικά & Άνθη | 12 Λοιπές μόνιμες καλλιέργειες 361-363-365-380 | 13 Βοοειδή 450-460-470 | 14 Καρποφάγα (Χοίροι - Πτηνά) 50 | 15 Πολυκαλλιέργειες 60 | 16 Συνδυασμός Εκτροφών 73-74 | 17 Μικτή φυτική & ζωική παραγωγή 831-832-833-834 | 18 Μικτή εκτροφή μηρυκαστικών 842-844 | 19 Εκμ/σεις ΜΗ Ταξινομούμενες

Στην πλειονότητα των ΤΟΠ φυτικής παραγωγής οι εκμεταλλεύσεις των Νέων Γεωργών έχουν **υψηλότερη τυπική απόδοση** (Standard output) από τη μέση τυπική απόδοση του αντίστοιχου ΤΟΠ στο σύνολο των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Εξαιρέση αποτελούν τα ΤΟΠ Αμπελοκαλλιέργεια οиноπαραγωγής και Κηπευτικά και Άνθη. Το ΤΟΠ Κηπευτικά και Άνθη έχουν την υψηλότερη τυπική απόδοση (72.870€ των νέων γεωργών – 78.264€ συνολικά). Τόσο για τους νέους γεωργούς όσο και συνολικά την χαμηλότερη τυπική απόδοση παρουσιάζει το ΤΟΠ ελαιοκομικά (5.421 € και 4.332 € αντίστοιχα).

Αντίθετα, στα ΤΟΠ ζωικής παραγωγής οι τυπικές αποδόσεις των εκμεταλλεύσεων των νέων γεωργών υπολείπονται από τη μέση τυπική απόδοση του αντίστοιχου ΤΟΠ στο σύνολο των εκμεταλλεύσεων. Η μεγαλύτερη απόκλιση παρουσιάζεται στα ΤΟΠ Καρποφάγα (47.618 €) και Βοοειδή (26.063€), ενώ το μόνο στο ΤΟΠ Συνδυασμός εκτροφών παρουσιάζεται υψηλότερη τυπική απόδοση των εκμεταλλεύσεων των νέων γεωργών (+257€).

Η μεγαλύτερη θετική απόκλιση - τυπική απόδοση εκμεταλλεύσεων νέων γεωργών σε σχέση με τη μέση τυπική απόδοση του αντίστοιχου ΤΟΠ στο σύνολο των γεωργικών εκμεταλλεύσεων – παρουσιάζεται στο ΤΟΠ εκμεταλλεύσεις μη ταξινομούμενες (5.876€) στην οποία εντάσσονται τα αρωματικά φυτά .

Ενώ οι νέοι γεωργοί αποτελούν το 12,8% του συνόλου των γεωργών η τυπική απόδοση των εκμεταλλεύσεων τους αντιπροσωπεύει το 15,8% της συνολικής τυπικής απόδοσης του συνόλου των εκμεταλλεύσεων.

Την υψηλότερη συμβολή (άνω του 10%) στην τυπική απόδοση των εκμεταλλεύσεων των Νέων Γεωργών παρουσιάζουν τα ΤΟΠ Λοιπές Αροτράιες (18,3%), Λοιπές Μόνιμες Καλλιέργειες (14%) και Πρόβατα (12,1%).

Σε σχέση με την συμβολή των εκμεταλλεύσεων των νέων γεωργών στην τυπική απόδοση των ΤΟΠ την υψηλότερη συμβολή (ποσοστό συμμετοχής άνω του μέσου όρου που είναι 15,8%) παρουσιάζουν τα ΤΟΠ Πρόβατα (23,4%), Κηπευτικά και Άνθη (22,9%) και Λοιπές Αροτράιες (18,9%), ενώ την χαμηλότερη συμβολή το ΤΟΠ Δημητριακά (10,2%).

Πίνακας 7.7: Δηλωμένη Έκταση με βάση το ΟΣΔΕ 2019 από τους Νέους Γεωργούς & το Σύνολο Γεωργών ανά παραγωγική κατεύθυνση

ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ Τεχνικοοικονομικός Προσανατολισμός - ΤΟΠ	ΔΗΛΩΜΕΝΗ ΣΥΝ ΕΚΤΑΣΗ (Ha)						% ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΝΓ ΣΤΗ ΔΗΛΩΜΕΝΗ ΕΚΤΑΣΗ
	ΝΕΟΙ ΓΕΩΡΓΟΙ (ΝΓ)			ΣΥΝΟΛΟ ΓΕΩΡΓΩΝ			
	Μέσος Όρος	Συνολικά	% Κατανομή	Μέσος Όρος	Συνολικά	% Κατανομή	
1 Δημητριακά	8,02	33.403,56	<div><div></div></div> 5,1%	7,45	357.106,76	<div><div></div></div> 7,6%	<div><div></div></div> 9,4%
2 Καπνός	2,35	2.258,48	<div><div></div></div> 0,3%	2,59	16.377,57	<div><div></div></div> 0,3%	<div><div></div></div> 13,8%
3 Βαμβάκι	9,90	25.336,26	<div><div></div></div> 3,9%	9,37	221.388,41	<div><div></div></div> 4,7%	<div><div></div></div> 11,4%
4 Ελαιοκομικά	3,27	67.485,81	<div><div></div></div> 10,3%	2,54	592.418,92	<div><div></div></div> 12,6%	<div><div></div></div> 11,4%
5 Εσπεριδοειδή	2,68	4.016,31	<div><div></div></div> 0,6%	2,54	30.822,53	<div><div></div></div> 0,7%	<div><div></div></div> 13,0%
6 Αμπελοκαλλιέργεια οиноπαραγωγής	3,97	4.884,10	<div><div></div></div> 0,7%	4,47	36.129,53	<div><div></div></div> 0,8%	<div><div></div></div> 13,5%
7 Πρόβατα	21,71	137.573,55	<div><div></div></div> 21,0%	23,52	634.401,87	<div><div></div></div> 13,5%	<div><div></div></div> 21,7%
8 Αίγες	18,72	20.685,34	<div><div></div></div> 3,2%	24,33	150.636,18	<div><div></div></div> 3,2%	<div><div></div></div> 13,7%
9 Λοιπή αμπελοκαλλιέργεια	3,28	2.960,81	<div><div></div></div> 0,5%	3,33	26.396,04	<div><div></div></div> 0,6%	<div><div></div></div> 11,2%
10 Λοιπές αροτράιες	8,19	103.976,44	<div><div></div></div> 15,9%	9,95	696.674,16	<div><div></div></div> 14,8%	<div><div></div></div> 14,9%
11 Κηπευτικά & Άνθη	3,43	4.973,81	<div><div></div></div> 0,8%	4,45	26.206,91	<div><div></div></div> 0,6%	<div><div></div></div> 19,0%
12 Λοιπές μόνιμες καλλιέργειες	3,89	41.231,89	<div><div></div></div> 6,3%	4,06	282.780,67	<div><div></div></div> 6,0%	<div><div></div></div> 14,6%
13 Βοοειδή	26,21	43.290,91	<div><div></div></div> 6,6%	39,12	313.750,15	<div><div></div></div> 6,7%	<div><div></div></div> 13,8%
14 Καρποφάγα (Χοίροι - Πτηνά)	3,58	246,94	<div><div></div></div> 0,0%	5,43	1.932,57	<div><div></div></div> 0,0%	<div><div></div></div> 12,8%
15 Πολυκαλλιέργειες	7,14	37.020,68	<div><div></div></div> 5,7%	8,45	269.481,57	<div><div></div></div> 5,7%	<div><div></div></div> 13,7%
16 Συνδυασμός Εκτροφών	16,67	20.621,79	<div><div></div></div> 3,2%	18,54	219.573,47	<div><div></div></div> 4,7%	<div><div></div></div> 9,4%
17 Μικτή φυτική & ζωική παραγωγή	14,74	22.834,47	<div><div></div></div> 3,5%	20,50	200.939,85	<div><div></div></div> 4,3%	<div><div></div></div> 11,4%
18 Μικτή εκτροφή μηρυκαστικών	26,76	58.634,44	<div><div></div></div> 9,0%	32,83	555.008,27	<div><div></div></div> 11,8%	<div><div></div></div> 10,6%
19 Εκμ/σεις ΜΗ Ταξινομούμενες	18,12	22.735,45	<div><div></div></div> 3,5%	8,27	63.835,78	<div><div></div></div> 1,4%	<div><div></div></div> 35,6%
ΣΥΝΟΛΟ ΝΕΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ	8,46	654.171,04	100,0%	7,77	4.695.861,21	100,0%	13,9%

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΟΣΔΕ 2019

Σημείωση: 1 Δημητριακά 151-152-153 | 2 Καπνός 164 | 3 Βαμβάκι 165 | 4 Ελαιοκομικά 370 | 5 Εσπεριδοειδή 362 | 6 Αμπελοκαλλιέργεια οиноπαραγωγής 351-352 | 7 Πρόβατα 481 | 8 Αίγες 483 | 9 Λοιπή αμπελοκαλλιέργεια 353-354 | 10 Λοιπές αροτράιες 16 (έκτος 164 & 165) | 11 Κηπευτικά & Άνθη | 12 Λοιπές μόνιμες καλλιέργειες 361-363-365-380 | 13 Βοοειδή 450-460-470 | 14 Καρποφάγα (Χοίροι - Πτηνά) 50 | 15 Πολυκαλλιέργειες 60 | 16 Συνδυασμός Εκτροφών 73-74 | 17 Μικτή φυτική & ζωική παραγωγή 831-832-833-834 | 18 Μικτή εκτροφή μηρυκαστικών 842-844 | 19 Εκμ/σεις ΜΗ Ταξινομούμενες

Πίνακας 7.8: Μέση Τυπική Απόδοση (SO) ανά δηλωμένη έκταση (Ha) για τους Νέους Γεωργούς & για το Σύνολο των Γεωργών ανά Παραγωγική Κατεύθυνση για το 2019

ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ Τεχνικοοικονομικός Προσανατολισμός - ΤΟΠ	ΤΥΠΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ (SO) ΑΝΑ ΔΗΛΩΜΕΝΗ ΕΚΤΑΣΗ (Ha)		
	ΝΕΟΙ ΓΕΩΡΓΟΙ (EUR/Ha)	ΣΥΝΟΛΟ ΓΕΩΡΓΩΝ (EUR/Ha)	% ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗΣ ΝΓ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΣΥΝ ΓΕΩΡΓΩΝ
1 Δημητριακά	874,14	808,35	8,1%
2 Καπνός	3.869,75	3.202,99	20,8%
3 Βαμβάκι	1.313,23	1.280,30	2,6%
4 Ελαιοκομικά	1.657,93	1.704,80	-2,7%
5 Εσπεριδοειδή	4.247,69	4.060,68	4,6%
6 Αμπελοκαλλιέργεια οινοπαραγωγής	4.010,94	3.843,02	4,4%
7 Πρόβατα	1.042,62	965,64	8,0%
8 Αίγες	738,78	664,77	11,1%
9 Λουπή αμπελοκαλλιέργεια	4.472,47	4.031,62	10,9%
10 Λουπές αροτραίες	2.085,20	1.647,21	26,6%
11 Κηπευτικά & Άνθη	21.261,04	17.601,76	20,8%
12 Λουπές μόνιμες καλλιέργειες	4.004,56	3.483,68	15,0%
13 Βοοειδή	2.022,74	2.021,40	0,1%
14 Καρποφάγα (Χοίροι - Πτηνά)	41.840,44	36.355,55	15,1%
15 Πολυκαλλιέργειες	2.482,21	1.933,78	28,4%
16 Συνδυασμός Εκτροφών	1.258,57	1.118,01	12,6%
17 Μικτή φυτική & ζωική παραγωγή	1.563,94	1.235,43	26,6%
18 Μικτή εκτροφή μηρυκαστικών	831,92	801,60	3,8%
19 Εκμ/σεις ΜΗ Ταξινομούμενες	1.026,77	1.539,27	-33,8%
ΣΥΝΟΛΟ ΓΕΩΡΓΩΝ	1.835,80	1.615,47	13,6%

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΟΣΔΕ 2019

Από την συνδυαστική εξέταση των δεδομένων των Πινάκων 4 και 5 προκύπτει ότι οι Νέοι Γεωργοί εκμεταλλεύονται γεωργικές εκμεταλλεύσεις με μικρότερη έκταση σε σχέση με το σύνολο των γεωργών αλλά η τυπική απόδοση/εκτάριο των εκμεταλλεύσεων των νέων γεωργών είναι υψηλότερη, με εξαίρεση το ΤΟΠ Ελαιοκομικά και Εκμεταλλεύσεις μη ταξινομούμενες.

Οι μεγαλύτερες διαφορές της τυπικής απόδοσης ανά εκτάριο μεταξύ εκμεταλλεύσεων νέων γεωργών και συνόλου γεωργών καταγράφονται στους ΤΟΠ Πολυκαλλιέργειες (28,4%), Λοιπές Αροτραίες και Μικτή Φυτική και Ζωική Παραγωγή (26,6%), Καπνός (20,8%).

Οι αποσυνδεδεμένες ενισχύσεις (βασική ενίσχυση, πρασίνισμα, συμπληρωματική ενίσχυση νέων γεωργών) συμβάλλουν ουσιαστικά στη διαμόρφωση του γεωργικού εισοδήματος. Ο νέος γεωργός στο πλαίσιο του 1ου Πυλώνα λαμβάνει δικαιώματα από το Εθνικό Αποθεματικό με «τιμή» δικαιώματος ίσης με τη μέση περιφερειακή τιμή. Επί της τιμής αυτής λαμβάνει προσαύξηση ως συμπληρωματική ενίσχυση (αύξηση 25% της αξίας του δικαιώματος).

Η μέση τιμή του δικαιώματος διαφοροποιείται ανά αγρονομική Περιφέρεια. Από την εξέταση των δεδομένων του πίνακα 7.9 που ακολουθεί προκύπτει ότι οι νέοι γεωργοί έχουν υψηλότερη μέση τιμή δικαιώματος στις αγρονομικές περιφέρειες των βοσκοτόπων και μόνιμων καλλιεργειών και υπολείπονται στην αγρονομική Περιφέρεια των αρόσιμων εκτάσεων.

Κατά μέσο όρο οι νέοι γεωργοί **εισπράττουν υψηλότερο ποσό αποσυνδεδεμένης** ενίσχυσης από το μέσο όρο του συνόλου των γεωργών λόγω της συμπληρωματικής ενίσχυσης. Το άθροισμα της βασικής ενίσχυσης, πρασινίσματος και συμπληρωματικής ενίσχυσης διαμορφώνεται κατά μέσο όρο για τους νέους γεωργούς σε **3.028,21€**, ενώ για το σύνολο των γεωργών στις **2.591,96€**.

Πίνακας 7.9: Δικαιώματα και Ενιαία Ενίσχυση (Πυλώνας I) που δίνονται στους Νέους Γεωργούς & στο Σύνολο Γεωργών με βάση το ΟΣΔΕ 2019

ΠΥΛΩΝΑΣ Ι (ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ & ΕΝΙΑΙΑ ΕΝΙΣΧΥΣΗ)	ΝΕΟΙ ΓΕΩΡΓΟΙ			ΣΥΝΟΛΟ ΓΕΩΡΓΩΝ			% ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΝΓ ΣΤΟΥΣ ΣΥΝ. ΓΕΩΡΓΟΥΣ
	Μέσος Όρος	Σύνολο	ΑΞΙΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ 1 Ha	Μέσος Όρος	Σύνολο	ΑΞΙΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ 1 Ha	
ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΑΝΑ ΑΓΡΟΝΟΜΙΚΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ							
ΠΟΣΟΤΗΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ							
ΒΟΣΚΟΤΟΠΩΝ (ha)	9,76	207.257,84		9,16	1.269.587,01		16,3%
ΑΡΟΣΙΜΩΝ ΕΚΤΑΣΕΩΝ (ha)	4,98	205.738,70		5,80	1.763.359,92		11,7%
ΔΕΝΔΡΩΝ-ΑΜΠΕΛΩΝ (ha)	2,12	96.255,49		2,05	843.413,09		11,4%
ΣΥΝ. ΕΚΤΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ (ha)	6,59	509.252,03		6,41	3.876.360,02		
ΑΞΙΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ							
ΒΟΣΚΟΤΟΠΩΝ (EUR)	2.228,70	47.346.575,56	228,44 EUR/Ha	2.058,25	285.178.747,41	224,62 EUR/Ha	16,6%
ΑΡΟΣΙΜΩΝ ΕΚΤΑΣΕΩΝ (EUR)	1.393,57	57.545.957,19	279,7 EUR/Ha	1.592,01	483.985.928,81	274,47 EUR/Ha	11,9%
ΔΕΝΔΡΩΝ-ΑΜΠΕΛΩΝ (EUR)	760,84	34.591.813,14	359,37 EUR/Ha	709,39	291.343.978,28	345,44 EUR/Ha	11,9%
ΣΥΝ. ΑΞΙΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ (EUR)	1.804,90	139.484.345,89	273,9 EUR/Ha	1.754,30	1.060.508.654,50		
ΕΝΙΑΙΑ ΕΝΙΣΧΥΣΗ (ΠΟΣΟ ΠΛΗΡΩΜΗΣ)							
ΒΑΣΙΚΗΣ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ (EUR)	1.736,59	134.121.812,62		1.691,10	1.005.800.891,11		13,3%
ΠΡΑΣΙΝΙΣΜΑΤΟΣ (EUR)	869,30	67.150.500,06		850,01	505.840.895,34		13,3%
ΝΕΩΝ (ΑΠΟΘΕΜΑ) (EUR)	423,79	32.750.832,04		423,79	32.750.832,04		100,0%
ΣΥΝ. ΕΝΙΑΙΑΣ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ	3.028,21	234.023.144,72		2.591,96	1.544.392.618,49		

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΟΣΔΕ 2019

Η αξία δικαιώματος ανά εκτάριο διαφοροποιείται σε σχέση με την κλάση οικονομικού μεγέθους των γεωργικών εκμεταλλεύσεων των νέων γεωργών στις τρεις αγρονομικές Περιφέρειες. Η αξία δικαιώματος είναι υψηλότερη στις μικρού οικονομικού μεγέθους και αντιστρόφως ανάλογη της κλάσης του οικονομικού μεγέθους στις αγρονομικές Περιφέρειες των αρόσιμων εκτάσεων και των δένδρων αμπέλου, ενώ αντίθετα στην αγρονομική Περιφέρεια των βοσκοτόπων η αξία δικαιώματος ανά εκτάριο αυξάνει με την αύξηση της κλάσης του οικονομικού μεγέθους.

Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις φυτικής παραγωγής η **καθοριστική σημασία της βασικής ενίσχυσης στη** διαμόρφωση του γεωργικού εισοδήματος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων μικρού οικονομικού μεγέθους (<2.000 €), ενώ με βάση το υφιστάμενο μοντέλο καταβολής της βασικής ενίσχυσης (εσωτερική σύγκλιση ιστορικών δικαιωμάτων) **την υψηλότερη κατά μέσο όρο αξία δικαιώματος ανά εκτάριο έχουν οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις των νέων γεωργών της κλάσης οικονομικού μεγέθους 2.000 - <8.000€.**

Διάγραμμα 7.5:: Αξία δικαιώματος ενός εκταρίου (EUR/Ha) ανά κλάση οικονομικού μεγέθους των Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων των Νέων Γεωργών στις τρεις Αγρονομικές Περιφέρειες για το 2019

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΟΣΔΕ 2019

Πίνακας 7.10: Ζωικές Μονάδες ανά κατηγορία Ζωικού Κεφαλαίου των Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων των Νέων Γεωργών, σύμφωνα με το ΟΣΔΕ 2019

ΖΩΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ	ΖΩΪΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ (ΖΜ)	
	Μέσος Όρος	Σύνολο
0. ΙΠΠΟΕΙΔΗ	5,48	1.512,80
1. ΑΓΕΛΛΑΔΩΝ ΓΑΛΑΚΤ/ΓΗΣ	16,04	32.170,00
2. ΛΟΙΠΩΝ ΒΟΟΕΙΔΩΝ	18,40	43.098,20
3. ΠΡΟΒΑΤΩΝ	17,26	193.379,50
4. ΑΙΓΩΝ	9,84	48.957,60
5. ΧΟΙΡΩΝ	18,69	3.158,30
6. ΠΟΥΛΕΡΙΚΩΝ	156,24	31.404,55
7. ΒΟΟΕΙΔΩΝ	31,18	75.268,20
ΣΥΝΟΛΟ ΖΜ	23,60	353.680,95

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΟΣΔΕ 2019

Συσχετιζόμενη παράμετρος της ηλικιακής διάρθρωσης των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα είναι το επίπεδο εκπαίδευσης αλλά και η σχετιζόμενη με την άσκηση της γεωργικής δραστηριότητας κατάρτιση που έχουν οι απασχολούμενοι.

Σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσης οι απασχολούμενοι στον πρωτογενή **τομέα υπολείπονται σημαντικά του επιπέδου εκπαίδευσης** στους λοιπούς κλάδους της οικονομίας, όπως αποτυπώνεται στα στοιχεία του πίνακα 7.11 που ενσωματώνει τα αποτελέσματα της δειγματοληπτικής έρευνας στους κατάρτισθέντες μέσω του Μέτρου 1.1 νέους γεωργούς του Μέτρου 6.1. η οποία πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της Ενδιάμεσης Αξιολόγησης του 2019 του ΠΑΑ 2014-2020. Τα αποτελέσματα της δειγματοληπτικής έρευνας αναδεικνύουν το **υψηλό μορφωτικό επίπεδο των νέων γεωργών πρώτης εγκατάστασης** σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο του συνόλου των απασχολουμένων στον πρωτογενή τομέα.

Πίνακας 7.11: Επίπεδο εκπαίδευσης στον πρωτογενή τομέα της χώρας

Μονοψήφιος κατηγορίες οικονομικής δραστηριότητας και φύλο	Σύνολο	Επίπεδο εκπαίδευσης							
		Έχουν μεταπτυχιακό τίτλο	Έχουν πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	Έχουν μεταδευτεροβάθμια τεχνική-επαγγελματική εκπαίδευση	Έχουν απολυτήριο μέσης εκπαίδευσης	Έχουν τελειώσει την Γ' τάξη μέσης εκπαίδευσης	Έχουν απολυτήριο στοιχειώδους	Δεν τελείωσαν τη στοιχειώδη εκπαίδευση	Δεν πήγαν καθόλου σε σχολείο
Και των δύο φύλων*	3.833,7	225,1	1.199,0	372,9	1.309,4	331,9	386,4	5,9	3,2
Γεωργία, δασοκομία και αλιεία*	467,6	1,7	20,8	19,7	142,2	96,5	182,6	3,0	1,0
% κατανομή στον πρωτογενή τομέα	100,00%	0,37%	4,46%	4,21%	30,41%	20,64%	39,06%	0,65%	0,21%
% δικαιούχων Μέτρου 1.1.1	100,00%	0,00%	21,10%	0,00%	59,30%	13,00%	5,70%	0,80%	0,00%
% πρωτογενή τομέα ως προς το σύνολο της χώρας	12,20%	0,76%	1,74%	5,28%	10,86%	29,08%	47,26%	51,08%	30,34%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ & AIR 2019 Κεφάλαιο 7 Απάντηση Κοινού Ερωτήματος

Από τα στοιχεία του πίνακα προκύπτει ότι το 51,8% του συνόλου των απασχολούμενων της ελληνικής οικονομίας που δεν έχουν ολοκληρώσει την στοιχειώδη εκπαίδευση απασχολούνται στον πρωτογενή τομέα. Η δημογραφική σύνθεση των απασχολουμένων στον πρωτογενή σε συνδυασμό με το μορφωτικό επίπεδο εξηγούν και το πολύ μεγάλο ποσοστό των απασχολούμενων που **στερούνται βασικής ή πλήρους γεωργικής εκπαίδευσης** παρά την **βαθμιαία βελτίωση** που παρατηρείται ως απόρροια και της, πέραν της εικοσαετίας, εφαρμογής του Μέτρου του 2ου Πυλώνα (παροχή πριμ πρώτης εγκατάστασης) που αποτελεί ουσιαστικά το σημαντικότερο Μέτρο πολιτικής για τη δημογραφική αναζωογόνηση των απασχολούμενων στον πρωτογενή. Υπολογίζεται ότι από το 2000 μέχρι και το 2019 εντάχθηκαν πάνω από 60.000 γεωργοί ηλικίας κάτω των 40 ετών. Λόγω της υποχρέωσης ολοκλήρωσης προγράμματος κατάρτισης πριν την καταβολή της τελευταίας δόσης πληρωμής η αύξηση του ποσοστού των γεωργών με βασική και πλήρη γεωργική εκπαίδευση οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην εφαρμογή του σχετικού Μέτρου ιδιαίτερα στις ομάδες ηλικιών κάτω των 35 και 35-55.

Πίνακας 7.12: Ποσοστιαίες μεταβολές στη Γεωργική Εκπαίδευση των Αρχηγών των ΓΕ (2013/2010, 2016/2013 & 2016/2010), ανά τύπο γεωργικής εκπαίδευσης και ομάδα ηλικιών

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΑΡΧΗΓΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ (ΓΕ) % ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΑΝΑ ΤΥΠΟ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ				
ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΚΛΑΣΗ	ΤΥΠΟΣ Γ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	ΕΤΗ ΜΕΤΑΒΟΛΩΝ	Ευρωπαϊκή Ένωση	Ελλάδα
Σύνολο Αρχηγών ΓΕ	Βασική Κατάρτιση	2013/2010	-18,9%	71,3%
		2016/2013	7,5%	8,8%
		2016/2010	-12,8%	86,4%
	Πλήρης Εκπαίδευση	2013/2010	9,3%	77,5%
		2016/2013	3,1%	-3,1%
		2016/2010	12,7%	72,0%
Αρχηγοί ΓΕ < 35 ετών	Βασική Κατάρτιση	2013/2010	-24,3%	-7,3%
		2016/2013	-5,1%	-27,8%
		2016/2010	-28,2%	-33,0%
	Πλήρης Εκπαίδευση	2013/2010	1,0%	32,1%
		2016/2013	-9,2%	4,3%
		2016/2010	-8,3%	37,7%
Αρχηγοί ΓΕ >35 & < 55 ετών	Βασική Κατάρτιση	2013/2010	-20,2%	98,7%
		2016/2013	-3,1%	14,5%
		2016/2010	-22,6%	127,6%
	Πλήρης Εκπαίδευση	2013/2010	2,8%	108,0%
		2016/2013	-1,4%	-16,9%
		2016/2010	1,3%	72,8%
Αρχηγοί ΓΕ > 55 ετών	Βασική Κατάρτιση	2013/2010	-17,1%	158,1%
		2016/2013	17,2%	23,7%
		2016/2010	-2,9%	219,4%
	Πλήρης Εκπαίδευση	2013/2010	30,4%	56,1%
		2016/2013	17,3%	31,5%
		2016/2010	53,0%	105,3%

Πηγή: Δείκτες Κοινού Πλαισίου (Π24: Γεωργική Εκπαίδευση των Αρχηγών των Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων), Eurostat (table ef_mprtrainman)- Farm Structure Survey 2010, 2013 & 2016

Σε σύνολο απασχολούμενων στην γεωργία **βασική εκπαίδευση** έχει το **6,2%** τω αρχηγών γεωργικών εκμεταλλεύσεων, **ενώ πλήρη εκπαίδευση** το **0,6%**. Τα αντίστοιχα ποσοστά στην ΕΕ -28 είναι **22,5%** και **9,1%** αντίστοιχα. αναδεικνύοντας την **σημαντική υστέρηση της χώρας αλλά και την αναγκαιότητα να συμβαδίσει η προσπάθεια της ηλικιακής αναζωογόνησης των απασχολούμενων στον πρωτογενή με την σημαντική αναβάθμιση του επιπέδου των δεξιοτήτων και γνώσεων που θα πρέπει να έχουν ο νεοεισερχόμενοι στο επάγγελμα**.

Στην ηλικιακή ομάδα κάτω των 35 ετών το ποσοστό των γεωργών με βασική εκπαίδευση είναι 21,3% ταυτόσημο με το μέσο όρο της ΕΕ -28, ωστόσο υπάρχει πολύ μεγάλη διαφορά στο ποσοστό των γεωργών με **πλήρη εκπαίδευση**⁹ που στην Ελλάδα ανέρχεται μόλις στο **2,9%** έναντι **21,7%** στην Ε.Ε -28.

Στην ηλικιακή ομάδα από 35 μέχρι 55 ετών το ποσοστό των γεωργών με βασική εκπαίδευση είναι **10,3%** έναντι **23,3%** στην ΕΕ -28, αλλά υπάρχει πολύ μεγάλη διαφορά στο ποσοστό των

⁹ Ως πλήρη εκπαίδευση θεωρείται η παρακολούθηση τουλάχιστον διετούς κύκλου σπουδών σε σχετικά αντικείμενα μετά την ολοκλήρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης

γεωργών με πλήρη εκπαίδευση που στην Ελλάδα ανέρχεται μόλις στο **0,9%** έναντι **13,3%** στην Ε.Ε -28.

Στην ηλικιακή ομάδα άνω των 55 ετών το ποσοστό των γεωργών με βασική εκπαίδευση είναι **2,9%** έναντι **22,2%** στην ΕΕ -28, αλλά υπάρχει πολύ μεγάλη διαφορά στο ποσοστό των γεωργών με πλήρη εκπαίδευση που στην Ελλάδα ανέρχεται μόλις στο **0,3%** έναντι **5,2%** στην Ε.Ε -28.

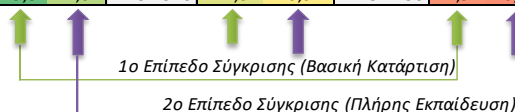
Το θέμα του εκπαιδευτικού επιπέδου των γεωργών καθίσταται ακόμα οξύτερο διαρθρωτικό πρόβλημα της ελληνικής γεωργίας με δεδομένη την ανάγκη αξιοποίησης νέων τεχνολογιών και της σημασίας που αποδίδεται στην εφαρμογή της γεωργίας ακριβείας για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας του πρωτογενή τομέα με ταυτόχρονη μείωση του περιβαλλοντικού και κλιματικού αποτυπώματος της.

Η ηλικιακή σύνθεση των απασχολούμενων στον πρωτογενή διαφέρει σημαντικά μεταξύ των 13 Περιφερειών της χώρας. Αντίστοιχη είναι και η εικόνα σε σχέση με την γεωργική εκπαίδευση με βάση τα δεδομένα του Πίνακα 7.13.

Το υψηλότερο ποσοστό αρχηγών γεωργικών εκμεταλλεύσεων με βασική και πλήρη γεωργική εκπαίδευση παρατηρείται στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας τόσο συνολικά όσο και ανά ομάδα ηλικιών, ακολουθούμενη από την Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας που είναι η σημαντικότερη Περιφέρεια σε όρους απασχόλησης και Ακαθάριστης Αξίας Παραγωγής του πρωτογενή τομέα στη χώρα, ενώ τις χειρότερες επιδόσεις παρουσιάζουν οι Περιφέρειες Ιονίων Νήσων και Αττικής.

Πίνακας 7.13: Γεωργική Εκπαίδευση των Αρχηγών των ΓΕ, ανά ηλικιακή κλάση, τύπο γεωργικής εκπαίδευσης και Περιφέρεια, 2016

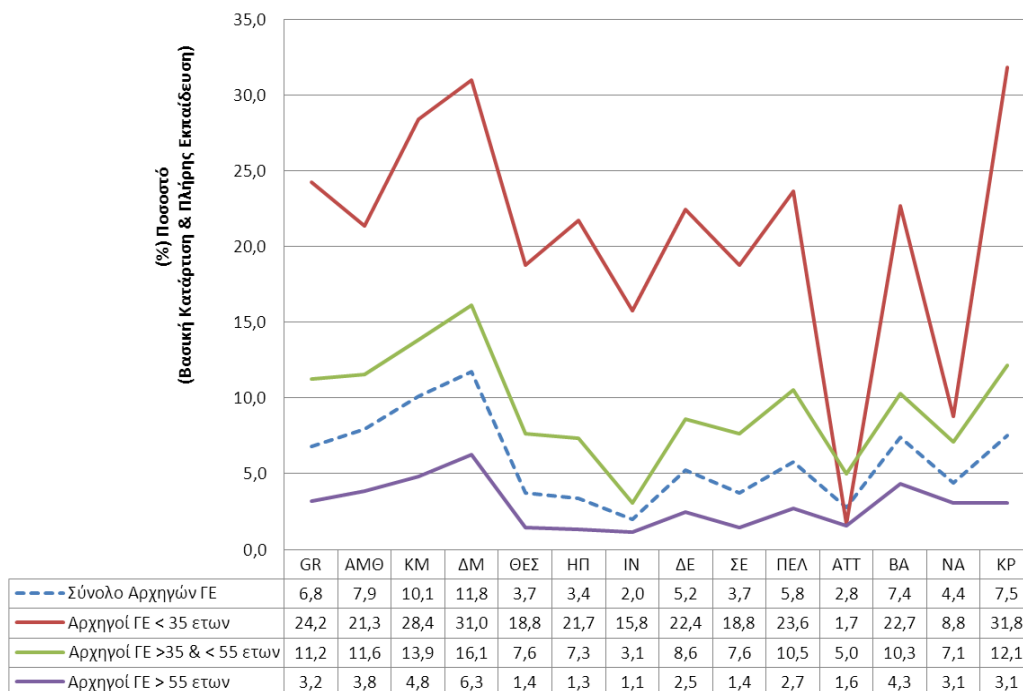
ΚΩΔ. NUTS 2	ΟΝΟΜΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ	ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΑΡΧΗΓΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ (ΓΕ) - 2016											
		Σύνολο Αρχηγών ΓΕ			Αρχηγοί ΓΕ < 35 ετων			Αρχηγοί ΓΕ >35 & < 55 ετων			Αρχηγοί ΓΕ > 55 ετων		
		Αριθμός Αρχηγών ΓΕ	% ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΑΡΧΗΓΩΝ		Αριθμός Αρχηγών ΓΕ	% ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΑΡΧΗΓΩΝ		Αριθμός Αρχηγών ΓΕ	% ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΑΡΧΗΓΩΝ		Αριθμός Αρχηγών ΓΕ	% ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΑΡΧΗΓΩΝ	
			Βασική Κατάρτιση	Πλήρης Εκπαίδευση		Βασική Κατάρτιση	Πλήρης Εκπαίδευση		Βασική Κατάρτιση	Πλήρης Εκπαίδευση		Βασική Κατάρτιση	Πλήρης Εκπαίδευση
ΕΥ	Ευρωπαϊκή Ένωση	10.466.710	22,5	9,1	297.120	21,3	21,7	3.860.380	23,3	13,3	6.056.770	22,2	5,2
ΕΛ	Ελλάδα	684.950	6,2	0,6	19.020	21,3	2,9	242.760	10,3	0,9	417.020	2,9	0,3
ΕΛ11	ΑΜΘ	51.660	7,2	0,7	2.090	18,7	2,6	20.900	10,4	1,1	28.070	3,7	0,1
ΕΛ12	Κεν. Μακεδονία	96.430	9,3	0,8	3.160	24,8	3,6	42.650	12,8	1,0	49.380	4,8	0,0
ΕΛ13	Δυτ. Μακεδονία	23.130	11,2	0,6	890	30,2	0,8	9.850	15,3	0,8	11.990	5,9	0,3
ΕΛ14	Θεσσαλία	67.250	3,2	0,5	1.200	16,1	2,7	20.540	6,7	1,0	45.230	1,2	0,2
ΕΛ21	Ήπειρος	29.540	3,1	0,2	550	21,7	0,0	7.620	7,1	0,3	21.230	1,1	0,2
ΕΛ22	Ιόνια Νησιά	28.010	1,9	0,0	470	15,8	0,0	6.480	3,1	0,0	20.940	1,1	0,0
ΕΛ23	Δυτική Ελλάδα	81.120	5,0	0,3	2.170	21,4	1,1	27.270	8,3	0,3	51.050	2,3	0,2
ΕΛ24	Στερεά Ελλάδα	67.250	3,2	0,5	1.200	16,1	2,7	20.540	6,7	1,0	45.230	1,2	0,2
ΕΛ25	Πελοπόννησος	90.780	5,1	0,7	2.070	19,9	3,7	28.210	9,8	0,7	59.860	2,2	0,6
ΕΛ30	Αττική	19.780	2,1	0,7	470	1,7	0,0	6.600	3,9	1,1	12.580	1,1	0,5
ΕΛ41	Βόρειο Αιγαίο	28.310	7,1	0,3	910	20,2	2,5	10.670	10,1	0,2	16.440	4,2	0,1
ΕΛ42	Νότιο Αιγαίο	20.390	3,8	0,5	540	5,3	3,5	6.460	5,6	1,5	13.360	2,9	0,1
ΕΛ43	Κρήτη	88.130	7,2	0,4	2.400	29,8	2,0	32.370	11,6	0,5	52.250	2,9	0,2

Πηγή: Δείκτες Κοινού Πλαισίου (Π24: Γεωργική Εκπαίδευση των Αρχηγών των Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων), Eurostat (table ef_mprtrainman)- Farm Structure Survey 2016

Σημείωση: Το ποσοστό που υπολείπεται από τους εμφανιζόμενους τύπους γεωργικής εκπαίδευσης (βασική κατάρτιση & πλήρης εκπαίδευση) αφορά το τύπο της εμπειρικής κατάρτισης, η οποία όπως και αποτυπώνεται καταλαμβάνει το μεγαλύτερο ποσοστό.

Διάγραμμα 7.6: Κατανομή της βασικής κατάρτισης & πλήρης εκπαίδευσης ανά Περιφέρεια και ηλικιακή κλάση για το 2016

Πηγή: Δείκτες Κοινού Πλαισίου (Π24: Γεωργική Εκπαίδευση των Αρχηγών των Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων), Eurostat (table ef_mprtrainman)- Farm Structure Survey 2016

7.3. ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΑΠ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΕΛΚΥΣΗ ΝΕΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ

Η προσέλκυση της εγκατάστασης νέων γεωργών αποτελεί στόχο αμφοτέρων των Πυλώνων της ΚΑΠ που εξυπηρετείται μέσω διαφορετικού μοντέλου υλοποίησης

Κοινή προϋπόθεση για την λήψη των ενισχύσεων από τους δύο Πυλώνες είναι η τήρηση του ηλικιακού κριτηρίου των 40 ετών.

Το κανονιστικό πλαίσιο για τις παρεμβάσεις του Πρώτου Πυλώνα είναι ο κανονισμός 1307/2015 ενώ για τον Δεύτερο πυλώνα ο καν. 1305/2013

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται τα κοινά χαρακτηριστικά αλλά και οι διαφορές μεταξύ των παρεμβάσεων των δύο πυλώνων που στοχεύουν από κοινού στην διευκόλυνση τη εγκατάστασης των νέων γεωργών

Πίνακας 7.14: - Κύρια χαρακτηριστικά της στήριξης των νέων γεωργών στο πλαίσιο του πρώτου και του δεύτερου πυλώνα την περίοδο 2014-2020

	Πρώτος πυλώνας – Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Εγγυήσεων (ΕΓΤΕ) Ενίσχυση για νέους γεωργούς	Δεύτερος πυλώνας – Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) Μέτρο 6.1 – Ανάπτυξη γεωργικών εκμεταλλεύσεων και επιχειρήσεων για νέους γεωργούς
Νομική βάση	Άρθρο 50 του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1307/2013	Άρθρο 19 του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1305/2013
Μορφή στήριξης	Συμπληρωματική ενίσχυση σε νέους γεωργούς που δικαιούνται ενίσχυση στο πλαίσιο του καθεστώτος βασικής ενίσχυσης ή του καθεστώτος ενιαίας στρεμματικής ενίσχυσης.	Ενίσχυση εκκίνησης επιχείρησης ύψους μέχρι 70 000 ευρώ, η οποία χορηγείται βάσει επιχειρηματικού σχεδίου (η καταβολή της τελευταίας δόσης εξαρτάται από την ορθή υλοποίηση του επιχειρηματικού σχεδίου).
Διάρκεια στήριξης	Καταβάλλεται ετησίως για μέγιστο διάστημα 5 ετών (από το έτος εγκατάστασης).	Καταβάλλεται άπαξ ανά εκμετάλλευση / ανά γεωργό σε τουλάχιστον 2 δόσεις.
Υλοποίηση	Είναι υποχρεωτική για όλα τα κράτη μέλη, τα οποία δύνανται να θέσουν λίγες μόνο παραμέτρους: προϋπολογισμό, μέθοδο υπολογισμού, όριο εκταρίων, απαιτήσεις σχετικά με τις δεξιότητες και από κοινού έλεγχο εκμεταλλεύσεων-νομικών προσώπων (βλέπε σημείο 40).	Είναι προαιρετική για τα κράτη μέλη και τις περιφέρειες, τα οποία ορίζουν προτεραιότητες και στόχους στα ΠΑΑ, καθορίζουν κριτήρια επιλεξιμότητας και επιλογής, επιλέγουν έργα και υποβάλλουν στην Επιτροπή στοιχεία σχετικά με την υλοποίηση των μέτρων.
Στόχος	«να διευκολυνθεί η αρχική εγκατάσταση των γεωργών αυτών και η διαρθρωτική προσαρμογή των εκμεταλλεύσεών τους μετά την αρχική τους εγκατάσταση» ¹ και να διευκολυνθεί η επίτευξη του γενικού στόχου της ΚΓΠ για βιώσιμη παραγωγή τροφίμων μέσω της ενίσχυσης της βιωσιμότητας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων ² και η ενθάρρυνση της ανανέωσης των γενεών ³	
Επιλέξιμοι δικαιούχοι	<ul style="list-style-type: none"> Γεωργοί ηλικίας κάτω των 40 ετών. Γεωργοί που εγκαθίστανται για πρώτη φορά ως επικεφαλής γεωργικής εκμετάλλευσης ή που έχουν ήδη εγκατασταθεί κατά τη διάρκεια των τελευταίων πέντε ετών που προηγούνται της υποβολής αίτησης του 2015 για άμεσες ενισχύσεις. Φυσικά και νομικά πρόσωπα, περιλαμβανομένων εκείνων στα οποία νέος γεωργός ασκεί από κοινού τον έλεγχο της εκμετάλλευσης. 	<ul style="list-style-type: none"> Γεωργοί ηλικίας κάτω των 40 ετών. Γεωργοί που εγκαθίστανται για πρώτη φορά ως επικεφαλής γεωργικής εκμετάλλευσης. Νομικά πρόσωπα, περιλαμβανομένων εκείνων στα οποία νέος γεωργός ασκεί από κοινού τον έλεγχο της εκμετάλλευσης.
Αριθμός δικαιούχων	279 071 (το 2015).	193 828 την περίοδο 2007-2013. Δεν έχει τεθεί τιμή-στόχος σε επίπεδο ΕΕ για την περίοδο 2014-2020.
Μέσο ποσό ενίσχυσης ανά δικαιούχο	1 135 ευρώ (το 2015).	20 000 ευρώ (την περίοδο 2007-2013).

Πηγή : Έκθεση Ευρωπαϊκού Ελεγκτικού Συνεδρίου σελίδα 19

Πυλώνας Ι

Η Υπουργική Απόφαση 104/7056 (ΦΕΚ 147/Τεύχος Β/22/1/20150 «Εθνικές επιλογές, διοικητικά μέτρα και διαδικασίες εφαρμογής των άμεσων ενισχύσεων κατ' εκτέλεση του Καν.(ΕΕ) 1307/2013 και του Καν. (ΕΕ) 1306/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου» προσδιορίζει τους όρους και τι προϋποθέσεις για την λήψη των ενισχύσεων μέσω των άρθρων :

Άρθρο 30

Ενίσχυση Γεωργών Νεαρής ηλικίας

Η ενίσχυση για νέους γεωργούς χορηγείται ετησίως κατόπιν ενεργοποίησης των δικαιωμάτων ενίσχυσης από το γεωργό, για περίοδο που δεν υπερβαίνει τα πέντε έτη. Η περίοδος αυτή μειώνεται κατά τον αριθμό των ετών που μεσολάβησαν μεταξύ της δημιουργίας της εκμετάλλευσης και της πρώτης υποβολής της αίτησης ενίσχυσης για γεωργούς νεαρής ηλικίας. Το ύψος της ενίσχυσης υπολογίζεται κάθε χρόνο, με τον πολλαπλασιασμό των ενεργοποιηθέντων δικαιωμάτων με αριθμητική τιμή που αντιστοιχεί στο +25% της μέσης αξίας των δικαιωμάτων ενίσχυσης που κατέχει ή μισθώνει ο γεωργός. Η ενίσχυση χορηγείται μέχρι ανώτατου ορίου 25 δικαιωμάτων για κάθε δικαιούχο.

Άρθρο 31

Δικαιούχοι Ενίσχυσης Γεωργών Νεαρής ηλικίας

Ως Γεωργοί Νεαρής ηλικίας («Νέοι γεωργοί») νοούνται τα φυσικά πρόσωπα που δημιουργούν για πρώτη φορά γεωργική εκμετάλλευση ως επικεφαλής της εκμετάλλευσης ή τα οποία έχουν ήδη εγκατασταθεί κατά τη διάρκεια των πέντε ετών που προηγούνται της πρώτης υποβολής αίτησης για το καθεστώς βασικής ενίσχυσης και είναι ηλικίας έως 40 ετών κατά το έτος υποβολής της αίτησης .Ως «Γεωργοί Νεαρής ηλικίας» νοούνται και τα νομικά πρόσωπα, ανεξάρτητα από τη νομική τους μορφή, εφόσον πληρούνται συγκεκριμένοι όροι

Οι δικαιούχοι της πρόσθετης ενίσχυσης ανέρχονται σε 77.281 και τα αναλυτικά δεδομένα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων τους παρουσιάσθηκαν αναλυτικά στους πίνακες 1-5 του παρόντος κεφαλαίου. Για την λήψη της πρόσθετης ενίσχυσης αρκεί η υποβολή της αίτησης για την βασική ενίσχυση και η εκπλήρωση του ορίου της ηλικίας (40 έτη) και η ημερομηνία της υποβολής της πρώτης αίτησης βασικής ενίσχυσης.

Ουδεμία άλλη προϋπόθεση (αποτέλεσε εθνική επιλογή διότι ο κανονισμός επιτρέπει την θέσπιση κριτηρίων αναφορικά με τις ελάχιστες απαιτήσεις σχετικά με τις δεξιότητες των δικαιούχων)¹⁰ ενώ και οι δικαιούχοι ουδεμία άλλη υποχρέωση αναλαμβάνουν πλην της τήρησης των όρων που προβλέπονται για το σύνολο των γεωργών (ενεργοποίηση δικαιωμάτων , τήρηση των προϋποθέσεων του ενεργού γεωργού , πολλαπλή συμμόρφωση) .

Στο Παράρτημα 7.1 παρουσιάζονται οι επιλογές των Κρατών Μελών για την εφαρμογή ενίσχυσης για τους νέους γεωργούς στο πλαίσιο του Πρώτου Πυλώνα.

Στην Ελλάδα το ποσοστό των δικαιούχων της συμπληρωματικής ενίσχυσης επί του συνόλου των δικαιούχων της βασικής ενίσχυσης ανέρχεται στο 13% (2019) ενώ στην Ε.Ε στο 4,1%

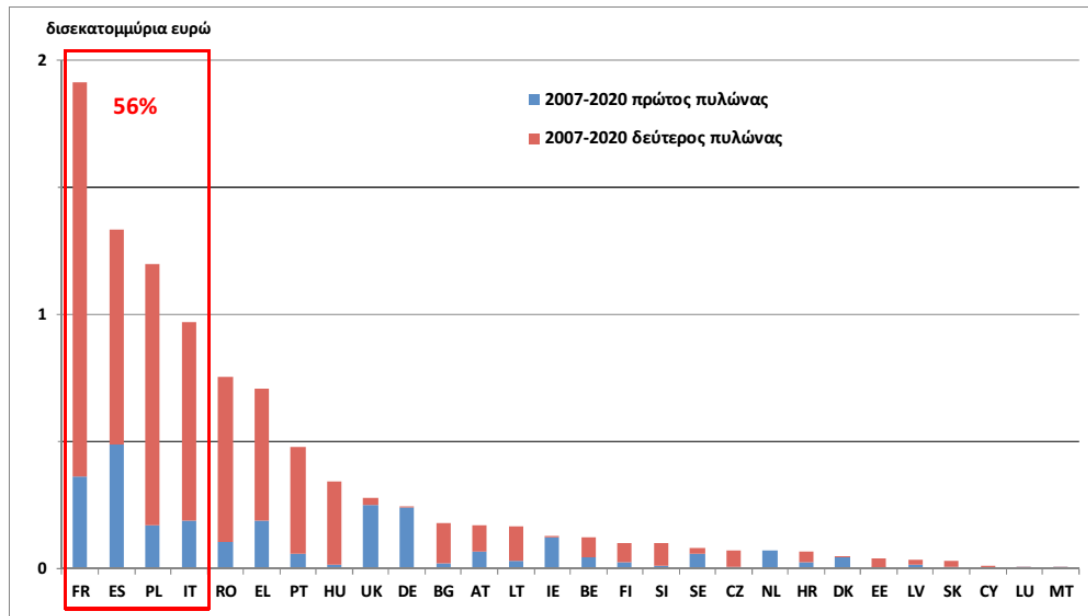
---

¹⁰ (i) Κατάλληλα Προσόντα : Βέλγιο , Ισπανία, Γαλλία, Λουξεμβούργο, Αυστρία, Πορτογαλία, Σλοβακία

(ii) Απαιτήσεις κατάρτισης : Βέλγιο , Βουλγαρία , Ιρλανδία , Ισπανία, Κροατία , Λουξεμβούργο, Πορτογαλία, Σλοβακία

(στοιχεία 2015)¹¹ ενώ η Ελλάδα επέλεξε το ανώτατο ποσοστό (2% των πόρων) ενώ ως μέγιστη επιλέξιμη έκταση η Ελλάδα έχει θεσπίσει τα 25 εκτάρια (μαζί με την Κροατία αποτελούν την χαμηλότερη έκταση) με τη πλειονότητα των Κρατών Μελών να θέτουν τα ενενήντα εκτάρια¹².

Η Ελλάδα αναλογικά με το ύψος των πόρων της ΚΑΠ που λαμβάνει (Πρώτο και Δεύτερο Πυλώνα) αλλά και τον αριθμό των γεωργών./γεωργικών εκμεταλλεύσεων διαθέτει τα περισσότερα χρήματα για την προσέλκυση νέων γεωργών

Πηγή: ΕΕΣ βάσει στοιχείων της Επιτροπής (δαπάνες 2007-2013 και πιστώσεις 2014-2020).

Από τα ανωτέρω προκύπτει από πλευράς διατιθέμενων πόρων η χώρα βρίσκεται στην κορυφή της Ε.Ε , το θέμα όμως είναι η αποτελεσματικότητα της χρήσης των πόρων αυτών δηλαδή του κατά πόσον πράγματι παραμένουν οι νέοι γεωργοί στις αγροτικές περιοχές και το κατά πόσον είναι πράγματι γεωργοί πρώτης εγκατάστασης.

Επίσης η θέσπιση όρων και προϋποθέσεων είναι συνάρτηση και των προτεραιοτήτων του κάθε κράτους μέλους , της έντασης της οξύτητας του προβλήματος κλπ.

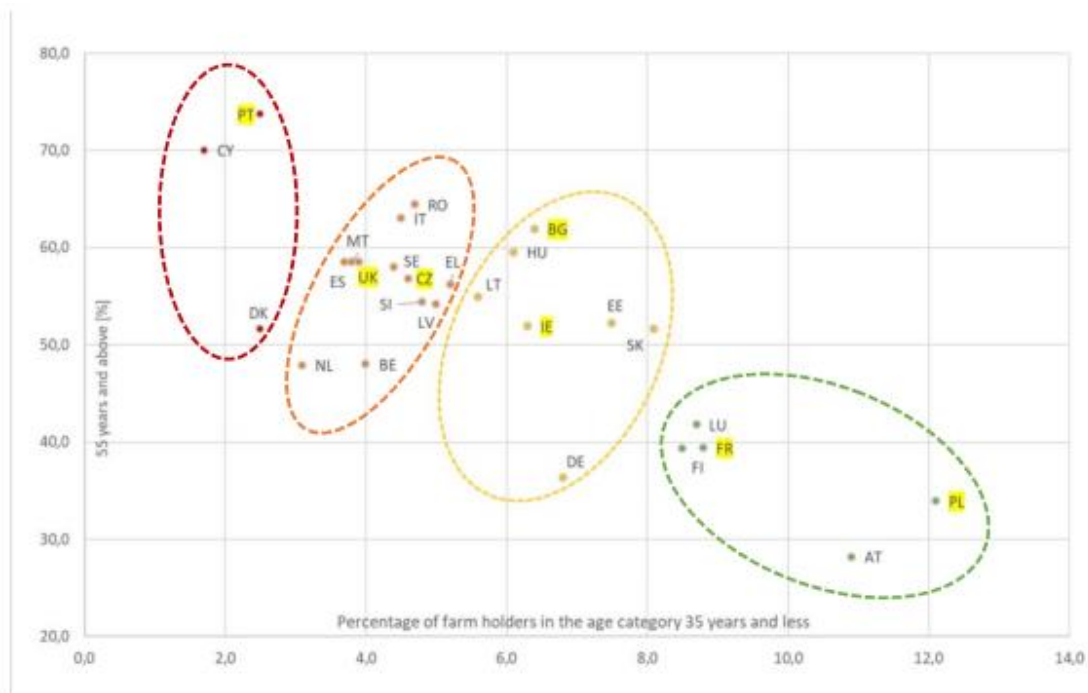
Από το σύνολο των αναλύσεων προκύπτει ότι η παραμονή ή μη των νέων γεωργών εξαρτάται από το επίπεδο βιωσιμότητας /κερδοφορίας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων που διαθέτουν αναδεικνύεται ως μείζονα πρόκληση σε συνδυασμό με τις παραμέτρους που μπορούν να συμβάλλουν σε αυτό.

Η εγκατάσταση των νέων γεωργών σχετίζεται με την εξυπηρέτηση δύο στόχων που είναι η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της γεωργίας αλλά και η πληθυσμιακή αναζωογόνηση ή ακριβέστερα η επιβράδυνση της δημογραφικής κατάρρευσης των αγροτικών περιοχών χωρίς

¹¹Research for AGRI Committee - Young farmers - Policy implementation after the 2013 CAP reform IP/B/AGRI/IC/2017-021 October 2017

¹² Πίνακας Παράρτημα 7.1

τα προβλήματα να έχουν την ίδια ένταση σε όλα τα Κράτη Μέλη όπως αποτυπώνεται και στο ακόλουθο διάγραμμα.

Source: Eurostat (2017a), European Commission (2016)

Συμπερασματικά αναφορικά με την συμβολή του Πρώτου Πυλώνα σε απόλυτους αριθμούς επιτυγχάνει πολύ υψηλό αριθμό δικαιούχων νέων γεωργών αλλά θα πρέπει να εξετασθεί το κατά πόσον μπορεί να διασφαλισθεί η **μακροχρόνια βιωσιμότητα** γεωργικών εκμεταλλεύσεων οικονομικού μεγέθους μικρότερου των 8.000€ και συνακόλουθα η μακροχρόνια παραμονή των δικαιούχων αυτών στην άσκηση του γεωργικού επαγγέλματος

Πυλώνας II

Το Μέτρο των νέων γεωργών εφαρμόζεται από την πρώτη προγραμματική περίοδο (1989-1993) με διαφορετικούς όρους και προϋποθέσεις, διαφορετικά κριτήρια επιλογής αλλά και την τήρηση υποχρεώσεων.

Κατά την περίοδο 1989 – 1993 και 1994 -1999 στα αντίστοιχα Προγράμματα Αγροτικής Ανάπτυξης περιλαμβανόταν δύο καθεστώτα για την προσέλκυση των νέων γεωργών. Το πρώτο αφορούσε την παροχή ενός συγκεκριμένου ποσού ως πρίμ πρώτης εγκατάστασης (όπως ισχύει μέχρι σήμερα) ενώ το δεύτερο καθεστώς αφορούσε την επιδότηση επιτοκίου για την λήψη δανείων. Το δεύτερο καθεστώς είχε μηδενική ζήτηση ενώ τόσο την περίοδο 1989 - 1993 όσο και κατά τα πρώτα έτη της περιόδου 1994 -1999 το ενδιαφέρον συμμετοχής στο Μέτρο ήταν περιορισμένο.

Η παράλληλη εφαρμογή του Μέτρου της πρώιμης συνταξιοδότησης (ΕΠΠΑ 2000-2006) και του Μέτρου 3.1 (ΕΠΑΑ-ΑΥ 2000-2006) αλλά και οι αλλαγές στο θεσμικό πλαίσιο, η ίδρυση του Οργανισμού Δήμητρα και η **σημαντική αύξηση του ποσού ενίσχυσης** οδήγησαν στην αύξηση της ζήτησης καθιστώντας το Μέτρο ως ένα από τα σημαντικότερα από πλευράς

χρηματοδοτικής βαρύτητας ενώ λόγω απουσίας Μέτρων Εθνικής πολιτικής ουσιαστικά το μόνο μέσο για την επίτευξη της δημογραφικής ανανέωσης των απασχολούμενων στον Πρωτογενή που αναδείχθηκε βαθμιαία σε ένα πρόσθετο μείζον διαρθρωτικό πρόβλημα της Ελληνικής Γεωργίας

Αναλυτικά στοιχεία για την εφαρμογή του Μέτρου αλλά και η αποκτηθείσα εμπειρία αντλήθηκαν από την Εκ των Υστέρων Αξιολόγηση του ΠΑΑ 2007 -2013 , την Ενδιάμεση Αξιολόγηση έτους 2019 ενώ αναζητήθηκαν δεδομένα από την υλοποίηση του Προγράμματος της περιόδου 2000-2006 για να διαπιστωθεί μια κρίσιμη παράμετρος που είναι ο βαθμός παραμονής στην γεωργία των δικαιούχων του Μέτρου θέμα που έχει αποτελέσει αντικείμενο κριτικής αναφορικά με το βαθμό συμβολής του μέτρου στην επίτευξη του στόχου της δημογραφικής ανανέωσης. .

Η ανάλυση περιορίζεται στην εξέταση των δικαιούχων της περιόδου 2000-2006 γιατί έχει περάσει σημαντικός χρόνος από την πρώτη εγκατάστασή τους ενώ έχει παρέλθει και η δεκαετία που ήταν το υποχρεωτικό διάστημα παραμονής τους στο γεωργικό Επάγγελμα. Σημειώνεται ότι οι ενταχθέντες της προκήρυξης των ετών 2011,2014, 2017,2018 είναι υποχρεωμένοι να παραμένουν ως νέοι γεωργοί αφού την περίοδο 2007-2013 το χρονικό διάστημα παραμονής ήταν η δεκαετία , ενώ την περίοδο 2014-2020 η πενταετία

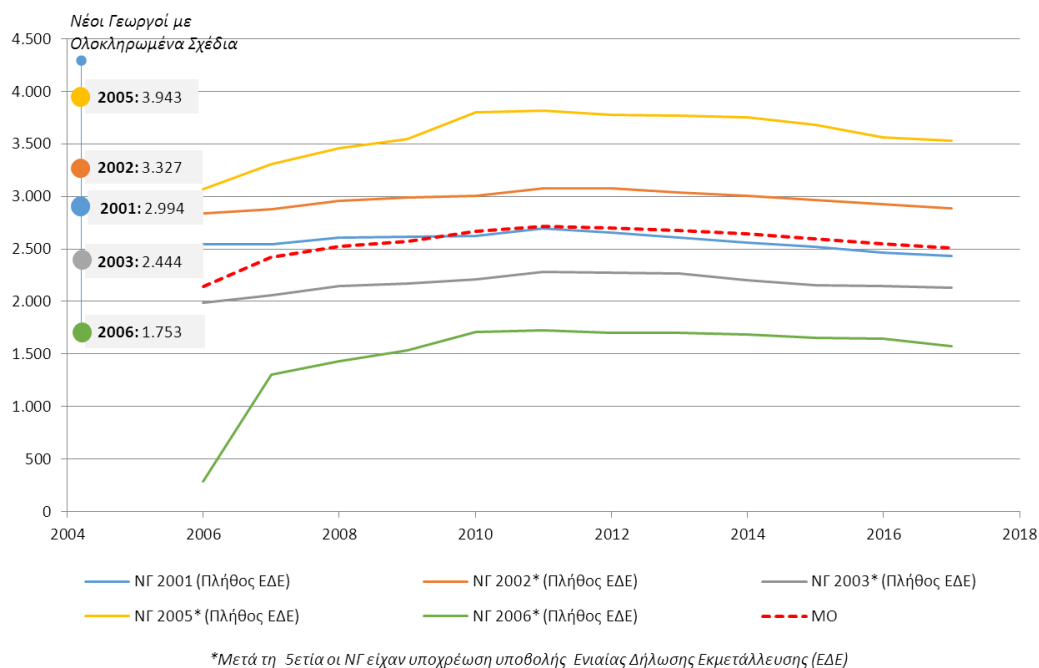
Στο Διάγραμμα που ακολουθεί παρουσιάζεται ο αριθμός των νέων γεωργών που ολοκλήρωσαν το επενδυτικό τους σχέδιο την Προγραμματική περίοδο 2000-2006 και διατηρούν την ιδιότητα του «ενεργού γεωργού»¹³ αφού υπέβαλλαν Ενιαία Δήλωση εκμετάλλευσης ενώ στο επόμενο Διάγραμμα η ποσοστιαία μεταβολή του αριθμού τους . Από την συνδυαστική εξέταση των δεδομένων των δύο διαγραμμάτων προκύπτει ότι σε σύνολο 14.461 Νέων Γεωργών μόνο το 7,3% των Νέων Γεωργών έχουν εγκαταλείψει τον τομέα και δεν ασκούν γεωργική δραστηριότητα

Το ποσοστό αυτό αναδεικνύει ότι η πλειοψηφία των Νέων Γεωργών που ολοκλήρωσαν με επιτυχία το επιχειρησιακό τους σχέδιο εξακολουθούν να ασκούν την γεωργική δραστηριότητα

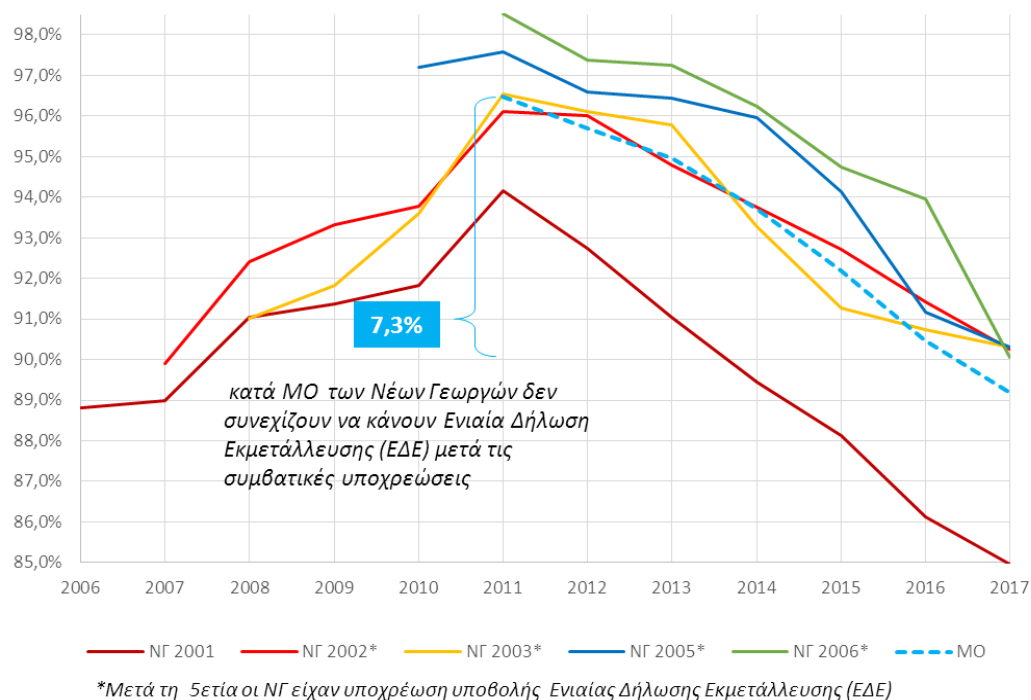
¹³ Για να διαπιστωθεί εάν έχουν την ιδιότητα του «επαγγελματία γεωργού» απαιτείται η Δισταύρωση με τα στοιχεία του Ολοκληρωμένου Μητρώου Αγροτών και Αγροτικών Εκμεταλλεύσεων που δεν είναι διαθέσιμα στον Σύμβουλο την παρούσα χρονική περίοδο

Διάγραμμα 7.7: Εξέλιξη του αριθμού των υποβληθέντων Ενιαίων Δηλώσεων Εκμετάλλευσης (ΕΔΕ) από Νέους Γεωργούς που έχουν ολοκληρώσει το επενδυτικό τους σχέδιο

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων παρακολούθησης από το μικρό Πληροφοριακό Σύστημα του Μέτρου 3.1 της περιόδου 2000 – 2006, ανειλημμένες υποχρεώσεις του Μέτρου 121 της περιόδου 2007 – 2013 και ΟΣΔΕ (2006 - 2017)

Διάγραμμα 7.8: Ποσοστό Νέων Γεωργών που Ολοκλήρωσαν το Επενδυτικό Σχέδιο και έκαναν Ενιαία Δήλωση Εκμετάλλευσης (ΕΔΕ)

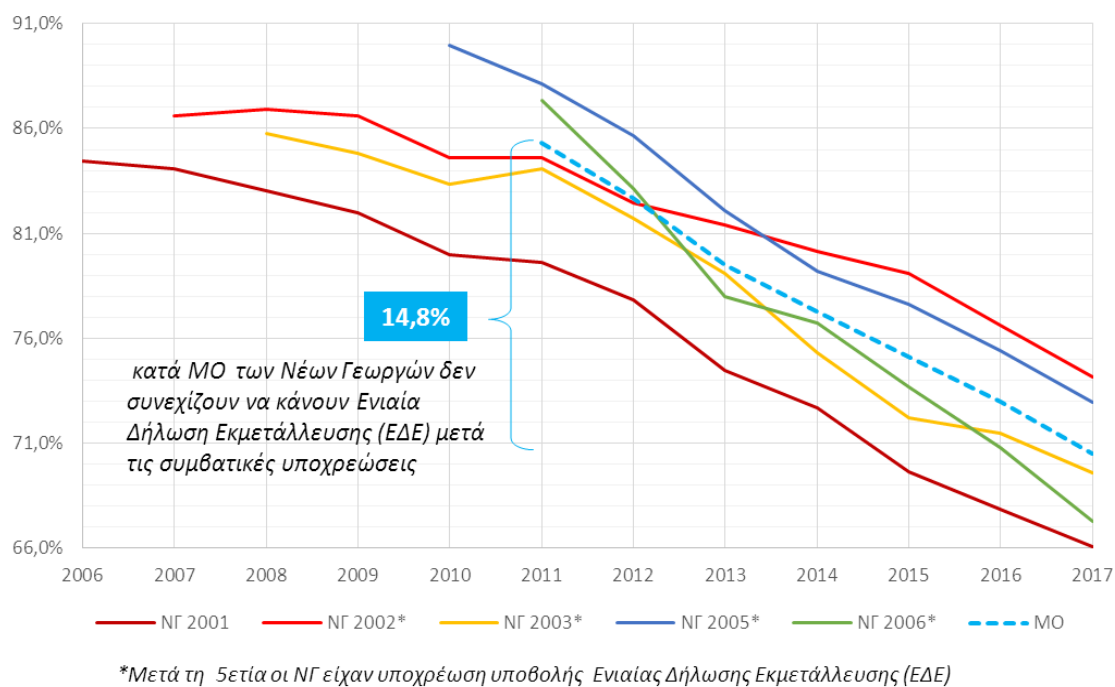
Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων παρακολούθησης από το μικρό Πληροφοριακό Σύστημα του Μέτρου 3.1 της περιόδου 2000 – 2006, ανειλημμένες υποχρεώσεις του Μέτρου 121 της περιόδου 2007 – 2013 και ΟΣΔΕ (2006 - 2017)

Υψηλή όμως είναι και η παραμονή στην Γεωργία των ενταχθέντων στο Μέτρο που δεν ολοκλήρωσαν το Επιχειρησιακό τους σχέδιο άρα δεν έλαβαν και την χρηματοδότηση. Στην συγκεκριμένη κατηγορία (ενταχθέντες – απενταχθέντες) μόνο το 15% δεν διατηρεί την ιδιότητα του ενεργού γεωργού , αναδεικνύοντας την αναγκαιότητα εξέτασης των παραμέτρων που οδηγούν στην μη επίτευξη των στόχων των επιχειρησιακών σχεδίων.

Στο πλαίσιο της διαβούλευσης ως βασική αιτία απένταξης θεωρείται η αδυναμία απόκτησης αδειών λειτουργίας που αναδεικνύει την αναγκαιότητα της απλοποίησης των διαδικασιών αδειοδότησης των εκμεταλλεύσεων (οριζόντιο πρόβλημα για όλους τους κλάδους της οικονομίας) αλλά και την αποσαφήνιση των χρήσεων γης λόγω του ότι τα περισσότερα προβλήματα εντοπίζονται στην έκδοση αδειών για τις κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις.

Δεν υπάρχουν μελέτες οι σχετικές αξιολογήσεις που ν αναδεικνύουν τους λόγους για τους οποίους οι δικαιούχοι εγκατέλειψαν την άσκηση της γεωργικής δραστηριότητας.

Διάγραμμα 7.9: Ποσοστό Νέων Γεωργών που ΔΕΝ Ολοκλήρωσαν το Επενδυτικό Σχέδιο και έκαναν Ενιαία Δήλωση Εκμετάλλευσης (ΕΔΕ)

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων παρακολούθησης από το μικρό Πληροφοριακό Σύστημα του Μέτρου 3.1 της περιόδου 2000 – 2006, ανειλημμένες υποχρεώσεις του Μέτρου 121 της περιόδου 2007 – 2013 και ΟΣΔΕ (2006 - 2017)

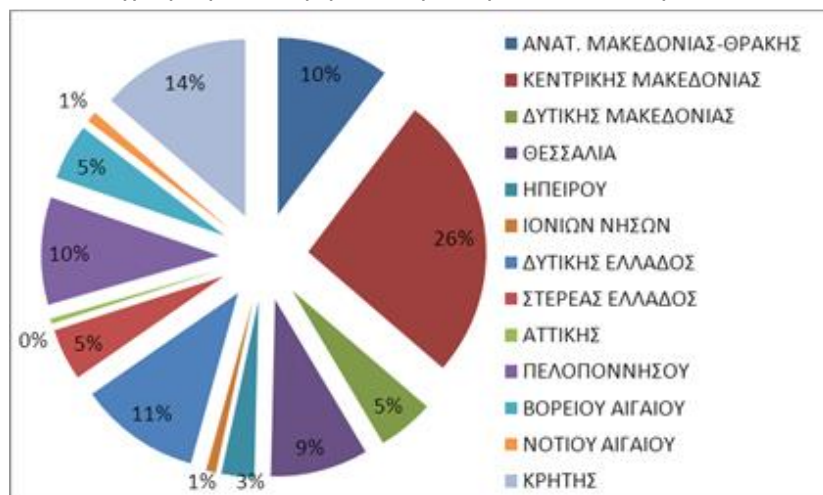
7.4. ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ 2007-2013 ΜΕΤΡΟ 112 – «ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΝΕΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ»¹⁴

Το Μέτρο είχε πληρωμές ύψους 284.7Μ€, επαγόμενες επενδύσεις ύψους 333,6Μ€ και ενίσχυσε την πρώτη εγκατάσταση 19.128 νέων γεωργών καθώς και την πληρωμή ύψους 20.546.100€ σε 3.923 δικαιούχους της προηγούμενης προγραμματικής περιόδου. Συνολικά μέσω του Μέτρου ενισχύθηκε η εγκατάσταση **23.051** νέων γεωργών, επιτυγχάνοντας απόλυτα τον στόχο του.

Στα πλαίσια του ΠΑΑ 2007-2013 πραγματοποιήθηκαν δύο προσκλήσεις του Μέτρου, η πρώτη κατά το 2009 (περίοδος υποβολής 15/2/2009-15/7/2009), ενώ η δεύτερη κατά το 2014 (18/3/2014-6/6/2014). Αρνητική παράμετρος ήταν η μεγάλη καθυστέρηση στην ένταξη των δικαιούχων κυρίως της πρώτης προκήρυξης που ολοκληρώθηκε το 2012, ενώ το σύνολο των δικαιούχων της δεύτερης προκήρυξης εισέπραξε τη δεύτερη δόση της ενίσχυσης (10.000 δικαιούχοι) από το Μέτρο 6.1 του ΠΑΑ 2014-2020.

Η γεωγραφική κατανομή των ωφελομένων παρουσιάζεται στο διάγραμμα που ακολουθεί και αναδεικνύει ότι οι περισσότεροι νέοι γεωργοί εντοπίζονται, κατά φθίνουσα σειρά, στην Κεντρική Μακεδονία, στην Κρήτη, στη Δυτική Ελλάδα, στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη και στην Πελοπόννησο. Οι Περιφέρειες αυτές συγκεντρώνουν το 71% των δικαιούχων νέων γεωργών.

Διάγραμμα 7.10: Γεωγραφική κατανομή των ωφελομένων του Μέτρου 112

Πηγή: Εκ των υστέρων Αξιολόγηση ΠΑΑ 2007-2013

Σημειώνεται ότι οι Περιφέρειες Κεντρικής Μακεδονίας και Κρήτης έχουν ευνοϊκότερη δημογραφική σύνθεση σε σχέση με άλλες Περιφέρειες που αντιμετωπίζουν πολύ οξύτερο πρόβλημα γήρανσης των απασχολούμενων στη γεωργία (Στερεά Ελλάδα, Ήπειρος).

¹⁴ Το σύνολο της παρούσας ενότητας έχει ως πηγή την Εκ των Υστέρων Αξιολόγηση του ΠΑΑ 2007-2013 Αθήνα 2016

Βασικός ειδικός στόχος του 1ου γενικού στρατηγικού στόχου του ΠΑΑ ήταν η αναστροφή της ηλικιακής διάρθρωσης των αρχηγών των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Όμως, η ενίσχυση των νέων γεωργών πρώτης εγκατάστασης κατά την περίοδο 2007-2013 δεν φαίνεται να έχει αναστρέψει την αρνητική πορεία της ηλικιακής διάρθρωσης του γεωργικού τομέα, όπως αναδεικνύεται με το δείκτη βάσης CI.5. Ο δείκτης αποτυπώνει μια ηλικιακή γήρανση του γεωργικού ανθρώπινου δυναμικού κατά την περίοδο 2007-13 στην ηλικιακή ομάδα νέων κάτω των 35 από 13% το 2003 σε 9% (γεωργοί κάτω των 35 έναντι γεωργών άνω των 55). Τονίζεται πως η εγκατάσταση νέων γεωργών αφορούσε στις ηλικίες έως 40 ετών, ενώ ο δείκτης περιορίζεται στην ηλικία έως 35 ετών. Σε απόλυτους αριθμούς οι αρχηγοί γεωργικών εκμεταλλεύσεων της χώρας κάτω των 35 ετών μειώνονται και καταλήγουν το 2013 σε 36.890, έναντι 6.957 δικαιούχων του Μέτρου 112 (1η προκήρυξη), δηλαδή εάν δεν εφαρμοζόταν το Μέτρο 112 (μόνον η 1η προκήρυξη), οι αρχηγοί των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της χώρας κάτω των 35 ετών θα ήταν μειωμένοι σε αριθμό κατά το 1/6 περίπου των υφιστάμενων το 2013. Συνεπώς, το Μέτρο ήταν άκρως βοηθητικό στη συγκράτηση της ηλικιακής αποδυνάμωσης του γεωργικού κλάδου. Η ηλικιακή κατανομή των ενταχθέντων στο Μέτρο παρουσιάζεται στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 7.15: Κατανομή δικαιούχων κατά ηλικιακή κλάση

	1η προκήρυξη	%	2η προκήρυξη	%	Σύνολο 1ης και 2ης προκήρυξης	%
<35	6.957	85%	8.908	81%	15.865	83%
≥35	1.185	15%	2.078	19%	3.263	17%
Σύνολο	8.142	100%	10.986	100%	19.128	100%

Πηγή: Εκ των υστέρων Αξιολόγηση ΠΑΑ 2007-2013

Σε σχέση με την κατά φύλο σύνθεση των απασχολούμενων το Μέτρο διατήρησε την υφιστάμενη αναλογία ανδρών γυναικών, όπως αποτυπώνεται στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 7.16: Κατανομή δικαιούχων κατά φύλο

	1η προκήρυξη	%	2η προκήρυξη	%	Σύνολο 1ης και 2ης προκήρυξης	%
Άντρες	5.333	65%	8.135	74%	13.468	70%
Γυναίκες	2.809	35%	2.851	26%	5.660	30%
Σύνολο	8.142	100%	10.986	100%	19.128	100%

Πηγή: Εκ των υστέρων Αξιολόγηση ΠΑΑ 2007-2013

Στα θετικά του Μέτρου συγκαταλέγεται ο ικανοποιητικός αριθμός των νέων γεωργών που υλοποίησαν επενδυτικό σχέδιο με χρηματοδότηση από το Μέτρο 121. Συνολικά 2.010 νέοι γεωργοί (το 24,7% του συνόλου των εκμεταλλεύσεων της 1ης προκήρυξης) υλοποίησαν επενδυτικό σχέδιο.

Σημαντική ήταν και η συμβολή του Μέτρου στην προσπάθεια βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας, παρότι θα μπορούσε να υπάρξει καλύτερος σχεδιασμός στοχεύοντας στην βελτίωση της παραγωγικότητας και όχι στην αύξηση του φυσικού και οικονομικού μεγέθους των εκμεταλλεύσεων. Αναλυτικότερα, οι δικαιούχοι της 1ης προκήρυξης βελτίωσαν την ΑΠΑ/εκμετάλλευση και, επίσης, αύξησαν τη ΜΑΕ/εκμετάλλευση. Επειδή όμως το ποσοστό μεταβολής της ΜΑΕ είναι υψηλότερο από αυτό της ΑΠΑ ο δείκτης ΑΠΑ/ΜΑΕ μειώθηκε και

παραμένει μικρότερος από αυτόν των λοιπών εκμεταλλεύσεων της χώρας. Να σημειωθεί ότι στην αξιολόγηση των φακέλων υποψηφιότητας εξεταζόταν ο στόχος επίτευξης της ΑΠΑ και της ΜΑΕ ξεχωριστά και όχι του δείκτη ΑΠΑ/ΜΑΕ.

Συνεπώς, το Μέτρο 112 δεν μπόρεσε να συμβάλει θετικά στη βελτίωση της παραγωγικότητας της εργασίας.

Πίνακας 7.17: ΑΠΑ, ΜΑΕ και ΑΠΑ/ΜΑΕ για τις εκμεταλλεύσεις του Μέτρου 112

	1η προκήρυξη	2η προκήρυξη	1η προκήρυξη	2η προκήρυξη	1η προκήρυξη	2η προκήρυξη
	ΑΠΑ/εκμ.	ΑΠΑ/εκμ.	ΜΑΕ/εκμ.	ΜΑΕ/εκμ.	ΑΠΑ ανά ΜΑΕ/εκμ	ΑΠΑ ανά ΜΑΕ/εκμ
2009	14.578		1,2		12.148	
2010	16.504		1,39		11.916	
2011	19.864		1,7		11.685	
2012	22.973		2		11.486	
2013	23.320		2		11.660	
2014		12.695		1,23		10.321
2015		16.987		1,5		11.325
Μεταβολή	60%	34%	67%	22%	-4%	10%

Πηγή: Εκ των υστέρων Αξιολόγηση ΠΑΑ 2007-2013

Πίνακας 7.18: ΑΠΑ, ΜΑΕ και ΑΠΑ/ΜΑΕ για τις εκμεταλλεύσεις μεγέθους ΜΑΕ>0,5 που δεν ανήκουν σε δικαιούχους του Μέτρου 112

Έτος	ΑΠΑ/εκμ.	ΜΑΕ/εκμ	ΑΠΑ/ΜΑΕ/εκμ.
2009	18.504	1,42	13.031
2010	18.689	1,40	13.349
2011	18.867	1,43	13.194
2012	18.773	1,46	12.859
2013	18.334	1,48	12.388
2014	17.680	1,41	12.539
2015	14.319	1,20	11.932
Μεταβολή	-22,6%	-15,49%	-8,43%

Πηγή: Εκ των υστέρων Αξιολόγηση ΠΑΑ 2007-2013

Αναδιάρθρωση της παραγωγής και οικονομική μεγέθυνση

Με βάση τον πίνακα που ακολουθεί τα 2/3 των εκμεταλλεύσεων των νέων γεωργών της 1^{ης} προκήρυξης (67%) εντάχθηκαν στις παραγωγικές κατευθύνσεις (ΤΟΠ) των λοιπών αροτραίων, των λοιπών μόνιμων καλλιεργειών, των προβάτων και της ελαιοκομίας. Όσον αφορά στη 2^η προκήρυξη οι περισσότερες εκμεταλλεύσεις εντάσσονται πάλι κυρίως στις προαναφερόμενες παραγωγικές κατευθύνσεις (62% του συνόλου).

Οι μεταβολές των εκμεταλλεύσεων όσον αφορά στην παραγωγική τους κατεύθυνση είναι σχετικά περιορισμένες. Όσον αφορά στις εκμεταλλεύσεις της 1ης προκήρυξης στη διάρκεια της 5ετίας (2009-13) περίπου το 11% μετέβαλε τον τεχνικοοικονομικό προσανατολισμό του (890 εκμεταλλεύσεις). Οι εκμεταλλεύσεις αυτές εντάχθηκαν το 2013 κυρίως στα ΤΟΠ των πολυκαλλιεργειών, των λοιπών μόνιμων καλλιεργειών, της μικτής εκτροφής μηρυκαστικών και στα κηπευτικά και άνθη, σε βάρος των ΤΟΠ λοιπές αροτραίες καλλιέργειες, ελαιοκομικά, πρόβατα και της αμπελοκαλλιέργειας για οινοπαραγωγή. Δηλαδή, κυρίως από παραγωγικές

κατευθύνσεις εξειδικευμένες στράφηκαν σε αύξηση της πολυκαλλιέργειας του παραγωγικού τους συστήματος για να επιτύχουν τους απαιτούμενους στόχους (αύξηση ΑΠΑ, ώστε στη λήξη να είναι μεγαλύτερη του 80% του εισοδήματος αναφοράς και αύξηση ΜΑΕ σε τουλάχιστον 1 ΜΑΕ). Οι νέες παραγωγικές κατευθύνσεις στις οποίες στράφηκαν οι εκμεταλλεύσεις θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν σημαντικής έντασης εργασίας, που εξηγεί εν μέρει και την έντονη αύξηση της ΜΑΕ που αναφέρθηκε προηγουμένως στην ενότητα όπου εξετάστηκε η βελτίωση της παραγωγικότητας της εργασίας.

Στην 2η προκήρυξη, παρόλο που δεν μπορούν να εξαχθούν τελικά συμπεράσματα (διότι δεν έχει παρέλθει 5ετία από την ένταξη τους στο Μέτρο), το 4% των εκμεταλλεύσεων μετέβαλε τον τεχνικοοικονομικό προσανατολισμό του, κυρίως από τα ΤΟΠ της μικτής φυτικής και ζωικής παραγωγής, των λοιπών αροτραίων και του καπνού σε ΤΟΠ της κατηγορίας 19 (μη ταξινομούμενες εκμεταλλεύσεις), πολυκαλλιέργειες και μικτή εκτροφή μηρυκαστικών.

Πάντως, δεν εμφανίζεται μεγάλης έκτασης αναδιάρθρωση της παραγωγής για την επίτευξη των στόχων αύξησης της ΑΠΑ και της ΜΑΕ. Οι περισσότερες εκμεταλλεύσεις μεγεθύνουν τους υφιστάμενους κλάδους παραγωγής και αυξάνουν, ως εκ τούτου, και το οικονομικό τους μέγεθος, όπως φαίνεται από τους πίνακες που ακολουθούν.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό που συνάγεται από τον Πίνακα 7.19 είναι ότι το Μέτρο δεν συνέβαλε στην ενίσχυση της κτηνοτροφίας έναντι της φυτικής παραγωγής, αφού οι εκμεταλλεύσεις που εντάσσονται σε ΤΟΠ κτηνοτροφικής εξειδίκευσης (πρόβατα, αίγες βοοειδή, μικτή εκτροφή μηρυκαστικών, μικτή φυτική και ζωική παραγωγή, συνδυασμός εκτροφών και καρποφάγα) αντιπροσωπεύουν σταθερά το 27-28% των εκμεταλλεύσεων που ενισχύθηκαν (1η και 2η προκήρυξη) σε όλη τη χρονική περίοδο 2009-15.

Πίνακας 7.19: Εξέλιξη της τεχνικοοικονομικός προσανατολισμός (ΤΟΠ)ς των εκμεταλλεύσεων της πρώτης και της δεύτερης προκήρυξης του Μέτρου 112

Τεχνικοοικονομική Κατεύθυνση (ΤΟΠ)	1η προκήρυξη						2η προκήρυξη		
	2009	2010	2011	2012	2013	Μετ/Λ ή	2014	2015	Μετ/Λ ή
10 Λοιπές αροτραίες 12 (έκτος 1441 & 1442)	2.131	1.950	1.909	1.870	1.737	-18%	2.558	2.452	-4%
12 Λοιπές μόνιμες καλ/γείες 3211-3212-3213-3230-3400	1.300	1.377	1.393	1.369	1.458	12%	1.661	1.679	1%
7 Πρόβατα 4410	1.051	1.053	1.042	1.012	956	-9%	1.188	1.161	-2%
4 Ελαιοκομικά 3300	1.030	1.037	978	902	845	-18%	1.359	1.334	-2%
15 Πολυκαλλιέργειες 60	428	441	499	662	722	68%	821	886	8%
18 Μικτή εκτροφή μηρυκαστικών 4420-4440	332	364	422	452	485	46%	420	475	13%
11 Κηπευτικά & Ανθη	327	295	306	397	440	34%	489	474	-3%
8 Αίγες 4430	245	237	222	218	182	-26%	305	299	-2%
17 Μικτή φυτική & ζωική παραγωγή 81-82	217	196	260	260	270	24%	470	298	-37%
13 Βοοειδή 41-42-43	192	196	177	180	190	-1%	243	262	8%
6 Αμπελοκαλλιέργεια Οينوπαραγωγής 3110-3120-3130	159	161	125	104	87	-45%	171	176	3%
2 Καπνός 1441	152	146	126	117	149	-2%	420	351	-16%

Τεχνικοοικονομική Κατεύθυνση (ΤΟΠ)	1η προκήρυξη						2η προκήρυξη		
	2009	2010	2011	2012	2013	Μετ/Λ ή	2014	2015	Μετ/Λ ή
16 Συνδιασμός Εκτροφών 71-72	146	150	162	147	181	24%	264	300	14%
1 Δημητριακά 1310-1320-1330	144	204	158	108	132	-8%	158	157	0%
5 Εσπεριδοειδή 3220	121	119	103	84	72	-41%	136	135	0%
9 Λοιπά αμπελοκομικά 3141-3142-3143	89	85	94	112	99	11%	117	135	16%
3 Βαμβάκι 1442	33	89	132	107	104	218%	158	195	24%
19 Εκμ/σεις ΜΗ Ταξινομούμενες	29	28	19	22	14	-53%	31	209	575%
14 Καρποφάγα 50 (Χοίροι - Πτηνά)	16	15	16	20	19	21%	20	3	-85%
Σύνολο	8.142	8.142	8.142	8.142	8.142		10.986	10.986	

Πηγή: Εκ των ύστερων Αξιολόγηση ΠΑΑ 2007-2013

Όπως φαίνεται από τον παρακάτω πίνακα οι εκμεταλλεύσεις που εντάσσονται στο Μέτρο έχουν ήδη μεγάλο οικονομικό μέγεθος, δηλαδή κατά μέσο όρο 12,41 ESU (1η προκήρυξη) και 11,38 ESU (2η προκήρυξη), έναντι 6,3 ESU του μέσου όρου της χώρας (βλέπε δείκτη BC4 των context related baseline indicators), αφού οι μικρές εκμεταλλεύσεις αποκλείονταν από τη δυνατότητα ένταξης τους στο Μέτρο (στην έναρξη τουλάχιστον 0,5 MAE). Οι ενισχυόμενες εκμεταλλεύσεις αυξάνουν ιδιαίτερα σημαντικά το οικονομικό τους μέγεθος (83% κατά την πενταετία της 1ης προκήρυξης και κατά 22% κατά την 1η διετία της 2ης προκήρυξης), ενώ από τον αμέσως επόμενο πίνακα φαίνεται ότι το ποσοστό των εκμεταλλεύσεων που εντάσσονται στις κατηγορίες μεγάλου και πολύ μεγάλου οικονομικού μεγέθους (16-39,9 ESU και 40+ ESU), στη μεν 1η προκήρυξη από 26,4% το 2009 αυξάνεται σε 59,5% του συνόλου των ενισχυόμενων εκμεταλλεύσεων το 2013 και στη 2η προκήρυξη από 14,5% το 2013 αυξάνεται σε 23,7% το 2015. Οι ενισχυόμενες εκμεταλλεύσεις, όπως προαναφέρθηκε, για να επιτύχουν τις απαιτούμενες αυξήσεις σε ΑΠΑ και MAE δεν προχωρούν συνήθως σε εκτεταμένη αναδιάρθρωση της παραγωγής, αλλά αυξάνουν σε όρους φυσικού μεγέθους τους υφιστάμενους κλάδους παραγωγής και, κατά συνέπεια, το οικονομικό τους μέγεθος.

Πίνακας 7.20: Μέσο οικονομικό μέγεθος των εκμεταλλεύσεων σε ESU

1η προκήρυξη			2η προκήρυξη		
Έτος	Οικονομικό (ESU)	Μέγεθος	Έτος	Οικονομικό (ESU)	Μέγεθος
2009		12,41	2014		11,38
2010		14,06	2015		13,83
2011		16,83			
2012		21,21			
2013		22,67			
Μεταβολή		83%	Μεταβολή		22%

Πηγή: Εκ των υστέρων Αξιολόγηση ΠΑΑ 2007-2013

7.5. ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ 2014-2020 - ΜΕΤΡΟ 6.1 «ΕΝΙΣΧΥΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΣΤΑΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΑΠΟ ΝΕΟΥΣ ΓΕΩΡΓΟΥΣ¹⁵»

Στον τομέα επικέντρωσης πρωτεύουσα συμβολή έχει μόνο το Υπομέτρο 6.1 «Ενισχύσεις για τη σύσταση επιχείρησης από νέους γεωργούς», ενώ με βάση την λογική της παρέμβασης του Προγράμματος δεν αναφέρεται Μέτρο/α του Προγράμματος με δευτερεύουσα συμβολή στον τομέα επικέντρωσης παρά το γεγονός ότι η Δράση 1.1.1 «Δράσεις κατάρτισης και ανάπτυξης δεξιοτήτων νέους γεωργούς και κατόχους γεωργικών εκμεταλλεύσεων» του Υπομέτρου 1.1 «Δράσεις επαγγελματικής κατάρτισης και απόκτησης δεξιοτήτων» προβλέπει την υποχρεωτική παροχή κατάρτισης στους δικαιούχους του Μέτρου 6.1. Σε επικείμενη αναθεώρηση θα πρέπει να εξεταστεί η σκοπιμότητα της μη ένταξης του Μέτρου 1.1 στα Μέτρα με πρωτεύουσα συμβολή στον τομέα επικέντρωσης 2β.

Η πορεία εξέλιξης του τομέα επικέντρωσης είναι πολύ ικανοποιητική όπως αποτυπώνεται και στην τιμή των δεικτών εκροών και αποτελέσματος. Οι συνολικές πληρωμές ανέρχονται σε 239.061.800€ ενώ οι συνολικές εντάξεις ανέρχονται 29.065 νέους γεωργούς εκ των οποίων έχουν χρηματοδοτηθεί (πρώτη και δεύτερη δόση μέχρι 31/12/2018) 22.279 νέοι γεωργοί εκ των οποίων οι 10.088 αποτελούν ενταχθέντες νέους γεωργούς του ΠΑΑ 2007-2013 οι οποίοι καταρτίστηκαν από το Μέτρο 1.1.

Σε σύνολο 22.279 νέων γεωργών που έχουν λάβει χρηματοδότηση οι 15.509 (68%) είναι άνδρες και οι 6.765 γυναίκες (32%) ποσοστά ελαφρώς διαφοροποιημένα από την κατά φύλο κατανομή των αρχηγών γεωργικών εκμεταλλεύσεων που είναι 65% -35% για άνδρες και γυναίκες αντίστοιχα.

Σε όρους χωροθέτησης των νέων γεωργών με βάση την κατανομή των χρηματοδοτήσεων το 83% των πόρων κατανέμεται σε περιοχές που χαρακτηρίζονται από φυσικά ή άλλα ειδικά μειονεκτήματα ή πλειονότητα των οποίων (51%) διατίθεται σε ορεινές περιοχές, παράμετρος ιδιαίτερα θετική.

Η συμβολή του Μέτρου στη βελτίωση της ηλικιακής διάρθρωσης των απασχολούμενων στην ελληνική γεωργία είναι ιδιαίτερα σημαντική. Με βάση την τιμή του δείκτη κοινού πλαισίου Π.23 «Ηλικιακή διάρθρωση διαχειριστών γεωργικής εκμετάλλευσης» ο αριθμός των αρχηγών γεωργικών εκμεταλλεύσεων ηλικίας κάτω των 35 ετών¹⁶ ήταν 25.343. Ο μέσος όρος ηλικίας των 12.626 νέων γεωργών που έχουν λάβει την πρώτη δόση από τις προκηρύξεις των ετών 2016 και 2017 είναι τα 28 έτη και σε απόλυτο αριθμό ανέρχονται σε 10.544, ενώ από τους 10.088 νέους γεωργούς του ΠΑΑ 2007-2013 κάτω των 35 ετών είναι 3.120. Συνολικά, δηλαδή, σε σύνολο 22.279 νέων γεωργών οι 13.664 είναι ηλικίας μικρότερης των 35 ετών.

¹⁵ Το σύνολο της παρούσας ενότητας βασίζεται στο έβδομο κεφάλαιο της Ετήσιας έκθεσης Υλοποίησης (AIR) 2019 και έχει ημερομηνία αναφοράς των στοιχείων την 31/12/2018

¹⁶ Δεδομένα 2016

Η παρέμβαση του Προγράμματος μεταβάλλει την τιμή του δείκτη πλαισίου Π.23 «Ηλικιακή διάρθρωση διαχειριστών γεωργικής εκμετάλλευσης» από **3,7** σε **5,7** όπως επίσης και την τιμή του δείκτη «Αριθμός νέων διαχειριστών ανά 100 διαχειριστές μεγαλύτερης ηλικίας»¹⁷ από **6** σε **9,1**. Με βάση δε και την υποχρέωση παρακολούθησης προγραμμάτων κατάρτισης από τους ενταχθέντες στο Μέτρο θα επηρεασθούν και οι τιμές των δεικτών πλαισίου Π.24 «Γεωργική κατάρτιση διαχειριστών γεωργικής εκμετάλλευσης». Η τιμή του δείκτη «Ποσοστό συνολικών διαχειριστών με βασική και πλήρη γεωργική κατάρτιση» από **6,8** σε **10,1** και του δείκτη «Ποσοστό διαχειριστών κάτω των 35 ετών με βασική και πλήρη γεωργική κατάρτιση» από **24,2** σε **50,7**.

Το Μέτρο 6,1 έχει δευτερεύουσα συμβολή και στον τομέα επικέντρωσης 2Α «Βελτίωση της οικονομικής αποδοτικότητας όλων των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και διευκόλυνση της αναδιάρθρωσης και του εκσυγχρονισμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων προκειμένου κυρίως να αυξηθεί η συμμετοχή και η επικέντρωση στην αγορά», καθώς επίσης και στη διαφοροποίηση της γεωργίας. Αναλυτικότερα, με βάση την πρόσκληση για την υποβολή αιτήσεων στήριξης το πρώτο κριτήριο επιλεξιμότητας είναι η ηλικία του παραγωγού και το δεύτερο βασικό κριτήριο είναι το μέγεθος παραγωγικής δυναμικότητας (εκφρασμένο ως τυπική απόδοση) της γεωργικής εκμετάλλευσης, που πρέπει να είναι τουλάχιστον 8.000€ έως 10.000€. Βασικός ποσοτικός στόχος είναι η αύξηση της συνολικής παραγωγικής δυναμικότητας (τυπική απόδοση) της γεωργικής εκμετάλλευσης με ελάχιστο αποδεκτό κατώφλι την αύξηση τουλάχιστον 10% σε σχέση με την υφιστάμενη κατάσταση. Επίσης, ένας δεύτερος βασικός στόχος είναι η αναπροσαρμογή της παραγωγικής κατεύθυνσης για αναδιάρθρωση, αποδοτικότητα και εκσυγχρονισμό.

Λαμβάνοντας υπόψη τα κριτήρια επιλεξιμότητας και τους προαναφερόμενους βασικούς στόχους οι δείκτες αποτελέσματος που χρησιμοποιήθηκαν είναι: 1) μέση ηλικία, 2) η αλλαγή στη γεωργική παραγωγή (αξία γεωργικής παραγωγής-Standard Output) των ενισχυόμενων από το Μέτρο γεωργικών εκμεταλλεύσεων και των υπόλοιπων γεωργικών εκμεταλλεύσεων της χώρας που έχουν καταγραφεί στις βάσεις δεδομένων του ΟΣΔΕ, κατά το 2016, με συνολική τυπική απόδοση άνω των 8.000€ και δεν έχουν ενταχθεί στο Μέτρο ΜΟ6 και οι οποίες αποτελούν το control group και, 3) δείκτες αποτελέσματος που σχετίζονται με το κριτήριο αξιολόγησης «εκμεταλλεύσεις που εκσυγχρονίστηκαν, εκμεταλλεύσεις που αναδιαρθρώθηκαν» λόγω της ένταξής τους στο συγκεκριμένο Μέτρο, και οι οποίοι είναι : **(i)** ποσοστό υποστηριζόμενων εκμεταλλεύσεων που αύξησαν το οικονομικό μέγεθος τους και **(ii)** ποσοστό γεωργικών εκμεταλλεύσεων που άλλαξαν τεχνοοικονομικό προσανατολισμό. Οι πρόσθετοι δείκτες θα αναδείξουν το κατά πόσο το συγκεκριμένο Μέτρο συνέβαλε σε σημαντική αύξηση του οικονομικού μεγέθους των εκμεταλλεύσεων αφενός και αφετέρου εάν ώθησαν τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις σε αναδιάρθρωση της παραγωγής τους.

Οι δείκτες αποτελέσματος που χρησιμοποιήθηκαν μετρούν τις επιπτώσεις εφαρμογής του ΜΟ6 για τις εκμεταλλεύσεις που ενισχύθηκαν, και περιλαμβάνουν ενταγμένες γεωργικές εκμεταλλεύσεις εντός του 2016 που πληρώθηκαν την πρώτη δόση το 2016-2017, με χρηματοδότηση του ΠΑΑ 2014-2020. Οι ακαθάριστες τιμές των δεικτών υπολογίστηκαν για το

¹⁷ λόγος <35 / >= 55

2016 (έτος που οι εκμεταλλεύσεις εντάχθηκαν στο Μέτρο ΜΟ6) και για το 2017 (πρώτο έτος εφαρμογής του επιχειρηματικού σχεδίου αυτών) και έγινε σύγκριση τους μεταξύ των δύο ετών. Οι καθαρές τιμές των δεικτών προέκυψαν από τη σύγκριση των αντίστοιχων δεικτών που υπολογίστηκαν για τις υπόλοιπες εκμεταλλεύσεις της χώρας που έχουν καταγραφεί στις βάσεις δεδομένων του ΟΣΔΕ, κατά το 2016 με συνολική τυπική απόδοση άνω των 8.000€ και δεν έχουν ενταχθεί στο Μέτρο ΜΟ6 και οι οποίες αποτελούν το control group. Τα αποτελέσματα των υπολογισμών παρουσιάζονται στον κατωτέρω πίνακα.

Πίνακας 7.21: Υπολογισμός αποτελεσμάτων των δεικτών αποτελέσματος

Α) Εκμεταλλεύσεις που εντάχθηκαν στο ΜΟ6 (Μέσος όρος εκμετάλλευσης)	
	Αξία Παραγωγής (Standard Output)/Εκμετάλλευση
2017	18.440,00
2016	16.703,00
Πρωτοβάθμια συνεισφορά/Διαφορά 2017- 2016	1.737,00
Β) Λοιπές εκμεταλλεύσεις χώρας (Μέσος όρος εκμετάλλευσης)	
	Αξία Παραγωγής (Standard Output)/Εκμετάλλευση
2017	28.959,00
2016	27.512,00
Πρωτοβάθμια συνεισφορά/Διαφορά 2017- 2016	1.447,00
ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΕΝΗ ΚΑΘΑΡΗ ΑΞΙΑ	
	Αξία Παραγωγής (Standard Output)/Εκμετάλλευση
2017	290,00

Πηγή: Ετήσια έκθεση Υλοποίησης (AIR) 2019, έβδομο κεφάλαιο

Όσον αφορά στη μέτρηση της εξέλιξης του Τεχνικοοικονομικού Προσανατολισμού (παραγωγική εξειδίκευση) των εκμεταλλεύσεων, τόσο των εξεταζόμενων όσο και όσων απαρτίζουν το control group, χρησιμοποιήθηκε η ταξινόμηση των εκμεταλλεύσεων στους 19 Τεχνικοοικονομικούς Προσανατολισμούς του Δικτύου Γεωργικής Λογιστικής (FADN – RICA). Ακόμη για τον υπολογισμό του οικονομικού μεγέθους (σε Ευρώ) των εκμεταλλεύσεων που βρίσκονται στις βάσεις δεδομένων του ΟΣΔΕ το 2016 και είτε χρηματοδοτήθηκαν από το ΜΟ6 είτε όχι, χρησιμοποιήθηκε η μεθοδολογία υπολογισμού του ΔΙΓΕΛΠ-FADN-RICA, δηλαδή με βάση το ύψος της Τυπικής Αξίας Παραγωγής-Standard Output κάθε κλάδου (ανά στρέμμα ή κεφαλή ζώου επί το μέγεθος κάθε κλάδου σε στρέμματα ή κεφαλές ζώων).

Ο δείκτης αποτελέσματος που εφαρμόζεται «Μεταβολή της Παραγωγής (Standard Output)», υπολογίστηκε από τον αξιολογητή τόσο για τις εξεταζόμενες εκμεταλλεύσεις όσο και για τις υπόλοιπες, που απαρτίζουν το control group, με την χρήση των δεδομένων των βάσεων δεδομένων του ΟΣΔΕ για τα έτη 2016 και 2017 (το πιο πρόσφατο έτος για το οποίο δόθηκαν έγκαιρα τα στοιχεία ΟΣΔΕ από τον ΟΠΕΚΕΠΕ). Η χρήση του δείκτη αποτελέσματος «Μεταβολή της Παραγωγής (Standard Output)» δείχνει σημαντική θετική επίδραση του Μέτρου ΜΟ6 στις εξεταζόμενες εκμεταλλεύσεις. Ειδικότερα, η πρωτοβάθμια συνεισφορά μεταξύ 2016 και 2017 (όπως υπολογίστηκε με την εφαρμογή της μεθόδου DID που παρουσιάστηκε ανωτέρω), που

οφείλεται στις ενισχύσεις για τη σύσταση επιχείρησης από νέους γεωργούς ανέρχεται κατά μέσω όρο σε **1.737 €/εκμ**, άρα από την πρώτη κιόλας χρονιά η γεωργική εκμετάλλευση κάλυψε το ελάχιστο αποδεκτό κατώφλι, την αύξηση τουλάχιστον **10%** σε σχέση με την υφιστάμενη κατάσταση. Επίσης, η πρωτοβάθμια συνεισφορά είναι μεγαλύτερη κατά **290 €/εκμ** από την αντίστοιχη του control group.

Η πολύ σημαντική αυτή θετική μεταβολή της παραγωγής οφείλεται αποκλειστικά στην αύξηση του οικονομικού μεγέθους των εκμεταλλεύσεων.

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 7.22 που ακολουθεί, το 21% των εξεταζόμενων εκμεταλλεύσεων μεταξύ 2016 και 2017 αυξάνει σημαντικά το οικονομικό του μέγεθος, εντασσόμενες στη μεσαία (8,5 -15,99 EMM) κατηγορία οικονομικού μεγέθους, αλλά κυρίως στη μεγάλη (16-39,99 EMM) και σε πολύ μικρό ποσοστό στην πολύ μεγάλη κατηγορία οικονομικού μεγέθους (40+ EMM)¹⁸.

Οι εκμεταλλεύσεις που αποτελούν το control group εμφανίζουν και αυτές αύξηση του αριθμού των εκμεταλλεύσεων στις δύο πιο μεγάλες κατηγορίες (16-3,99 EMM και 40+ EMM), αλλά σε πολύ μικρότερο ποσοστό (3,8%). Επομένως, στο control group παρατηρείται πολύ μικρότερη αύξηση του οικονομικού μεγέθους των εκμεταλλεύσεων, δηλαδή μικρότερη από τις εκμεταλλεύσεις που εντάχθηκαν στο Μέτρο ΜΟ6. Από τα παραπάνω διαπιστώνεται ότι οι εκμεταλλεύσεις των νέων γεωργών που εντάχθηκαν στο μέτρο ΜΟ6 σχεδίασαν στη λήξη του επιχειρηματικού σχεδίου τους να έχουν σημαντική αύξηση του οικονομικού μεγέθους, ώστε να επιτευχθεί ο βασικός στόχος του Μέρους, ήτοι το ελάχιστο αποδεκτό κατώφλι αύξησης τουλάχιστον 10% σε σχέση με την υφιστάμενη κατάσταση.

Πίνακας 7.22: Κατανομή εκμ/σεων κατά κατηγορία οικονομικού μεγέθους

Εκμεταλλεύσεις που εντάχθηκαν στο μέτρο ΜΟ6				Λοιπές εκμεταλλεύσεις της χώρας		
Κατηγορίες οικονομικού μεγέθους σε EMM	% Διάρθρωση 2016	% Διάρθρωση 2017	%Μεταβολή της διάρθρωσης (2017-2011)	% Διάρθρωση 2016	% Διάρθρωση 2017	%Μεταβολή της διάρθρωσης (2017-2016)
<2 EMM	2,0%	0,4%	- 1,6%	0,0%	0,0%	0%
2-7,99 EMM	32,7%	13,4%	- 19,3%	13,9%	12,4%	- 1,5%
8-15,99 EMM	56,3%	60,0%	3,7%	44,0%	41,6%	- 2,4%
16-39,99 EMM	8,4%	24,0%	15,6%	31,6%	34,5%	2,8%
40+ EMM	0,4%	2,1%	1,7%	10,5%	11,5%	1,0%
ΣΥΝΟΛΟ	100,0	100,0		100,0	100,0	

Πηγή: : Ετήσια έκθεση Υλοποίησης (AIR) 2019, βέδομο κεφάλαιο

Όσον αφορά στην κατανομή του τεχνικοοικονομικού προσανατολισμού παρατηρείται, αρκετά σημαντικής έκτασης αναδιάρθρωση των εκμεταλλεύσεων μεταξύ 2016 και 2017. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 7.23 που ακολουθεί, το 38,6% των εξεταζόμενων εκμεταλλεύσεων αλλάζουν

¹⁸ EMM είναι η Ευρωπαϊκή Μονάδα οικονομικού Μεγέθους που αποτελεί μετονομασία του ESU – 1EMM ισούται με 1.200€

Τεχνικοοικονομικό Προσανατολισμό κατά την προαναφερόμενη περίοδο. Μεγάλη αύξηση του αριθμού των εκμεταλλεύσεων παρατηρείται κυρίως στον Τεχνικοοικονομικό Προσανατολισμό (παραγωγική κατεύθυνση) των κηπευτικών, δευτερευόντως στις πολυκαλλιέργειες και σε πολύ μικρό ποσοστό στα λοιπά αμπελοκομικά (που έχουν ανάγκη αυξημένης ανθρώπινης εργασίας), σε βάρος κυρίως της κατεύθυνσης των λοιπών αροτραίων (-34,1%) και της μικτής ζωικής και φυτικής. Αντίθετα, σε μικρότερο βαθμό, αναδιάρθρωση παρατηρείται στις εκμεταλλεύσεις του control group όπου το **13,2%** αναδιρθρώνεται έναντι **38,6%** των εξεταζόμενων εκμεταλλεύσεων. Στο control group εμφανίζεται αύξηση του αριθμού των εκμεταλλεύσεων στις κατηγορίες κηπευτικά, λοιπές μόνιμες, πρόβατα, πολυκαλλιέργειες, δημητριακά και βαμβάκι σε βάρος των λοιπών αροτραίων.

Πίνακας 7.23: Κατανομή εκμ/σεων κατά Τεχνικοοικονομικό προσανατολισμό

Εκμεταλλεύσεις που εντάχθηκαν στο μέτρο ΜΟ6				Λοιπές εκμεταλλεύσεις της χώρας		
Τεχνικοοικονομικό Προσανατολισμό	% Διάρθρωση 2016	% Διάρθρωση 2017	%Μεταβολή της διάρθρωση (2017-2016)	% Διάρθρωση 2016	% Διάρθρωση 2017	Μεταβολή της διάρθρωση (2017-2016)
Δημητριακά 151-152-153	0,8%	0,7%	- 0,1%	3,0%	4,1%	1,1%
Καπνός 164	0,6%	0,6%	0,0%	1,0%	1,1%	0,1%
Βαμβάκι 165	0,5%	0,7%	0,2%	3,5%	4,5%	1,0%
Ελαιοκομικά 370	10,0%	9,7%	- 0,3%	10,8%	11,7%	0,9%
Εσπεριδοειδή 362	1,1%	1,1%	- 0,0%	2,1%	2,1%	- 0,0%
Αμπελοκαλλιέργεια οινοπαραγωγής 351-352	1,8%	1,3%	- 0,6%	1,4%	1,4%	0,0%
Πρόβατα 481	8,3%	8,7%	0,4%	7,2%	9,2%	2,0%
Αίγες 483	0,4%	0,4%	- 0,0%	2,6%	2,3%	- 0,2%
Λοιπή αμπελοκαλλιέργεια 353-354	1,0%	2,0%	1,0%	0,9%	1,7%	0,8%
Λοιπές αροτραίες 16 (έκτος 164 & 165)	40,1%	6,0%	- 34,1%	23,0%	11,2%	- 11,8%
Κηπευτικά & Άνθη	5,1%	32,0%	26,9%	3,4%	7,3%	3,9%
Λοιπές μόνιμες καλλιέργειες 361-363-365- 380	15,0%	16,0%	1,1%	15,0%	17,0%	2,1%
Βοοειδή 450-460-470	1,1%	1,1%	0,0%	3,1%	3,1%	- 0,0%
Καρποφάγα (Χοίροι - Πτηνά) 50	0,3%	0,1%	- 0,2%	0,6%	0,3%	- 0,2%
Πολυκαλλιέργειες 60	6,7%	15,3%	8,6%	7,6%	8,9%	1,3%
Συνδυασμός Εκτροφών 73- 74	1,2%	1,4%	0,2%	4,0%	3,9%	- 0,2%
Μικτή φυτική & ζωική παραγωγή 831-832-833- 834	5,0%	1,8%	- 3,3%	3,8%	3,5%	- 0,3%
Μικτή εκτροφή	0,8%	0,8%	0,0%	7,0%	6,5%	- 0,5%

μηρυκαστικών 842-844						
Εκμ/σεις ΜΗ Ταξινομούμενες	0,3%	0,3%	0,0%	0,2%	0,2%	0,0%
ΣΥΝΟΛΟ	100,0	100,0		100,0	100,0	

Πηγή: : Ετήσια έκθεση Υλοποίησης (AIR) 2019, έβδομο κεφάλαιο

Συμπερασματικά το Πρόγραμμα συμβάλλει καθοριστικά στην ηλικιακή αναδιάρθρωση αλλά και την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής γεωργίας.

Διαχρονικά μέσω του Μέτρου των νέων γεωργών η ηλικιακή ανανέωση οδηγεί σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις με διαρθρωτικά χαρακτηριστικά πολύ διαφορετικά σε σχέση με τον μέσο όρο των εκμεταλλεύσεων της χώρας.

Η εμπειρία από την μακροχρόνια εφαρμογή του Μέτρου των νέων γεωργών στο πλαίσιο του Πυλώνα 2 έχει επιτρέψει την εξαγωγή συμπερασμάτων σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης για το βαθμό συμβολής του στη δημογραφική ανανέωση των απασχολούμενων στη γεωργία. Ασφαλή συμπεράσματα δεν μπορούν να εξαχθούν λόγω των πολύ διαφορετικών κοινωνικοοικονομικών συνθηκών των αγροτικών περιοχών της Ε.Ε αλλά και του μοντέλου της γεωργίας (αμιγώς επιχειρηματικής μορφής γεωργικές εκμεταλλεύσεις, οικογενειακής μορφής γεωργία).

Για την Ελλάδα υπάρχουν δύο επιστημονικές δημοσιεύσεις¹⁹, ενώ αντίστοιχα ευρήματα υπάρχουν σε ερευνητικές εργασίες – αξιολογήσεις και σε άλλα κράτη μέλη που αναδεικνύουν ως βασική παράμετρο για την παραμονή των νέων γεωργών στην γεωργία το επίπεδο της οικονομικής βιωσιμότητας της γεωργικής εκμετάλλευσης.

Αναφορικά με την συμβολή του Πυλώνα 1 το χρονικό διάστημα από την εφαρμογή της σχετικής δράσης είναι περιορισμένο και οι σχετικές αναφορές πολύ περιορισμένες. Μια πρώτη προσπάθεια αποτίμησης της συμβολής συνολικά της ΚΓΠ στην εξυπηρέτηση του στόχου της ανανέωσης των γενεών περιλαμβάνεται στην έκθεση του Ευρωπαϊκού Ελεγκτικού Συνεδρίου²⁰ η σύνοψη της οποίας παρουσιάζεται στο Παράρτημα 7.2 και αναδεικνύει την αναγκαιότητα ανασχεδιασμού της λογικής της παρέμβασης κυρίως των παρεμβάσεων του Πυλώνα 1.

7.6. ΕΘΝΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΕΛΚΥΣΗ ΝΕΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ

Η εθνική πολιτική για την προσέλκυση νέων γεωργών περιορίζεται στη διευκόλυνση τους για την απόκτηση γεωργικής γης μέσω των διατάξεων του νόμου 4061 (ΦΕΚ Α' 66/22.3.2012)

¹⁹ Fotios Chatzitheodoridis , Achilleas Kontogeorgos New entrants policy into agriculture: researching new farmers' satisfaction Revista de Economia e Sociologia Rural, 58(1): e193664, 2020 και
European Union Young Farmers Program: A Greek case study STAMATIS ANGELOPOULOS\ GARYFALLOS ARABATZIS NEW MEDII N. 2/2010

²⁰ Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο Ειδική έκθεση Αριθμός 10 Πρέπει να βελτιωθεί η στόχευση της στήριξης που παρέχει η ΕΕ σε νέους γεωργούς ώστε να προωθηθεί αποτελεσματικά η ανανέωση των γενεών (υποβαλλόμενη δύναμη του άρθρου 287, παράγραφος 4, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ) 2017

«Διαχείριση και προστασία ακινήτων Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων - Ρύθμιση εμπραγμάτων δικαιωμάτων και λοιπές διατάξεις» .

Το άρθρο 7 «Παραχώρηση της χρήσης αγροτικών ακινήτων έναντι χαμηλού τιμήματος» προβλέπει ότι ο ενδιαφερόμενος για την παραχώρηση της χρήσης αγροτικού ακινήτου έκτασης έως εκατό (100) στρεμμάτων (10 εκτάρια), που διαχειρίζεται το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, με σκοπό την παραγωγή τροφίμων, φυτικής ή ζωικής προέλευσης ή ζωοτροφών ή για βόσκηση, έναντι χαμηλού τιμήματος πρέπει να εντάσσεται στις ακόλουθες κατηγορίες:

α) Να είναι επαγγελματίας αγρότης ή νομικό πρόσωπο εγγεγραμμένο στο Μητρώο Αγροτών και Αγροτικών Εκμεταλλεύσεων (Μ.Α.Α.Ε.) ως κάτοχος αγροτικής εκμετάλλευσης, σύμφωνα με το άρθρο 2 του Ν. 3874/2010 , ή συνεταιρισμός ή ομάδα παραγωγών, όπως αυτοί προσδιορίζονται στο άρθρο 1 του Ν. 4015/2011.

β) Να είναι άνεργος εγγεγραμμένος στα αρχεία του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.).

γ) Να είναι **νέος ηλικίας έως τριάντα πέντε (35) ετών** πτυχιούχος Γεωτεχνικής Σχολής (ΑΕΙ ή ΤΕΙ).

2. Η επιλογή του φυσικού ή νομικού προσώπου μεταξύ περισσοτέρων του ενός υποψηφίου ενδιαφερομένου για το ίδιο αγροτικό ακίνητο γίνεται βάσει βαθμών που συγκεντρώνει κάθε ενδιαφερόμενος με βάση τέσσερις ομάδες κριτηρίων. Από τις τέσσερις ενότητες κριτηρίων η ηλικία ως κριτήριο μοριοδότησης περιλαμβάνεται στη δεύτερη και τρίτη ομάδα κριτηρίων ως ακολούθως:

Β Ομάδα κριτηρίων

B1) Νέος αγρότης ηλικίας έως τριάντα πέντε (35) ετών ή νέος αγρότης, σύμφωνα με το άρθρο 22 του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1698/2005 του Συμβουλίου της 20ής Σεπτεμβρίου 2005, για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΕ L 277).

Βαθμοί 100

B2) Νέος ηλικίας έως τριάντα πέντε (35) ετών με πτυχίο Γεωτεχνικής Σχολής (ΑΕΙ ή ΤΕΙ) ημεδαπής ή αλλοδαπής.

Βαθμοί 100

Γ Ομάδα κριτηρίων

Γ1) Νέος αγρότης ηλικίας έως τριάντα πέντε (35) ετών ή νέος αγρότης σύμφωνα με το άρθρο 22 του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1698/2005 του Συμβουλίου της 20ής Σεπτεμβρίου 2005, για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΕ L 277) **ή νέος με πτυχίο Γεωτεχνικής Σχολής έως τριάντα πέντε (35) ετών** που έχει δηλώσει στο Μ.Α.Α.Ε. και στο Ολοκληρωμένο Σύστημα Διαχείρισης και Ελέγχου (Ο.Σ.Δ.Ε.) συνολικά (ιδιόκτητο ή μισθωμένο) καλλιεργούμενο ή άλλως εκμεταλλευόμενο αγροτικό ακίνητο έως εκατό (100) στρέμματα ή άνεργος με αποκλιμάκωση της βαθμολογίας σε συνάρτηση με την έκταση του αγροτικού ακινήτου.

Για την συγκέντρωση των δεδομένων για τις εκτάσεις που έχουν διατεθεί σε νέους γεωργούς από την έναρξη εφαρμογής του νόμου (2012) μέχρι σήμερα πραγματοποιήθηκε έρευνα πεδίου με την αποστολή ερωτηματολογίου στις 13 Περιφέρειες της χώρας λόγω του ότι δεν τηρείται ενιαία βάση δεδομένων, ενώ δεν υπάρχει και συγκεκριμένη θεσμοθετημένη διαδικασία όπως για παράδειγμα δημοσίευση πρόσκλησης για την υποβολή αιτήσεων σε συγκεκριμένες ημερομηνίες ή ανάρτηση των διατιθέμενων εκτάσεων σε Γεωγραφικό Σύστημα Πληροφοριών, αναδεικνύοντας την αναγκαιότητα αναβάθμισης της διαδικασίας διάθεσης γεωργικής γης με ευνοϊκούς όρους.

Ο βαθμός ανταπόκρισης στην έρευνα πεδίου ήταν περιορισμένος, ενώ περιορισμένος είναι και ο αριθμός εκταρίων που παραχωρείται όπως προκύπτει από τα δεδομένα του κατωτέρω πίνακα όπου παρουσιάζονται τα συνολικά στρέμματα καθώς και ο αριθμός των παραχωρήσεων σε επίπεδο Περιφερειακής Ενότητας, με βάση την ανταπόκριση των Τμημάτων Τοπογραφίας Εποικισμού & Αναδασμού των κατά τόπου Διευθύνσεων Αγροτικής Οικονομίας & Κτηνιατρικής.

Από τη σχετική έρευνα πεδίου προκύπτει ότι οι διατιθέμενες εκτάσεις κατά μέσο όρο έχουν έκταση **10 στρέμματα (1 εκτάριο) ανά παραχώρηση**, ενώ σημαντικό ποσοστό (48%) των Περιφερειακών Ενοτήτων που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα δεν έχει προχωρήσει σε καμία παραχώρηση χρήσης γης, βάσει του άρθρου 7 του Νόμου 4061/ 2012.

Σε παρούσα φάση υπάρχει επισφάλεια για την εξαγωγή συμπερασμάτων λόγω του περιορισμένου αριθμού απαντήσεων, αφού η ανταπόκριση των κατά τόπου Διευθύνσεων Αγροτικής Οικονομίας & Κτηνιατρικής στην έρευνα ήταν σχετικά περιορισμένη.

Πίνακας 7.24: Παραχώρηση χρήσης γης, βάσει του άρθρου 7 του Νόμου 4061/ 2012 ανά Περιφερειακή Ενότητα

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΕΩΝ	ΣΥΝΟΛΟ ΣΤΡΕΜΜΑΤΩΝ	ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ (ΣΤΡΕΜ.) ΑΝΑ ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΗ
ΠΕ ΤΡΙΚΑΛΩΝ	9	56,8	6,3
ΠΕ ΡΟΔΟΥ		0	
ΠΕ ΡΟΔΟΠΗΣ		0	
ΠΕ ΔΡΑΜΑΣ	4	112,1	28,0
ΠΕ ΓΡΕΒΕΝΩΝ		0	
ΠΕ ΒΟΙΩΤΙΑΣ		0	
ΠΕ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ	893	6.820,6	7,6
ΠΕ ΗΜΑΘΕΙΑΣ		0	
ΠΕ ΠΕΛΛΑΣ		0	
ΠΕ ΞΑΝΘΗΣ	9	465,4	51,7
ΠΕ ΚΑΒΑΛΑΣ	2	66,4	33,2
ΠΕ ΦΛΩΡΙΝΑΣ	21	524,9	25,0
ΠΕ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	1	34,3	34,3
ΠΕ ΑΡΤΑΣ		0,0	
ΠΕ ΣΑΜΟΥ		0,0	
ΠΕ ΧΙΟΥ		0,0	
ΠΕ ΕΒΡΟΥ	37	641,9	17,3
ΠΕ ΗΛΕΙΑΣ		0,0	
ΠΕ ΠΡΕΒΕΖΑΣ	27	1.009,6	37,4
ΠΕ ΚΙΛΚΙΣ	32	542,3	16,9

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΕΩΝ	ΣΥΝΟΛΟ ΣΤΡΕΜΜΑΤΩΝ	ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ (ΣΤΡΕΜ.) ΑΝΑ ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΗ
ΠΕ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	4	67,9	17,0
ΠΕΡ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	14	144,0	10,3
ΠΕ ΑΧΑΪΑΣ		0,0	
ΣΥΝΟΛΟ	1.053	10.486,3	10,0

Πηγή: Έρευνά πεδίου ΕΥΔ ΠΑΑ Επεξεργασία Σύμβουλος κατάρτισης ΣΑΑ

Από το περιεχόμενο του Νόμου προκύπτουν ορισμένα χρήσιμα συμπεράσματα που είναι η διαφορά στην ηλικία μεταξύ του ελληνικού Νόμου που προσδιορίζει την ηλικία του νέου στα 35 έτη και των κατά προγραμματική περίοδο κανονισμών του ΕΓΤΑΑ που προσδιορίζουν την ηλικία του νέου γεωργού στα 40. Δεύτερη παράμετρος, που πολύ ορθά θέτει ως προτεραιότητα ο Νόμος, είναι η **ευνοϊκή** αντιμετώπιση των νέων με πλήρη γεωργική εκπαίδευση. Τρίτη παράμετρος (αν δεν υπάρξουν ανατροπές) είναι η πολύ περιορισμένη συμβολή του ελληνικού θεσμικού πλαισίου στη διευκόλυνση της εγκατάστασης των νέων γεωργών.

Η πρόσβαση των νέων γεωργών σε γεωργική γη σε προσιτή τιμή αναδείχθηκε από την διαβούλευση ως αποτρεπτικός παράγοντας για την εγκατάσταση των νέων γεωργών .

7.7. ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΕ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ

Η πρόσβαση στη χρηματοδότηση αποτελεί πρόβλημα του συνόλου των επιχειρήσεων στην Ελλάδα λόγω της προβληματικής κατάστασης στην οποία εισήρθε ο τραπεζικός τομέας κατά την περίοδο της δεκαετούς οικονομικής κρίσης. Με τον αριθμό των μη εξυπηρετούμενων δανείων να είναι ο υψηλότερος στην Ευρωπαϊκή Ένωση όπως αναφέρει η Τράπεζα της Ελλάδος²¹ στο τέλος Δεκεμβρίου του 2019 τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια παρέμειναν σε υψηλό επίπεδο και ανήλθαν σε 68 δισ. Ευρώ (ή 40,3% του συνόλου των δανείων, έναντι 3,4% του ευρωπαϊκού μέσου όρου στο τέλος Σεπτεμβρίου του 2019), μειωμένα κατά 13,8 δισ. Ευρώ συγκριτικά με το τέλος Δεκεμβρίου του 2018.

Το ύψος των μη εξυπηρετούμενων δανείων καθιστά τις τράπεζες εξαιρετικά διστακτικές στην παροχή νέων δανείων, ενώ και το επιτόκιο δανεισμού είναι πολύ υψηλότερο από το μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Με βάση την πλέον πρόσφατη μελέτη για τις χρηματοδοτικές ανάγκες της γεωργίας και του αγροδιατροφικού τομέα που εκπονήθηκε από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων²² οι νέοι γεωργοί και οι κάτοχοι των μικρών γεωργικών εκμεταλλεύσεων βρίσκονται στη δυσμενέστερη θέση αναφορικά με την πρόσβαση σε τραπεζικό δανεισμό σε ένα περιβάλλον έντονης έλλειψης ρευστότητας. Η γεωργία θεωρείται από τις τράπεζες ως οικονομική δραστηριότητα υψηλού ρίσκου και αυτό αποδεικνύεται από τον πολύ μεγάλο αριθμό απορριπτόμενων δανείων που υποβλήθηκαν από οικονομικά βιώσιμες γεωργικές εκμεταλλεύσεις που προσεγγίζει το 50% με

²¹ Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος για το έτος 2019, Αθήνα, Μάρτιος 2020

²² Financial needs in the agriculture and agri-food sectors in Greece FI Compass EAFRD European Commission & European Investment Bank June 2020

το σημαντικό ποσοστό να προέρχεται από νέους γεωργούς. Το υψηλό ποσοστό απόρριψης κατά την γνώμη των τραπεζών οφείλεται στην έλλειψη εγγυήσεων τόσο σε όρους αξίας όσο και διαθεσιμότητας, ενώ για τους γεωργούς οι λόγοι της απόρριψης είναι η ύπαρξη άλλου δανείου, η περιοριστική πολιτική των τραπεζών, αλλά και η αντίληψη τους για την αποφυγή της ανάληψης ρίσκου σε ένα κλάδο που τον χαρακτηρίζουν ως υψηλής επικινδυνότητας.

Παράλληλα, από έρευνα πεδίου που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της μελέτης το 50% των ερωτώμενων γεωργών απάντησε ότι δεν υποβάλλει αίτηση για την λήψη δανείου από την τράπεζα λόγω του φόβου της απόρριψης. Ως αποτέλεσμα της ανάλυσης η μελέτη εκτιμά το χρηματοδοτικό κενό σε 4,5 – 14,3 δισεκατομμύρια Ευρώ, ποσό που δεν μπορεί να καλυφθεί από το πρόσφατα δημιουργηθέν χρηματοδοτικό εργαλείο ύψους 400 εκατομμυρίων Ευρώ.

Η πρόσφατη κρίση της πανδημίας οδήγησε σε πολύ σημαντικό περιορισμό της οικονομικής δραστηριότητας όπως αποτυπώνεται στην πτώση του ΑΕΠ το Β τρίμηνο του τρέχοντος έτους (2020) ενώ αναμένεται να οδηγήσει σε αύξηση του αριθμού των μη εξυπηρετούμενων δανείων.

Η λήψη άμεσων μέτρων από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την υπέρβαση της οικονομικής ύφεσης και την ταχεία ανάκαμψη της οικονομίας το σημαντικότερο εκ των οποίων είναι η σύσταση του **Ταμείου Ανάκαμψης** μέσω του οποίου αναμένεται η Ελλάδα να λάβει 32 Δισεκατομμύρια Ευρώ παρέχει μια **σημαντική δυνατότητα** για τον μετριασμό του ελλείματος χρηματοδότησης που αντιμετωπίζουν οι Νέοι Γεωργοί. Την παρούσα χρονική περίοδο το Εθνικό Σχέδιο καταρτίζεται και δεν είναι γνωστό το ακριβές περιεχόμενο του ενώ δεν έχει δημοσιευτεί και ο σχετικός κανονισμός που θα διέπει την λειτουργία του.

Εκτός των κοινών προκλήσεων που αντιμετωπίζει το σύνολο των γεωργών (υψηλά επιτόκια, πολύ υψηλές εγγυήσεις) οι νέοι γεωργοί έχουν να αντιμετωπίσουν και την απουσία «τραπεζικού ιστορικού» που καθιστά την δανειοδότηση τους ακόμα δυσκολότερη. Τα αιτήματα για χρηματοδότηση αφορούν τόσο στην παροχή βραχυχρόνιων δανείων για κεφάλαιο κίνησης ύψους 10.000 -25.000 (χρονική διάρκεια 12 μηνών) όσο και μέσο-μακροπρόθεσμων δανείων χρονικής διάρκειας συνήθως οκτώ ετών για την πραγματοποίηση επενδύσεων.

Η μελέτη αναγνωρίζει ως καταλυτικό τον ρόλο αμφοτέρων των Πυλώνων της ΚΑΠ στην χρηματοδότηση της ελληνικής γεωργίας, αφού οι πληρωμές του 1ου Πυλώνα αποτελούν την «εγγύηση» των γεωργών προς τις τράπεζες για την παροχή κεφαλαίου κίνησης και την παροχή ρευστότητας μέσω του τραπεζικού προϊόντος «Κάρτα του Αγρότη» που διατίθεται από το σύνολο των τραπεζικών ιδρυμάτων. Τα επενδυτικά Μέτρα του 2ου Πυλώνα αποτελούν ουσιαστικά τη μοναδική πηγή χρηματοδότησης επενδύσεων στον πρωτογενή τομέα. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ως παράδειγμα ότι είναι πολύ πιθανότερο ένας δικαιούχος του επενδυτικού Μέτρου «Επενδύσεις στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις» να λάβει δάνειο από την τράπεζα για την υλοποίηση επενδύσεων σε σχέση με έναν μη δικαιούχο. Ανασταλτικά για την παροχή χρηματοδοτήσεων από τον τραπεζικό τομέα αποτελεί και η έλλειψη ανταγωνισμού αφού ένα τραπεζικό ίδρυμα κατέχει το 85% της αγοράς.

Από την μελέτη προκύπτει ότι υπάρχει περιορισμένη ζήτηση δανείων για την αγορά γης, παρόλα αυτά αυτό αλλάζει σταδιακά, με τις αιτίες να προσδιορίζονται στο ότι η αγροτική γη συνήθως νοικιάζεται και σπάνια πωλείται, στο ότι οι τιμές πωλήσεις είναι υψηλότερες σε σχέση με τις τιμές της αγοράς και, τέλος, στο ότι το 90% των βοσκοτόπων ανήκει στο κράτος το οποίο τους μισθώνει στους κτηνοτρόφους. Τα παραπάνω σε συνδυασμό με τον περιορισμό του 10% του ΠΑΑ για την αγορά γης οδηγεί στην χαμηλή ζήτηση δανείων για αγορά γης και στην

υψηλότερη ζήτηση κεφαλαίου κίνησης καθώς πολλοί αγρότες το χρειάζονται για να πληρώσουν τα υψηλά ενοίκια της γης που καλλιεργούν. Σύμφωνα με την έρευνα οι τιμές ενοικίασης κυμαίνονται από **100 έως 900 € / ha**, με βάση τον τύπο της γης, την τοποθεσία, την γονιμότητα, τον καιρό, τον τοπικό καιρό και τις κλιματικές συνθήκες. **Η απροθυμία πώλησης γεωργικής γης οφείλεται σε «κοινωνικούς λόγους».**

Με δεδομένο τον κατακερματισμό του κλήρου και τα μικρά μεγέθη των γεωργικών εκμεταλλεύσεων η αύξηση της προσφοράς γεωργικής γης απαιτεί νομοθετικές παρεμβάσεις σε ένα ευρύ πλέγμα τομέων όπως το κληρονομικό και το φορολογικό δίκαιο.

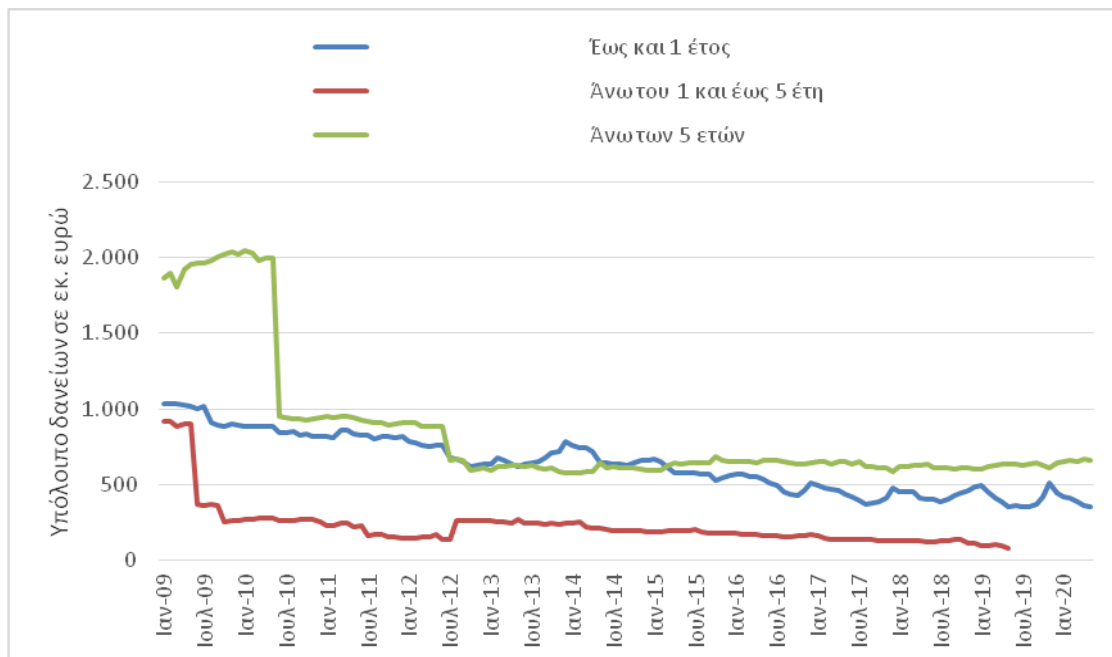
Το θέμα της έλλειψης γνώσεων των γεωργών σε θέματα χρηματοοικονομικής διαχείρισης και λογιστικής σηματοδοτεί την ανάγκη αναβάθμισης των μηχανισμών παροχής κατάρτισης και συμβουλών ώστε να μπορούν να αντιληφθούν τους όρους και τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούν για τη λήψη δανείων αλλά και την επικοινωνία τους με τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα.

Η ζήτηση για «επενδυτικά» δάνεια επηρεάζεται καθοριστικά από την δημοσίευση των σχετικών προσκλήσεων του Μέτρου 4.1, αφού αποτελεί ουσιαστικά το μοναδικό μηχανισμό χρηματοδότησης επενδύσεων στον πρωτογενή τομέα.

Η αποκατάσταση σχέσεων εμπιστοσύνης μεταξύ τραπεζών και παραγωγών αποτελεί προϋπόθεση για την ουσιαστική χρηματοδότηση της ελληνικής γεωργίας. Θετική εξέλιξη αποτελεί ότι ο ρυθμός μείωσης των μη εξυπηρετούμενων δανείων του πρωτογενή τομέα για την περίοδο 2016-2019 κυμάνθηκε στο 9%, ενώ το συνολικό ποσό των μη εξυπηρετούμενων δανείων στον πρωτογενή τομέα ανέρχεται σε 553Μ€.

Στο διάγραμμα που ακολουθεί παρουσιάζεται το υπόλοιπο δανείων στον πρωτογενή τομέα. Η μεγάλη προσαρμογή στα επενδυτικά δάνεια (μέσο και μακροπρόθεσμα – κόκκινη και πράσινη γραμμή αντίστοιχα) έγινε το διάστημα Ιανουάριος 2010-Ιούλιος 2010 και συνεχίστηκε μέχρι την αρχή του 2013. Αυτό που μένει είναι, σε μεγάλο ποσοστό, μη-εξυπηρετούμενα. Τα καλλιεργητικά δάνεια (μπλε γραμμή) είχαν μεν πιο ομαλή πορεία αλλά και αυτά υποδιπλασιάστηκαν.

Διάγραμμα 7.11: Εξέλιξη των μη εξυπηρετούμενων δανείων (2009 – 2020)

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Η εξέλιξη των μη εξυπηρετούμενων δανείων παρουσιάζεται στο παραπάνω διάγραμμα.

Το χρηματοδοτικό κενό που αφορά την εγκατάσταση των νέων γεωργών εκτιμάται ότι κυμαίνεται μεταξύ 1,9-3,4 δισεκατομμύρια Ευρώ. Οι δικαιούχοι του Μέτρου 6.1 του ΠΑΑ 2014-2020 αντιμετωπίζονται ευνοϊκότερα από τις τράπεζες σε σχέση με τους μη δικαιούχους.

Κατά μέσο όρο το ποσό ενίσχυσης (πριμ πρώτης εγκατάστασης) των νέων γεωργών του Μέτρου 6.1 ανέρχεται σε 17.500€ αποτελώντας ουσιαστικά το κεφάλαιο κίνησης, αλλά δεν επιτρέπει την υλοποίηση επενδύσεων. Εάν ο νέος γεωργός δεν εγκαθίσταται ως διάδοχος υφιστάμενης γεωργικής εκμετάλλευσης κρίνεται ανεπαρκής.

Για την διευκόλυνση της πρόσβασης των νέων γεωργών σε χρηματοδότηση πολύ πρόσφατα (Μάιος 2020) δύο τράπεζες στην Ελλάδα υπέγραψαν συμφωνία ύψους 200Μ€ με την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων για την παροχή δανείων σε νέους γεωργούς, ενεργοποιώντας ουσιαστικά στην Ελλάδα την κοινή πρωτοβουλία EIB – DG Agri « Young Farmers Initiative» που ξεκίνησε τον Απρίλιο του 2019.

7.8. ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΕΣΠΑ 2014-2020

Η διευκόλυνση της επιχειρηματικής ανάπτυξης στις αγροτικές περιοχές για δραστηριότητες εκτός πρωτογενούς τομέα εξυπηρετείται μέσω των προγραμμάτων των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων.

Για την περίοδο 2014-2020 μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος ΕΠΑνΕΚ προκηρύχθηκαν δύο δράσεις για την παροχή ενισχύσεων με επιδότηση του 100% του επιχειρηματικού σχεδίου στους δικαιούχους²³. Οι δράσεις αυτές ήταν:

- (i) Ενίσχυση της αυτοαπασχόλησης πτυχιούχων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Α' και Β' κύκλος)
- (ii) Νεοφυής επιχειρηματικότητα.

7.8.1. Δράση: «Ενίσχυση της αυτοαπασχόλησης πτυχιούχων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Α' και Β' κύκλος)»

Υποστήριξη πτυχιούχων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, είτε ανέργων είτε αυτοαπασχολούμενων, για την έναρξη/υποστήριξη της άσκησης επαγγελματικής δραστηριότητας συναφούς με την ειδικότητά τους σε αυτοτελή επαγγελματικό χώρο. Αναλυτικότερα για την πρώτη δράση δυνητικοί δικαιούχοι ήταν:

Κατηγορία Δικαιούχων Α: Άνεργοι πτυχιούχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, εγγεγραμμένοι στα μητρώα ανέργων του ΟΑΕΔ, κατά την ημερομηνία υποβολής της αίτησης και κατά την ημερομηνία έναρξης της επιχειρηματικής δραστηριότητας, οι οποίοι δεν θα αποκτήσουν σχέση μισθωτής εργασίας καθ' όλη τη διάρκεια υλοποίησης του επιχειρηματικού σχεδίου.

Κατηγορία Δικαιούχων Β: Φυσικά πρόσωπα πτυχιούχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, οι οποίοι, κατά την ημερομηνία δημοσίευσης της Πρόσκλησης και καθ' όλη τη διάρκεια υλοποίησης του επιχειρηματικού σχεδίου, ασκούν συναφή με την ειδικότητά τους επαγγελματική δραστηριότητα και δεν έχουν σχέση μισθωτής εργασίας, ούτε λαμβάνουν σύνταξη γήρατος.

Επιπλέον δινόταν η δυνατότητα συμπράξεων τόσο μεταξύ της ίδιας κατηγορίας όσο και διαφορετικών κατηγοριών δικαιούχων.

Στους όρους και προϋποθέσεις συμμετοχής της δράσης πέραν των τυπικών προϋποθέσεων, τίθενται όρια για τους δυνητικούς δικαιούχους, όπως:

- Να διαθέτουν αναγνωρισμένο πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης
- Το δηλωθέν εισόδημα τους να μην υπερβαίνει, ανάλογα με την οικογενειακή τους κατάσταση, τις 20.000,00€ για το ατομικό εισόδημα ή τις 35.000,00€ για το οικογενειακό εισόδημα.

Τα επιχειρηματικά σχέδια θα έπρεπε να αφορούν συγκεκριμένους ΚΑΔ οι οποίοι είχαν τεθεί στην εκάστοτε Πρόσκληση.

Χρηματοδότηση

Στο πλαίσιο της Δράσης ενισχύονταν επιχειρηματικά σχέδια συνολικού προϋπολογισμού από **5.000,00€ έως 25.000,00€** για την κάλυψη σε ποσοστό 100% επιλέξιμων δαπανών και για διάστημα μέχρι **είκοσι τέσσερις (24) μήνες** από την ημερομηνία της απόφασης έναρξης.

Το ποσό των 25.000 € ήταν δυνατό να αυξηθεί εφόσον η πρόταση υποβάλλεται από συνεργατικό σχήμα. Ειδικότερα για συνεργασία δύο (2) δικαιούχων, ο συνολικός

²³ Η επιλογή των δράσεων αυτών έγινε με γνώμονα την αντίστοιχη προσέγγιση στο τρόπο καταβολής της ενίσχυσης με τα Μέτρα 6,1 και 6.2 του ΠΑΑ 2014-2020

προϋπολογισμός μπορούσε να ανέλθει έως **40.000 €**, ενώ για συνεργασία τριών (3) ή περισσότερων δικαιούχων, αυτός μπορούσε να ανέλθει έως **50.000 €**.

Επιλέξιμες δαπάνες:

- 1. Λειτουργικά** (ενοίκια επαγγελματικού χώρου, δαπάνες ηλεκτρισμού, σταθερής και κινητής επαγγελματικής τηλεφωνίας, ύδρευσης, θέρμανσης, λοιπές κοινόχρηστες δαπάνες, δαπάνες φιλοξενίας σε θερμοκοιτίδες, κα.)
- 2. Δαπάνες για αμοιβές τρίτων** (νομική, συμβουλευτική, λογιστική υποστήριξη, σύνταξη και παρακολούθηση επιχειρηματικού σχεδίου, υπηρεσίες θερμοκοιτίδας, εξειδικευμένα σεμινάρια επαγγελματικής κατάρτισης, κα.)
- 3. Δαπάνες προβολής, δικτύωσης και συμμετοχής σε εκθέσεις**
- 4. Προμήθεια αναλωσίμων**
- 5. Ασφαλιστικές εισφορές δικαιούχου** (επιχειρηματία/εταίρων)
- 6. Μισθολογικό κόστος για νέα/ες θέση/εις**
- 7. Αποσβέσεις παγίων / Χρηματοδοτική μίσθωση εξοπλισμού**
- 8. Αγορά /Χρηματοδοτική μίσθωση εξοπλισμού /Διαμόρφωση εσωτερικού χώρου μικρής κλίμακας**

Για τις επιλέξιμες δαπάνες στην πρόσκληση είχε τεθεί μέγιστο επιλέξιμο ποσοστό – ποσό στον προϋπολογισμό του επιχειρηματικού σχεδίου.

Κριτήρια Αξιολόγησης²⁴

Τα κριτήρια αξιολόγησης αφορούσαν αφενός στην εκπλήρωση των τυπικών προϋποθέσεων συμμετοχής στην Πρόσκληση και αφετέρου στα βαθμολογούμενα κριτήρια με βάση τα οποία γινόταν και η κατάταξη των αιτήσεων των δυνητικών δικαιούχων και αποτελούνταν από:

A. Εισοδηματικά κριτήρια (ατομικό / οικογενειακό κατά περίπτωση)

B. Κατάσταση Επιχειρηματικού Σχεδίου

B.1 Σαφήνεια και πληρότητα του ΕΣ

B.2 Προβλέψεις Εσόδων - Εξόδων της επιχείρησης

Γ. Χαρακτηριστικά εταίρου/ων

Γ.1 Διάρκεια ανεργίας / έναρξης επιχείρησης

Γ.2 Σύνθεση εταιρικής ομάδας

7.8.2. Δράση «Νεοφυής επιχειρηματικότητα»

Η Δράση αφορούσε στην ίδρυση νέων μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων από ανέργους και από ασκούντες επαγγελματική δραστηριότητα που δεν έχουν σχέση μισθωτής εργασίας. Αναλυτικότερα για την κάθε κατηγορία δυνητικών δικαιούχων :

Κατηγορία Δικαιούχων Α: Άνεργοι εγγεγραμμένοι στα μητρώα ανέργων του ΟΑΕΔ κατά την υποβολή της αίτησης και κατά την ημερομηνία έναρξης της επιχειρηματικής τους δραστηριότητας οι οποίοι δεν θα αποκτήσουν σχέση μισθωτής εργασίας καθ' όλη τη διάρκεια υλοποίησης του επιχειρηματικού σχεδίου.

²⁴ Στον Β' κύκλο της δράσης τα κριτήρια ήταν διαφοροποιημένα

Κατηγορία Δικαιούχων Β: Ατομικοί επιχειρηματίες παροχής υπηρεσιών οι οποίοι είναι ενεργοί επιτηδευματίες χωρίς να έχουν σχέση μισθωτής εργασίας και χωρίς να λαμβάνουν σύνταξη γήρατος κατά την ημερομηνία δημοσίευσης της πρόσκλησης και καθ' όλη τη διάρκεια υλοποίησης του επιχειρηματικού σχεδίου.

Τα επιχειρηματικά σχέδια θα έπρεπε να αφορούν συγκεκριμένους ΚΑΔ οι οποίοι είχαν τεθεί στην εκάστοτε Πρόσκληση.

Χρηματοδότηση

Στο πλαίσιο της Δράσης ενισχύονταν επιχειρηματικά σχέδια συνολικού προϋπολογισμού ύψους επένδυσης (επιχορηγούμενος π/υ) από **15.000€** έως **60.000€**, για την κάλυψη 100% ισόποσων επιλέξιμων δαπανών για διάστημα μέχρι **είκοσι τέσσερις (24) μήνες** από την ημερομηνία της απόφασης ένταξης του επιχειρηματικού σχεδίου.

Επιλέξιμες δαπάνες:

- 1. Λειτουργικά** (ενοίκια επαγγελματικού χώρου, δαπάνες ηλεκτρισμού, σταθερής και κινητής επαγγελματικής τηλεφωνίας, ύδρευσης, θέρμανσης, λοιπές κοινόχρηστες δαπάνες, δαπάνες φιλοξενίας σε θερμοκοιτίδες, κα.)
- 2. Δαπάνες για αμοιβές τρίτων** (νομική, συμβουλευτική, λογιστική υποστήριξη, σύνταξη και παρακολούθηση επιχειρηματικού σχεδίου, υπηρεσίες θερμοκοιτίδας, εξειδικευμένα σεμινάρια επαγγελματικής κατάρτισης, κα.)
- 3. Δαπάνες προβολής, δικτύωσης και συμμετοχής σε εκθέσεις**
- 4. Αποσβέσεις παγίων / Χρηματοδοτική μίσθωση εξοπλισμού (χωρίς χρήση ρήτρας ευελιξίας)**
- 5. Αγορά /Χρηματοδοτική μίσθωση εξοπλισμού / Διαμόρφωση εσωτερικού χώρου μικρής κλίμακας με χρήση ρήτρας ευελιξίας**
- 6. Προμήθεια αναλωσίμων**
- 7. Ασφαλιστικές εισφορές δικαιούχου (επιχειρηματία/εταίρων)**
- 8. Μισθολογικό κόστος για νέα/ες θέση/εις (ΝΘΕ)**
- 9. Δαπάνες προετοιμασίας, υποβολής, κατοχύρωσης ή ανανέωσης για αναγνωρισμένο τίτλο βιομηχανικής ή διανοητικής ιδιοκτησίας.**

Για τις επιλέξιμες δαπάνες στην πρόσκληση είχε τεθεί μέγιστο επιλέξιμο ποσοστό – ποσό στον προϋπολογισμό του επιχειρηματικού σχεδίου.

Κριτήρια Αξιολόγησης

Τα κριτήρια αξιολόγησης αφορούσαν αφενός στην εκπλήρωση των τυπικών προϋποθέσεων συμμετοχής στην Πρόσκληση και αφετέρου στα βαθμολογούμενα κριτήρια με βάση τα οποία γινόταν και η κατάταξη των αιτήσεων των δυνητικών δικαιούχων και αποτελούνταν από :

A. Επιχειρηματικό Σχέδιο

A.1 Περιγραφή του Επιχειρηματικού Σχεδίου

A.2 Συνάφεια του ΕΣ της Επιχείρησης με τη στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης της Περιφέρειας δραστηριοποίησης

- A.3 Βαθμός πρωτοτυπίας
- A.4 Κατάσταση της αγοράς του κλάδου δραστηριοποίησης
- A.5 Στοιχεία Ανταγωνιστικότητας Προϊόντος / Υπηρεσίας
- A.6 Ολοκληρωμένος χαρακτήρας της επένδυσης
- A.7 Ενέργειες Προώθησης προϊόντος / υπηρεσίας

B. Ωριμότητα Επιχειρηματικού Σχεδίου

- B.1 Χρονοδιάγραμμα ανάπτυξης παραγωγικής εγκατάστασης προϊόντος/υπηρεσίας
- B.2 Αιτήσεις Αδειοδότησης
- B.3 Προοπτικές πωλήσεων των προϊόντων / υπηρεσιών του επιχειρηματικού σχεδίου

Γ. Καινοτομία

- Γ.1 Ο εταίρος/οι διαθέτει/ουν κατοχυρωμένο Δίπλωμα Ευρεσιτεχνίας
- Γ.2 Διάκριση προϊόντος ή υπηρεσίας του επιχειρηματικού σχεδίου σε διαγωνισμούς Καινοτομίας
- Γ.3 Διασφάλιση διευκολύνσεων της επιχείρησης από οργανωμένες επιχειρηματικές δομές φιλοξενίας
- Γ.4 Επίπεδο ωριμότητας καινοτόμου προϊόντος / υπηρεσίας

Δ. Βιωσιμότητα νεοφυούς επιχείρησης

- Δ.1 Βεβαιώσεις εκδήλωσης ενδιαφέροντος από venture capitals ή πρόθεσης δανειοδότησης από Τράπεζες
- Δ.2 Προβλέψεις Εσόδων – Εξόδων της επιχείρησης

Ε. Χαρακτηριστικά Εταίρου/ων

- E.1 Τίτλοι Σπουδών Εταίρου/ων
- E.2 Συνάφεια τίτλου σπουδών με το επιχειρηματικό σχέδιο
- E.3 Επαγγελματική Εμπειρία Εταίρου / Εταίρων
- E.4 Εταιρική Σύνθεση

7.8.3. Ποσοτικά στοιχεία Δράσεων

Παρακάτω παρουσιάζονται δύο πίνακες οι οποίοι προέρχονται από την επεξεργασία στοιχείων που αντλήθηκαν από το Πληροφοριακό Σύστημα Κρατικών Ενισχύσεων (ΠΣΚΕ) και αφορούν στην κατανομή των εγκεκριμένων έργων των δύο δράσεων (Αυτοαπασχόληση πτυχιούχων και Νεοφυής Επιχειρηματικότητα) του ΕΣΠΑ ανά ηλικιακή ομάδα και τύπο περιοχής και ανά ηλικιακή ομάδα και Περιφέρεια.

Θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι ο συνολικός προϋπολογισμός της κάθε δράσης κατανεμήθηκε σε περιφέρειες / ομάδες περιφερειών και όχι στο σύνολο της χώρας και ως εκ τούτου τα επιχειρηματικά σχέδια αξιολογήθηκαν και εντάχθηκαν αντίστοιχα με βάση αυτόν τον διαχωρισμό της κατανομής του προϋπολογισμού.

Οι ομάδες Περιφερειών / Περιφέρειες με βάση τις οποίες έγινε ο διαχωρισμός και στις δύο προσκλήσεις είναι οι ακόλουθες :

- Ανατολική Μακεδονία – Θράκη, Κεντρική Μακεδονία, Ήπειρος, Θεσσαλία, Δυτική Ελλάδα
- Δυτική Μακεδονία, Ιόνια Νησιά, Πελοπόννησος, Βόρειο Αιγαίο, Κρήτη

- Αττική
- Στερεά Ελλάδα
- Νότιο Αιγαίο

Η ανωτέρω κατηγοριοποίηση των Περιφερειών κρίθηκε ότι δεν θα επέτρεπε την εξαγωγή συμπερασμάτων και απαιτείτο η εκ νέου ταξινόμηση των Περιφερειών με βάση την χωρική κατηγοριοποίηση του Στρατηγικού Σχεδίου (Κυρίαρχα Αγροτικές, Ενδιάμεσες, Κυρίαρχα Αστικές) που παρουσιάζεται στον κατωτέρω πίνακα

Πίνακας 7.25: Κατανομή εγκεκριμένων έργων των δράσεων κρατικών ενισχύσεων από το ΕΣΠΑ 2014 -2020 (Πτυχιούχοι & Νεοφυείς Επιχειρήσεις), ανά ηλικιακή ομάδα και τύπο περιοχής

ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΟΜΑΔΑ	ΤΥΠΟΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ	ΠΛΗΘΟΣ ΕΠΕΝΔ. ΣΧΕΔΙΩΝ	ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΗ	% ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΑΝΑ ΗΛ. ΟΜΑΔΑ (ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΗΣ)
Ομάδα Α (20<AGE<40)	Ενδιάμεση Περιοχή	2.446	73.170.922	25,4%
	Κυρίαρχα Αγροτική	3.363	98.050.847	34,0%
	Κυρίαρχα Αστική	3.542	117.224.166	40,6%
Ομάδα Α (20<AGE<40) Total		9.351	288.445.934	100,0%
Ομάδα Β (AGE>40)	Ενδιάμεση Περιοχή	798	26.789.476	21,4%
	Κυρίαρχα Αγροτική	1.070	33.646.097	26,8%
	Κυρίαρχα Αστική	1.767	65.014.029	51,8%
Ομάδα Β (AGE>40) Total		3.635	125.449.602	100,0%
Grand Total		12.986	413.895.536	

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΠΣΚΕ

Από τον πίνακα 7.25 προκύπτει ότι το 72% των επενδυτικών σχεδίων που εντάχθηκαν αφορούν σε δικαιούχους που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα από 20 μέχρι 40 ετών με τα επενδυτικά σχέδια να λαμβάνουν δημόσια επιχορήγηση που αντιστοιχεί στο 69,7% της συνολικής δημόσιας επιχορήγησης για τις δύο δράσεις. Στις ενδιάμεσες περιοχές εντάχθηκε το 25% των επιχειρηματικών σχεδίων, εκ των οποίων το 75,4% των δικαιούχων ανήκει στην ηλικιακή ομάδα από 20 μέχρι 40 ετών. Στις κυρίαρχα αγροτικές περιοχές, όπου εντάχθηκε το 34,14% των επιχειρηματικών σχεδίων, τα επενδυτικά σχέδια των δικαιούχων της ηλικιακής ομάδας από 20 μέχρι 40 ετών είχαν αντίστοιχο ποσοστό (75,86%) με τις ενδιάμεσες περιοχές, ενώ στις κυρίαρχα αστικές περιοχές όπου εντάχθηκε το 40,88% των επενδυτικών σχεδίων τα επενδυτικά σχέδια των δικαιούχων της ηλικιακής ομάδας από 20 μέχρι 40 ετών που εντάχθηκαν αποτελούν το 66,72 %. Ανάλογη εικόνα εμφανίζουν και τα ποσοστά επιχορήγησης ανά ηλικιακή ομάδα στα είδη των περιοχών, συνεπώς συνάγεται ότι στις ενδιάμεσες και στις κυρίαρχα αγροτικές περιοχές εντάχθηκαν σημαντικά περισσότεροι δικαιούχοι που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα από 20 μέχρι 40 ετών σε σχέση με τις κυρίαρχα αστικές περιοχές.

Πίνακας 7.26: Κατανομή εγκεκριμένων έργων των δράσεων κρατικών ενισχύσεων από το ΕΣΠΑ 2014 -2020 (Πτυχιούχοι & Νεοφυείς Επιχειρήσεις), ανά ηλικιακή ομάδα και Περιφέρεια

ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΟΜΑΔΑ	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΠΛΗΘΟΣ ΕΠΕΝΔ. ΣΧΕΔΙΩΝ	ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΗ	% ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΑΝΑ ΟΜΑΔΑ (ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΗΣ)	% ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ (ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΗΣ)
Ομάδα Α (20<AGE<40)	ΑΝ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ & ΘΡΑΚΗ	545	15.471.019	5,4%	3,7%
	ΑΤΤΙΚΗ	2.108	72.191.051	25,0%	17,4%
	ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	216	6.417.511	2,2%	1,6%
	ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	588	17.781.358	6,2%	4,3%
	ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	275	7.566.275	2,6%	1,8%
	ΗΠΕΙΡΟΣ	503	15.223.415	5,3%	3,7%
	ΘΕΣΣΑΛΙΑ	1.028	30.452.771	10,6%	7,4%
	ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ	211	6.134.356	2,1%	1,5%
	ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	2.089	63.864.902	22,1%	15,4%
	ΚΡΗΤΗ	731	22.208.664	7,7%	5,4%
	ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	257	7.340.373	2,5%	1,8%
	ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	484	15.097.116	5,2%	3,6%
	ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	316	8.697.123	3,0%	2,1%
Ομάδα Α (20<AGE<40) Total		9.351	288.445.934	100,0%	69,7%
Ομάδα Β (AGE>40)	ΑΝ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ & ΘΡΑΚΗ	213	6.300.180	5,0%	1,5%
	ΑΤΤΙΚΗ	1.163	44.149.241	35,2%	10,7%
	ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	42	1.407.232	1,1%	0,3%
	ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	197	6.591.938	5,3%	1,6%
	ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	64	2.018.072	1,6%	0,5%
	ΗΠΕΙΡΟΣ	175	5.758.068	4,6%	1,4%
	ΘΕΣΣΑΛΙΑ	325	10.505.486	8,4%	2,5%
	ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ	76	2.540.810	2,0%	0,6%
	ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	825	27.834.603	22,2%	6,7%
	ΚΡΗΤΗ	190	6.352.833	5,1%	1,5%
	ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	87	3.097.369	2,5%	0,7%
	ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	155	5.347.181	4,3%	1,3%
	ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	123	3.546.589	2,8%	0,9%
Ομάδα Β (AGE>40) Total		3.635	125.449.602	100,0%	30,3%
Grand Total		12.986	413.895.536		100,0%

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΠΣΚΕ

Από τον παραπάνω πίνακα και την ανάλυση των στοιχείων για το ποσοστό των δικαιούχων που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα από 20 μέχρι 40 ετών σε σχέση με το σύνολο των δικαιούχων των ενταγμένων προκύπτει μεγάλο ποσοστό για τις Περιφέρειες Βορείου Αιγαίου (83,72%), Δυτικής Μακεδονίας (81,12%) και Κρήτης (79,37%), με τις Περιφέρειες της Κεντρικής Μακεδονίας (71,69%), Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (71,9%) και Στερεάς Ελλάδας (71,98%) να ακολουθούν, ενώ η Περιφέρεια με το μικρότερο ποσοστό είναι της Αττικής (64,45%). Αντίστοιχα με τα ποσοστά των ενταγμένων έργων είναι και τα ποσοστά της δημόσιας επιχορήγησης.

Για την διευκόλυνση της επιχειρηματικής ανάπτυξης στις αγροτικές περιοχές (κυρίως αγροτικές & ενδιάμεσες αγροτικές) από το ΕΣΠΑ²⁵ 2014-2020 διατίθενται 231.657.342 €, ενώ σε δικαιούχους ηλικίας 20-40 ετών 171.221.769 €.

Αντίστοιχα, από το ΠΑΑ 2014-2020 μέσω του Μέτρου 6.1 προβλέπεται η διάθεση ποσού 352.827.673 € που είναι ουσιαστικά διπλάσιο και στοχεύει αποκλειστικά στην προσέλκυση νέων γεωργών αναδεικνύοντας την αναγκαιότητα εκ νέου ιεράρχησης των πόρων που θα κατανεμηθούν από το ΕΣΠΑ 2021-2027 στις αγροτικές περιοχές.

²⁵ Τα δεδομένα αφορούν αποκλειστικά και μόνο το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα ΕΠΑΝΕΚ 2014-2020 και δεν περιλαμβάνει πόρους που ενδεχόμενα διατίθενται μέσω των ΠΕΠ. Αντίστοιχης λογικής δράσεις (χρηματοδότηση 100% επιχειρηματικού σχεδίου) δεν έχουν ενταχθεί στα ΠΕΠ.

Κρίσιμη παράμετρος για την προσέλκυση η και την συγκράτηση των νέων στις αγροτικές όπως αναδεικνύει η πρόσφατα αναγγελθείσα νέα πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την έκδοση της Πράσινης Βίβλου για το μέλλον των αγροτικών περιοχών είναι η διαφορά της ποιότητας ζωής μεταξύ των αγροτικών περιοχών και των αστικών περιοχών. Το θέμα αυτό εξετάζεται ενδελεχώς στην SWOT ανάλυση του όγδοου ειδικού στόχου αλλά αναδείχθηκε και από την διαβούλευση με τους κοινωνικούς εταίρους.

7.9. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗΣ

Η διαβούλευση στο πλαίσιο της εταιρικής σχέσης για την κατάρτιση του Στρατηγικού Σχεδίου της ΚΓΠ υλοποιείται σε δύο επίπεδα. Το πρώτο επίπεδο αφορά στην ανοικτή «γενική» ενημέρωση – διαβούλευση που πραγματοποιήθηκε μέσω διαδικτύου και μέσω ανοικτών εκδήλωσης – ημερίδων. Το δεύτερο επίπεδο αφορά στην «ειδική» ενημέρωση – διαβούλευση στο πλαίσιο της ομάδας σχεδιασμού του Ειδικού Στόχου 7 η οποία απαρτίζεται από εκπροσώπους των νέων γεωργών, επιστημονικών φορέων, επαγγελματικών οργανώσεων, φορέων εφαρμογής, φορέων χάραξης πολιτικής, τον Οργανισμό Πληρωμών (ΟΠΕΚΕΠΕ) και λοιπών δημόσιων και ιδιωτικών φορέων συμπεριλαμβανομένων και Δ/σεων του ΥΠΑΑΤ αλλά και εποπτευόμενων από αυτό φορέων. Η διαβούλευση εστιάστηκε σε θέματα που σχετίζονται με την εγκατάσταση των νέων γεωργών και δεν επεκτάθηκε στα θέματα της διευκόλυνσης της νεανικής επιχειρηματικότητας στις αγροτικές περιοχές.

Η «γενική» διαβούλευση βασίστηκε στην απάντηση 18 ερωτήσεων που σχετίζονταν με τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει η ελληνική γεωργία σε όρους ανταγωνιστικότητας αλλά και προσαρμογής στις αυξημένες απαιτήσεις για το κλίμα, το περιβάλλον, την ασφάλεια και υγιεινή των τροφίμων, την ευζωία των ζώων, την αναγκαιότητα/σκοπιμότητα αλλαγών στον τρόπο εφαρμογής των παρεμβάσεων του 1ου Πυλώνα, την μελλοντική αρχιτεκτονική και την ιεράρχηση των προτεραιοτήτων του Στρατηγικού Σχεδίου της ΚΓΠ 2021-2027.

Άμεσα σχετιζόμενες με τον 7ο Ειδικό Στόχο είναι οι απαντήσεις στο 14 ερώτημα «Επιλέξτε τις σημαντικότερες κατηγορίες αποσυνδεδεμένης άμεσης ενίσχυσης για την ελληνική γεωργία» όπου η συμπληρωματική εισοδηματική στήριξη των νέων γεωργών συγκέντρωσε το 20,9% των απαντήσεων κατατάσσεται στην τελευταία θέση. Στο 18 Ερώτημα «Σε ποιες παρεμβάσεις της Αγροτικής Ανάπτυξης (Πυλώνας II) πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στην προγραμματική περίοδο 2021 – 2027» η εγκατάσταση των νέων γεωργών ιεραρχείται στην 3^η θέση σε σύνολο 10 επιλογών.

Από τις απαντήσεις στα 18 ερωτήματα προκύπτουν απαντήσεις που σχετίζονται με τον έβδομο Ειδικό Στόχο, όπως η δυσκολία της πρόσβασης σε χρηματοδότηση, η υψηλή φορολογία και οι ασφαλιστικές εισφορές, οι σημαντικές ελλείψεις του συστήματος γεωργικών συμβουλών και η περιορισμένη αποτελεσματικότητα του συστήματος κατάρτισης.

Η «ειδική» διαβούλευση βασίστηκε στη διενέργεια τηλεδιασκέψεων (λόγω περιοριστικών Μέτρων αντιμετώπισης της πανδημίας) των μελών της ομάδας σχεδιασμού, στην απάντηση ερωτηματολογίων και στην παρουσίαση των αποτελεσμάτων της επεξεργασίας των ερωτηματολογίων. Τα θέματα που συζητήθηκαν και οι απαντήσεις που δόθηκαν μπορούν να ομαδοποιηθούν στις ακόλουθες ενότητες:

Κοινός ορισμός Νέου Γεωργού για 1ο και 2ο Πυλώνα

Η υποχρέωση κοινού ορισμού για τον νέο γεωργό για τις παρεμβάσεις του 1ου και 2ου Πυλώνα κρίνεται αναγκαία και θετική, αλλά επιφυλάξεις υπάρχουν για τα κριτήρια που θα εφαρμοσθούν ιδιαίτερα τα σχετιζόμενα με το επίπεδο εκπαίδευσης/δεξιοτήτων που θα τεθεί ως προαπαιτούμενο.

Οι ενστάσεις απορρέουν από την ουσιαστική διαφορά του τρόπου υλοποίησης των παρεμβάσεων του 1ου και 2ου Πυλώνα. Η συμπληρωματική εισοδηματική ενίσχυση για γεωργούς νεαρής ηλικίας, στο πλαίσιο των άμεσων ενισχύσεων, αποτελεί εισοδηματική ενίσχυση, χορηγείται ετησίως και απαιτεί την ενεργοποίηση δικαιωμάτων ενίσχυσης, ενώ για τη χορήγησή της δεν απαιτείται υποβολή επιχειρηματικού σχεδίου όπως στην περίπτωση της πρώτης εγκατάστασης των νέων γεωργών (Πυλώνας 2).

Το υφιστάμενο σύστημα κατάρτισης του ΕΛΓΟ ΔΗΜΗΤΡΑ όσον αφορά στην απόκτηση των επαγγελματικών προσόντων, στο πλαίσιο του Υπομέτρου 6.1, παρουσιάζει μεγάλες καθυστερήσεις, ως εκ τούτου η κατάρτιση δεν θα πρέπει να αποτελέσει υποχρεωτική προϋπόθεση του ορισμού των νέων γεωργών τουλάχιστον για την παροχή της πρόσθετης ενίσχυσης (Πυλώνας 1). Προφανώς, εφόσον ιδανικά θα μπορούσε να εξασφαλιστεί η έγκαιρη, ουσιαστική και ποιοτική κατάρτιση/εκπαίδευση, η προσέγγιση θα ήταν διαφορετική.

Σε σχέση με το κριτήριο της ηλικίας το όριο των 40ετών κρίνεται ως αποδεκτό αλλά θα ήταν θετική η αύξηση του ποσού ενίσχυσης (Πυλώνας 2) σε συνάρτηση με την ηλικία (υψηλότερη ενίσχυση στις μικρότερες ηλικίες).

Πρόσβαση στη Γεωργική Γη

Αναγνωρίζεται από το σύνολο σχεδόν των συμμετεχόντων ότι ένα από τα **σημαντικά προβλήματα** των νέων γεωργών στη χώρα (όπως και στην Ευρωπαϊκή Ένωση) είναι η **αδυναμία εξεύρεσης** γεωργικής γης για καλλιέργεια και το υψηλό κόστος ενοικίασής της. Στην ελληνική ύπαιθρο τα μεγαλύτερης ηλικίας άτομα προτιμούν να διατηρούν τους τίτλους ιδιοκτησίας της γης παρά να την μεταβιβάσουν ή να την νοικιάσουν σε νέους γεωργούς με αποτέλεσμα παραγωγικά αγροτεμάχια να μένουν ανεκμετάλλευτα, ενώ παράλληλα το κόστος ενοικίασης ή αγοράς αγροτεμαχίων είναι μεγάλο. Το ζήτημα αυτό θα πρέπει να διερευνηθεί, επίσης, στην περίπτωση που η Ελλάδα αποφασίσει την κατάργηση του καθεστώτος βασικής ενίσχυσης (δικαιώματα ενίσχυσης) και πόσο αυτό θα επηρέαζε την αγορά/διαθεσιμότητα/κόστος της γεωργικής γης.

Το Μέτρο των νέων γεωργών κυρίως απευθύνεται στα παιδιά των αγροτών. Όμως ακόμα και αυτά συνήθως δεν έχουν ιδιόκτητη γη γιατί ο γονιός που έχει συνήθως την κυριότητα της γης, δεν την μεταβιβάζει εν ζωή. Στο πρόγραμμα των νέων γεωργών κατά την προγραμματική περίοδο 2014-2020 υπάρχει βαθμολογικό κριτήριο που αφορά ιδιοκτησία που παίρνει 12 από τις 100 μονάδες της βαθμολογίας. Θα μπορούσε και μέσω και άλλων Μέτρων να βαθμολογείται η ιδιοκτησία γης με σκοπό την παρότρυνση των μεγαλύτερων σε ηλικία να προχωρήσουν σε μεταβίβαση κυριότητας γης.

Σε αρκετές χώρες της ΕΕ υπάρχει **μηχανισμός εξεύρεσης και διάθεσης γης** με σχετικά καλά αποτελέσματα σε κάποιες από αυτές. Στη χώρα μας **δεν φαίνεται να λειτουργήσει ικανοποιητικά** αυτός ο μηχανισμός. Ίσως να μπορούσε να λειτουργήσει καλύτερα ένας τέτοιος μηχανισμός σε τοπικό επίπεδο (επίπεδο Περιφέρειας ή μικρότερο). Θα μπορούσαν να υπάρξουν κίνητρα μεταβίβασης της γης σε νεότερα άτομα όπως επίσης η διευκόλυνση πρόσβασης των παραγωγών σε χρηματοδοτικά σχήματα με ευνοϊκούς όρους θα μπορούσε να καταστήσει εφικτότερη την αγορά γεωργικής γης, από νέους γεωργούς.

Συνέχιση της άσκησης γεωργικής δραστηριότητας

Ο αριθμός των νέων γεωργών που εγκαθίστανται ως αρχηγοί γεωργικών εκμεταλλεύσεων μέσω του Πυλώνα 1 και Πυλώνα 2 σε σχέση με την ένταση της γήρανσης είναι περιορισμένος ενώ καταγράφονται και περιπτώσεις αποχώρησης μετά την εκπλήρωση της υποχρεωτικής παραμονής (δεκαετία μέχρι και το ΠΑΑ 2007-2013, πενταετία στο ΠΑΑ 2014-2020).

Οι λόγοι της χαμηλής προσέλευσης νέων στο γεωργικό επάγγελμα σύμφωνα με αρκετές απαντήσεις οφείλονται στη διαφορά της ποιότητας ζωής μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών αλλά και σε κοινωνικούς λόγους που σχετίζονται με τη φθίνουσα αλλά επικρατούσα παρωχημένη αντίληψη να αντιμετωπίζεται ο αγρότης ως υποδεέστερος από άλλον επαγγελματία ή το γεωργικό επάγγελμα σαν τελευταία επιλογή (γίνεται κάποιος αγρότης επειδή δεν μπορεί να κάνει κάτι άλλο).

Η πρόκληση συνίσταται στην αντιμετώπιση του αγρότη ως επιχειρηματία και για την παραμονή των νέων γεωργών στο επάγγελμα κρίσιμη παράμετρος είναι, κατά κύριο λόγο, η **εκπαίδευση/κατάρτιση των νέων γεωργών, η επικοινωνία σε αυτούς καλών παραδειγμάτων γεωργών, η δημιουργία κατάλληλων συνθηκών στο ευρύτερο περιβάλλον των νέων γεωργών καθώς και η υποστήριξη των νέων γεωργών μέσω συμβουλών, η ένταξη τους σε διεθνή δίκτυα ανάπτυξης και προώθησης αγροτικών προϊόντων, η σύνδεση τους με ερευνητικά κέντρα πανεπιστημίων με στόχο τη δημιουργία προστιθέμενης αξίας, η εισαγωγή νέων τεχνολογιών και η συμμετοχή τους σε ομάδες παραγωγών.**

Επικουρικά στην προσπάθεια προσέλευσης και παραμονής των νέων στο γεωργικό επάγγελμα θα έχει η **οικονομική-κοινωνική-πολιτιστική-υγειονομική ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών.**

Τέλος, θα πρέπει να αυξηθεί πέραν της πενταετίας το υποχρεωτικό διάστημα άσκησης του γεωργικού επαγγέλματος μετά την ολοκλήρωση του επιχειρηματικού σχεδίου.

Μέτρα Εθνικής Πολιτικής

Εφόσον το πρώτο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι γεωργοί νεαρής ηλικίας είναι η πρόσβαση στη γη, προτείνεται να διερευνηθεί, πέραν άλλων πεδίων, η μέχρι σήμερα εφαρμογή της παραχώρησης γεωργικής γης από το ΥΠΑΑΤ. Στο πλαίσιο αυτό προτείνεται η δωρεάν παραχώρηση γεωργικής γης του ΥΠΑΑΤ σε γεωργούς νεαρής ηλικίας, υπό την προϋπόθεση παραμονής σε αυτή για συγκεκριμένο και ικανό χρονικό διάστημα. Η δωρεάν παραχώρηση

ακινήτων του ΥΠΑΑΤ υφίσταται σήμερα στην περίπτωση της τοπικής αυτοδιοίκησης, ΝΠΔΔ, ΝΠΙΔ για κοινωφελείς σκοπούς κλπ.

Επίσης, η χορήγηση κινήτρων για τη μεταβίβαση της γεωργικής γης από τους πιο ηλικιωμένους προς τους νεότερους (πχ. φοροαπαλλαγή) θα μπορούσε να λειτουργήσει θετικά, ωστόσο αποτελεί ζήτημα άλλου Υπουργείου και χρήζει πολιτικής συνεννόησης. Στην περίπτωση ενός τέτοιου εθνικού μέτρου αυτό θα μπορούσε να λειτουργήσει συμπληρωματικά με τη δυνατότητα που παρέχεται από το Άρθρο 71 της πρότασης κανονισμού για τα ΣΣ της ΚΑΠ «Συνεργασία», παρ. 7: *«Σε περίπτωση συνεργασίας στο πλαίσιο της κληρονομικής διαδοχής των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, τα κράτη μέλη μπορούν να χορηγούν στήριξη μόνο στους γεωργούς που έχουν συμπληρώσει την ηλικία συνταξιοδότησης, όπως ορίζει η εθνική νομοθεσία»*. Φυσικά, θα μπορούσε να εξεταστεί και η υποχρεωτική μεταβίβαση της εκμετάλλευσης από τους πιο ηλικιωμένους προς τους νέους προκειμένου να λάβουν τη σύνταξή τους.

Γενικότερα, η **χορήγηση κινήτρων** για την εγκατάσταση των νέων (π.χ. μέτρα αγροτικής ανάπτυξης, **μείωση φόρων ή/και ασφαλιστικών εισφορών κατά τα πρώτα έτη εγκατάστασης**) θα μπορούσαν να αξιολογηθούν, ακόμη κι αν πρόκειται για ζητήματα αρμοδιότητας άλλων Υπουργείων/Οργανισμών.

Επιπλέον, ζητήματα που αφορούν συνολικά στην ποιότητα της ζωής στις αγροτικές περιοχές της χώρας (πρόσβαση σε δομές υγείας, στην εκπαίδευση, μεταφορές και άλλες υπηρεσίες) προφανώς λειτουργούν ανασταλτικά/αποτρεπτικά για την προέλευση νέων ανθρώπων (και συνακόλουθα των οικογενειών τους) και στον τομέα της γεωργίας.

Εν κατακλείδι, το ζήτημα συνδέεται με την ανάγκη διαμόρφωσης εθνικής πολιτικής γενικότερα για τους νέους ανθρώπους. Η λήψη μέτρων που θα αφορούν μόνο στον γεωργικό τομέα θα μπορούσε τελικά να λειτουργήσει αποσπασματικά και να μην επιφέρει τα αναμενόμενα θετικά αποτελέσματα σε βάθος χρόνου.

Η **βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της υπαίθρου** αναμφίβολα θα λειτουργήσει θετικά.

Η παροχή πρόσθετων κινήτρων στο πλαίσιο των εθνικών πολιτικών (φορολογία, ασφαλιστικές εισφορές) θα πρέπει να συνοδεύεται από την υποχρέωση συμμετοχής των νέων γεωργών σε προγράμματα εκπαίδευσης/ κατάρτισης/ συμβουλευτικής.

Πρόσβαση στη χρηματοδότηση - Χρηματοδοτικά Εργαλεία

Τα χρηματοδοτικά εργαλεία που είχαν σχεδιαστεί για την στήριξη του πρωτογενή τομέα (ΠΑΑ 2007-2013) δεν φαίνεται να πέτυχαν το στόχο τους και να αξιοποιήθηκαν από τους νέους γεωργούς. Οι περισσότεροι παραγωγοί είναι χρεωμένοι με αποτέλεσμα να μην μπορούν να λάβουν χρηματοδότηση από τις τράπεζες. Οι νέοι γεωργοί δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν στα προαπαιτούμενα των τραπεζών έτσι ώστε αυτές για να τους παρέχουν δάνεια. Ως πλέον κατάλληλα χρηματοδοτικά προϊόντα (εργαλεία) που θα μπορούσαν να διευκολύνουν την εγκατάσταση νέων γεωργών είναι η δανειοδότηση από τις τράπεζες με ευνοϊκούς όρους και ίσως με κάποιας μορφής εγγύησης από το κράτος/Ε.Ε.

Ιδιαίτερα για την ζωική παραγωγή που το κόστος εγκατάστασης είναι υψηλότερο, η διευκόλυνση πρόσβασης σε χρηματοδοτικά σχήματα με ευνοϊκούς όρους μπορεί να βοηθήσει την ανάπτυξη της κτηνοτροφίας που βαίνει μειούμενη.

Εκπαίδευση – Κατάρτιση

Το υφιστάμενο σύστημα κατάρτισης κρίνεται ανεπαρκές και απαιτείται η ριζική αλλαγή και ο επανασχεδιασμός του από το σύνολο σχεδόν των μελών της ομάδας σχεδιασμού.

Ως βασικά σημεία προβλημάτων αναφέρονται ο χρόνος και τρόπος υλοποίησης της κατάρτισης που την καθιστούν ένα επιπλέον εμπόδιο για τον παραγωγό και όχι κάτι που θα τον βοηθήσει. Ο φορέας υλοποίησης στις τελευταίες προσκλήσεις (έτη πρόσκλησης: 2009 2014, 2016) είχε χρονικό ορίζοντα 3 χρόνια από την ημερομηνία της απόφασης έγκρισης που έχουν λάβει οι δικαιούχοι του Μέτρου των νέων γεωργών, να υλοποιήσει την κατάρτισή τους. Στις τρεις προαναφερόμενες προσκλήσεις η υλοποίηση των προγραμμάτων κατάρτισης έγινε το τελευταίο έτος της περιόδου των 3 ετών και βιαστικά χωρίς να λαμβάνει ιδιαίτερα υπόψη τις υποχρεώσεις των δικαιούχων όσον αφορά στις ανάγκες της καλλιέργειας/εκτροφής τους.

Τα μαθήματα θα πρέπει να γίνονται με αυστηρούς όρους υποχρεωτικής συμμετοχής χωρίς «εκπτώσεις». Απαιτείται η παροχή ειδικής γνώσης και όχι μόνο γενικής – εστιασμένη στο αναπτυξιακό μοντέλο της κάθε περιοχής και του κάθε νέου αγρότη όντας στοχευμένη στις πιο εξειδικευμένες ανάγκες των δικαιούχων ανά καλλιέργεια/εκτροφή (π.χ. αιγοπροβατοτρόφοι, βοοτρόφοι) και να γίνεται σε εποχή χαμηλού φόρτου εργασίας ανά καλλιέργεια/εκτροφή. Απαιτείται αλλαγή αντίληψης και τα προγράμματα κατάρτισης, από οποιονδήποτε φορέα/οργανισμό και εάν παρέχονται, να επιτελούν τον πραγματικό σκοπό της κατάρτισης, αντί της χορήγησης μιας τυπικής βεβαίωσης με μοναδικό σκοπό την τήρηση μιας προϋπόθεσης για την καταβολή της ενίσχυσης.

Η υφιστάμενη χρονική διάρκεια των 150 ωρών είναι τελείως ανεπαρκής και κατ' ελάχιστο θα πρέπει να είναι 300 ώρες και να παρέχεται τμηματικά.

Όσον αφορά το θεωρητικό κομμάτι της θα μπορούσε να είναι πιο ευέλικτη στον τρόπο που γίνεται. Θα μπορούσε, παράλληλα με την αυτοπρόσωπη παρουσία σε τμήματα, να υπάρχει η δυνατότητα χρήσης του διαδικτύου όταν δεν είναι δυνατή η αυτοπρόσωπη παρουσία. Επίσης, θα μπορούσε η κατάρτιση να πραγματοποιείται εκτός από σύγχρονη και σε ασύγχρονη μορφή για κάποια αντικείμενα με την αξιοποίηση της τηλεεκπαίδευσης, ενώ στο πλαίσιο της πρακτικής άσκησης να δίνεται η δυνατότητα επίσκεψης σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις που αποτελούν καλές πρακτικές.

Αναφορικά με την θεματολογία πρέπει να υπάρχει μέριμνα για τομείς όπως η διαχείριση της γεωργικής επιχείρησης, η προώθηση της καινοτομίας, νέων τεχνικών καλλιέργειας και νέων τεχνολογιών, βασικά στοιχεία επιχειρηματικότητας, το περιεχόμενο της ΚΓΠ, η προστασία του περιβάλλοντος και η οι όροι και προϋποθέσεις των Μέτρων που συμμετέχουν (δυστυχώς στο πρόγραμμα των νέων γεωργών παρατηρείται πολλές φορές ότι οι δικαιούχοι δεν έχουν κατανοήσει τους όρους και τις προϋποθέσεις του Μέτρου με αποτέλεσμα αρκετές φορές την απένταξή τους για τυπικούς λόγους).

Το μονοπώλιο παροχής κατάρτισης στους νέους γεωργούς δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα και θα ήταν σκόπιμο να υπάρχει δυνατότητα η κατάρτιση να γίνεται και από άλλους πιστοποιημένους φορείς δημόσιου ή ιδιωτικού τομέα με την διασφάλιση της ύπαρξης περισσότερων φορέων κατάρτισης ανά Περιφέρεια.

Οι προτάσεις για τη βελτίωση της παρεχόμενης εκπαίδευσης σχετίζονται με την διεύρυνση του συστήματος των παροχών και των μεθόδων εκπαίδευσης καθώς και με πιθανή συμπληρωματικότητα με δράσεις εκπαίδευσης από άλλα ΕΔΕΤ (π.χ. ΕΚΤ), τη δημιουργία πλατφόρμας εκπαίδευσης για διάφορους τομείς, την μεγαλύτερη εμπλοκή των ΑΕΙ μέσω του σχεδιασμού προγραμμάτων υψηλού επιπέδου αλλά και προγραμμάτων κατάρτισης εξ' αποστάσεως, τη δημιουργία διαδικτυακών κοινοτήτων νέων γεωργών ώστε να μπορούν να επικοινωνούν μεταξύ τους και με τους εκπαιδευτές τους ή και να μεταφέρουν οι ίδιοι την εμπειρία/γνώση μεταξύ τους.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η πρόταση για την παροχή εκπαίδευσης σε δύο φάσεις. Η πρώτη φάση που χρονικά θα πρέπει να ολοκληρώνεται σε σύντομο χρονικό διάστημα από την ημερομηνία ένταξης του δικαιούχου και να εστιάζεται στην παροχή οριζόντιων γνώσεων, ενώ σε δεύτερη φάση η εκπαίδευση να εστιάζεται σε θέματα που σχετίζονται με την τεchnοπαγωγική κατεύθυνση της εκμετάλλευσης και να συνοδεύεται από την πρακτική άσκηση.

Τέλος, κατατέθηκε και η άποψη για την αναγκαιότητα ενεργότερης συμμετοχής των επαγγελματικών οργανώσεων, όπως για παράδειγμα οι διεπαγγελματικές οργανώσεις.

Κοινή πεποίθηση όλων είναι ότι το Σύστημα Γεωργικών Συμβουλών και το AKIS μπορούν να λειτουργήσουν με επιτυχία ως συμπληρωματικά εργαλεία.

Γεωργικές Συμβουλές

Μέχρι σήμερα δεν υπάρχει παροχή γεωργικών συμβουλών παρότι η αναγκαιότητα τους αναγνωρίζεται από το σύνολο των εμπλεκόμενων.

Θα πρέπει να υπάρχει ένα πιστοποιημένο σύστημα παροχής γεωργικών συμβουλών που θα πρέπει να είναι σε εθελοντική βάση, ενώ πρέπει να διασφαλισθεί ότι θα υπάρχουν αρκετοί πιστοποιημένοι σύμβουλοι για να μπορεί ο παραγωγός να επιλέξει μεταξύ τους. Το διαδίκτυο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την εύρεση και επιλογή των πιστοποιημένων συμβούλων ανά αντικείμενο είτε σε εθνικό είτε σε περιφερειακό επίπεδο. Αναφορικά με τον τρόπο παροχής των συμβουλών θα απαιτείται η αυτοπρόσωπη παρουσία του/των συμβούλου/ων στην εκμετάλλευση του παραγωγού, παράλληλα όμως θα πρέπει να υπάρχει η δυνατότητα ανταλλαγής απόψεων διαδικτυακά μεταξύ συμβούλου/ων και παραγωγού.

Συμπληρωματικά και υποβοηθητικά προς το σύστημα παροχής γεωργικών συμβουλών θα πρέπει να υπάρξει:

- Ανάπτυξη δικτύων και κέντρων οργανωμένης e-πληροφόρησης σε περιφερειακό επίπεδο με σκοπό την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη διάδοση της πληροφορίας.
- Δημιουργία καναλιών πληροφόρησης σε υπερεθνικό επίπεδο με σκοπό τη μεταφορά τεχνογνωσίας στην ανάπτυξη προϊόντων.

Τρόπος εφαρμογής του Μέτρου

Οι προτεινόμενες βελτιώσεις αφορούν στη δυνατότητα κοινής προκήρυξης των Μέτρων των νέων γεωργών και των Επενδύσεων στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις ώστε να γίνεται κοινή υποβολή και να αξιοποιηθεί η εφάπαξ ενίσχυση ως ίδια συμμετοχή. Το μέτρο των Επενδύσεων στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις προκηρύσσεται συνήθως μια φορά ανά προγραμματική περίοδο προς το μέσο της περιόδου. Το μέτρο της εγκατάστασης των νέων γεωργών συνήθως προκηρύσσεται από την αρχή της εκάστοτε προγραμματικής περιόδου όπως και κατά την διάρκεια της εφόσον υπάρχουν πιστώσεις.

7.10. ΕΙΔΙΚΟΣ ΣΤΟΧΟΣ 7 – ΣΥΝΟΨΗ

Η δημογραφική σύνθεση των απασχολούμενων στη γεωργία αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα διαρθρωτικά προβλήματα της ελληνικής γεωργίας, η ένταση του οποίου δημιουργεί σημαντικούς κινδύνους για τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα της.

Οι επιδόσεις της Ελλάδας ως προς τους δείκτες «Ποσοστό αρχηγών Γεωργικών εκμεταλλεύσεων ηλικίας κάτω των 35 ετών προς το σύνολο των αρχηγών Γ.Ε (Ελλάδα 3,7 – ΕΕ 5,1%)» και «Αριθμός νέων διαχειριστών γεωργικών εκμεταλλεύσεων ανά 100 διαχειριστές μεγαλύτερης ηλικίας (λόγος <35 / >= 55 ετών Ελλάδα 6% – ΕΕ 8,8%)» υστερούν σε σχέση με τους μέσους όρους της Ε.Ε κατατάσσοντας τη χώρα σε μια από τις τελευταίες θέσεις (24^η σε σύνολο 28 κρατών μελών) αναφορικά με τη δημογραφική σύνθεση των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα, ενώ διαχρονικά παρουσιάζουν επιδείνωση.

Η Ελλάδα υστερεί σημαντικά σε σχέση με το μέσο όρο της ΕΕ και σε σχέση με τις δεξιότητες/εκπαίδευση των νέων γεωργών. Στην ηλικιακή ομάδα κάτω των 35 ετών το ποσοστό των γεωργών με βασική εκπαίδευση είναι 21,3% ταυτόσημο με το μέσο όρο της ΕΕ -28, ωστόσο υπάρχει πολύ μεγάλη διαφορά στο ποσοστό των νέων γεωργών με πλήρη εκπαίδευση²⁶ που στην Ελλάδα ανέρχεται μόλις στο **2,9%** έναντι **21,7%** στην ΕΕ-28. Το πρόβλημα του χαμηλού επιπέδου εκπαίδευσης και η απόκλιση με τους μέσο όρο της ΕΕ είναι ακόμα οξύτερο για το σύνολο των γεωργών.

Υπάρχουν σημαντικές διαπεριφερειακές διαφορές τόσο στην ηλικιακή σύνθεση όσο και στο επίπεδο εκπαίδευσης των νέων γεωργών, παράμετρος ιδιαίτερα ανησυχητική για Περιφέρειες με υψηλή συμμετοχή του πρωτογενή τομέα σε όρους εισοδήματος και απασχόλησης (Στερεά Ελλάδα, Πελοπόννησος, Ήπειρος).

Οι παρεμβάσεις του πρώτου και δεύτερου Πυλώνα εξυπηρετούν τόσο τον στόχο της δημογραφικής ανανέωσης των αγροτικών περιοχών όσο και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της γεωργίας.

²⁶ Ως πλήρη εκπαίδευση θεωρείται η παρακολούθηση τουλάχιστον διετούς κύκλου σπουδών σε σχετικά αντικείμενα μετά την ολοκλήρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης

Οι νέοι γεωργοί κατέχουν γεωργικές εκμετάλλευσης φυσικού και οικονομικού μεγέθους και έντασης απασχόλησης μεγαλύτερου του μέσου όρου των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της χώρας, ενώ και η τυπική απόδοση (κύκλος εργασιών /εκτάριο) των εκμεταλλεύσεων που διαχειρίζονται είναι υψηλότερη (με εξαίρεση τα ελαιοκομικά και εκμεταλλεύσεις μη ταξινομούμενες) του μέσου όρου των εκμεταλλεύσεων της χώρας.

Η Ελλάδα διαθέτει πολύ σημαντικούς πόρους από την ΚΓΠ (ενδεχομένως και ως απόρροια απουσίας εθνικών μέτρων) για την προσέλκυση νέων γεωργών τόσο από τον 1ο Πυλώνα²⁷ όπου το 13% των δικαιούχων βασικής ενίσχυσης λαμβάνουν πρόσθετη συμπληρωματική ενίσχυση (77.281 δικαιούχοι) όταν το αντίστοιχο ποσοστό στην Ε.Ε – 27 είναι 5%, ενώ μέσω του 2ου Πυλώνα (πριμ πρώτης εγκατάστασης), που αποτελεί ουσιαστικά το σημαντικότερο Μέτρο πολιτικής για τη δημογραφική αναζωογόνηση των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα, έχουν εγκατασταθεί την περίοδο 2000- 2020 60.000 νέοι γεωργοί.

Η πλειονότητα των εκμεταλλεύσεων των νέων γεωργών ανήκει στην κλάση οικονομικού μεγέθους 8.000 -25.000 €. Η πλειονότητα των δικαιούχων του Μέτρου Πρώτης Εγκατάστασης είναι κάτω των 35 ετών και εγκαθίστανται σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές. Από την εξέταση των δικαιούχων της περιόδου 2000-2006 προκύπτει ότι το 90% εξακολουθεί να ασκεί την γεωργία. Από την επισκόπηση της ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας προκύπτει ότι η βασικότερη παράμετρος για την παραμονή των νέων γεωργών είναι το επίπεδο οικονομικής βιωσιμότητας και εισοδήματος που δημιουργεί η γεωργική τους εκμετάλλευση παράμετρος που σηματοδοτεί τη αναγκαιότητα θέσπισης των κατάλληλων κριτηρίων ένταξης στις σχετικές δράσεις του Στρατηγικού Σχεδίου.

Κριτήρια επιλογής των εν δυνάμει δικαιούχων υφίστανται για την λήψη ενίσχυσης (πριμ πρώτης εγκατάστασης) του 2^{ου} Πυλώνα, ενώ αντίθετα για την λήψη της πρόσθετης ενίσχυσης από τον 1ο Πυλώνα αρκεί η υποβολή της αίτησης για την βασική ενίσχυση και η εκπλήρωση του ορίου της ηλικίας (40 έτη), ενώ ουδεμία άλλη προϋπόθεση υφίσταται (αποτέλεσε εθνική επιλογή διότι ο κανονισμός επιτρέπει την θέσπιση κριτηρίων αναφορικά με τις ελάχιστες απαιτήσεις σχετικά με τις δεξιότητες των δικαιούχων)²⁸ ενώ και οι δικαιούχοι ουδεμία άλλη υποχρέωση αναλαμβάνουν πλην της τήρησης των όρων που προβλέπονται για το σύνολο των γεωργών (ενεργοποίηση δικαιωμάτων, τήρηση των προϋποθέσεων του ενεργού γεωργού, πολλαπλή συμμόρφωση). Αποτέλεσμα της μη ύπαρξης κριτηρίων είναι να λαμβάνουν πρόσθετη ενίσχυση 34.275 δικαιούχοι (44% του συνόλου των δικαιούχων) αρχηγοί γεωργικών εκμεταλλεύσεων Τυπικής Απόδοσης 0-8.000€ εκ των οποίων η πλειονότητα (57%) εντάσσεται σε δύο ΤΟΠ (δημητριακών και ελαιοκομίας) που έχουν χαμηλή ανταγωνιστικότητα.

Ουσιώδης είναι η συμβολή του 1ου Πυλώνα στο γεωργικό εισόδημα των νέων γεωργών λόγω της παροχής συμπληρωματικής ενίσχυσης. Κατά μέσο όρο οι νέοι γεωργοί εισπράττουν υψηλότερο ποσό αποσυνδεδεμένης ενίσχυσης από το μέσο όρο του συνόλου των γεωργών λόγω της συμπληρωματικής ενίσχυσης. Το άθροισμα της βασικής ενίσχυσης, πρασινίσματος και

²⁷ Η ενίσχυση των νέων γεωργών μέσω του Πρώτου Πυλώνα εφαρμόστηκε πρώτη φορά την τρέχουσα περίοδο (2014-2020)

²⁸ (i) Κατάλληλα Προσόντα : Βέλγιο , Ισπανία, Γαλλία, Λουξεμβούργο, Αυστρία, Πορτογαλία, Σλοβακία

(ii) Απαιτήσεις κατάρτισης : Βέλγιο , Βουλγαρία , Ιρλανδία , Ισπανία, Κροατία , Λουξεμβούργο, Πορτογαλία, Σλοβακία

συμπληρωματικής ενίσχυσης διαμορφώνεται κατά μέσο όρο για τους νέους γεωργούς σε **3.028,21€**, ενώ για το σύνολο των γεωργών στις **2.591,96€**.

Η εθνική πολιτική για την προσέλκυση νέων γεωργών περιορίζεται στη διευκόλυνση τους για την απόκτηση γεωργικής γης μέσω των διατάξεων του νόμου 4061 (ΦΕΚ Α' 66/22.3.2012) «Διαχείριση και προστασία ακινήτων Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων - Ρύθμιση εμπραγμάτων δικαιωμάτων και λοιπές διατάξεις». Από την εξέταση των ελλιπών δεδομένων για την διάθεση γεωργικής γης²⁹ προκύπτει ότι έχουν δοθεί 1.500 εκτάρια σε 1.053 δικαιούχους (μέση έκταση 1 εκτάριο).

Η περιορισμένη πρόσβαση σε γεωργική γη λόγω της απουσίας μηχανισμών διαχείρισης της γεωργικής γης, η ατελής αγορά γεωργικής γης (πολύ περιορισμένος αριθμός αγορών και πωλήσεων γεωργικής γης) καθώς και οι υψηλές τιμές ενοικίασης της γεωργικής γης αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα για την εγκατάσταση νέων γεωργών, που αποτελεί κοινό πρόβλημα σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης λόγω της απροθυμίας των μεγάλων σε ηλικία γεωργών να εγκαταλείψουν το γεωργικό επάγγελμα που σχετίζεται και με τον τρόπο καταβολής των ενισχύσεων (αποσυνδεδεμένη ενίσχυση). Τα εθνικά μέτρα για την διανομή γεωργικών γαιών προς τους νέους γεωργούς έχουν περιορισμένη αποτελεσματικότητα και θα πρέπει να διερευνηθεί η θεσμοθέτηση κινήτρων – αντικινήτρων στο πλαίσιο της εθνικής νομοθεσίας (φορολογία, ασφαλιστικό, κληρονομικό δίκαιο).

Οι νέοι γεωργοί και οι κάτοχοι των μικρών γεωργικών εκμεταλλεύσεων βρίσκονται στη δυσμενέστερη θέση αναφορικά με την πρόσβαση σε τραπεζικό δανεισμό σε ένα περιβάλλον έντονης έλλειψης ρευστότητας. Εκτός των κοινών προκλήσεων που αντιμετωπίζει το σύνολο των γεωργών (υψηλά επιτόκια, πολύ υψηλές εγγυήσεις) οι νέοι γεωργοί έχουν να αντιμετωπίσουν και την απουσία «τραπεζικού ιστορικού» που καθιστά την δανειοδότηση τους ακόμα δυσκολότερη. Η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων εκτιμά ότι το χρηματοδοτικό κενό που αφορά την εγκατάσταση των νέων γεωργών κυμαίνεται μεταξύ 1,9-3,4 δισεκατομμύρια Ευρώ.

Επιπλέον, οι νέοι γεωργοί αντιμετωπίζουν ένα απαρχαιωμένο και προβληματικό στη λειτουργία του σύστημα παροχής γεωργικής εκπαίδευσης – δια βίου μάθησης καθώς και απουσία συμβουλευτικής στήριξης. Το θέμα του εκπαιδευτικού επιπέδου των γεωργών καθίσταται ακόμα οξύτερο διαρθρωτικό πρόβλημα της ελληνικής γεωργίας με δεδομένη την ανάγκη αξιοποίησης νέων τεχνολογιών και της σημασίας που αποδίδεται στην εφαρμογή της γεωργίας ακριβείας για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας του πρωτογενή τομέα με ταυτόχρονη μείωση του περιβαλλοντικού και κλιματικού αποτυπώματος της.

²⁹ Συγκεντρώθηκαν μέσω της αποστολής ερωτηματολογίου στις ΔΑΟΚ αφού η αρμόδια υπηρεσία του Υπουργείου δεν τηρεί στοιχεία

SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΕΣ7 «ΠΡΟΣΕΛΚΥΣΗ ΝΕΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΥΚΟΛΥΝΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ»

S Πλεονεκτήματα	W Αδυναμίες	O Ευκαιρίες	T Απειλές
<ol style="list-style-type: none"> Μεγάλου σχετικά φυσικού και οικονομικού μεγέθους γεωργικές εκμεταλλεύσεις των νέων γεωργών Σημαντική συμβολή του Πυλώνα 2 στην δημιουργία ανταγωνιστικών γεωργικών εκμεταλλεύσεων από νέους γεωργούς Σημαντική συμβολή του 1ου Πυλώνα στη προσέλκυση των νέων γεωργών λόγω της παροχής συμπληρωματικής ενίσχυσης Η πλειονότητα των εκμεταλλεύσεων των νέων γεωργών ανήκει στην κλάση οικονομικού μεγέθους 8.000 - 25.000 € Υψηλή συμμετοχή νέων γεωργών σε δυναμικούς κλάδους της γεωργίας (κηπευτικά, άνθη, προβατοτροφία, λοιπές μόνιμες 	<ol style="list-style-type: none"> Διαρκής επιδείνωση της δημογραφικής σύνθεσης των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα Μεγάλες διαφοροποιήσεις της δημογραφικής σύνθεσης και του μορφωτικού επιπέδου μεταξύ των Περιφερειών Περιορισμένη πρόσβαση σε γεωργική γη (απουσία μηχανισμών διαχείρισης της γεωργικής γης και κινήτρων μεταβίβασης της γης σε νέους γεωργούς) Πολύ περιορισμένος αριθμός αγορών πωλήσεων γεωργικής γης Υψηλές τιμές ενοικίασης της γεωργικής γης Περιορισμένη αναδιάρθρωση καλλιεργειών από τους νέους γεωργούς Δραστηριοποίηση νέων γεωργών σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις πολύ μικρού 	<ol style="list-style-type: none"> Η σημασία που αποδίδει η ΕΕ στην αντιμετώπιση του προβλήματος της δημογραφικής γήρανσης των αγροτικών περιοχών και η νέα ΚΓΠ ιδιαίτερα στη προσέλκυση νέων γεωργών Η δημιουργία χρηματοδοτικών εργαλείων σε επίπεδο Ε.Ε που στοχεύουν στην εγκατάσταση νέων γεωργών (Young farmers initiative) Η αξιοποίηση των δυνατοτήτων που παρέχει το νέο Μέτρο Συνεργασία του Στρατηγικού Σχεδίου της ΚΑΠ 2021-2027 για την προώθηση της διαδοχής σε νέους γεωργούς 	<ol style="list-style-type: none"> Η συνέχιση της απουσίας συμπληρωματικών μέτρων εθνικής πολιτικής (φορολογικά, ασφαλιστικά) για την διευκόλυνση της εγκατάστασης νέων γεωργών Η συνέχιση της χαμηλής κοινωνικής αναγνώρισης του επαγγέλματος του γεωργού Η συνέχιση της πληθυσμιακής αποδυνάμωσης των αγροτικών περιοχών ως αποτέλεσμα της μη σύγκλισης του επιπέδου της ποιότητας ζωής με τις αστικές περιοχές

S Πλεονεκτήματα	W Αδυναμίες	O Ευκαιρίες	T Απειλές
<p>καλλιέργειες)</p> <p>6. Υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο των νέων γεωργών σε σχέση με το σύνολο των απασχολούμενων στον πρωτογενή</p> <p>7. Η πλειονότητα των δικαιούχων του Μέτρου Πρώτης Εγκατάστασης είναι κάτω των 35 ετών, συμβάλλοντας ουσιαστικά στη δημογραφική ανανέωση</p> <p>8. Η πλειονότητα των νέων γεωργών εγκαθίστανται σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές</p> <p>9. Υψηλή ζήτηση για την δημιουργία νέων επιχειρήσεων στις αγροτικές περιοχές εκτός γεωργικού τομέα στα Μέτρα των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων που χρηματοδοτούνται από τα Διαρθρωτικά Ταμεία της Ε.Ε</p>	<p>οικονομικού μεγέθους σε μη ανταγωνιστικούς κλάδους (δημητριακά, ελαιοκομία)</p> <p>8. Απουσία συμβουλευτικής στήριξης προς τους νέους γεωργούς</p> <p>9. Περιορισμένη παροχή γεωργικής εκπαίδευσης</p> <p>10. Απαρχαιωμένο και προβληματικό στη λειτουργία σύστημα παροχής γεωργικής εκπαίδευσης – δια βίου μάθησης</p> <p>11. Περιορισμένη αποτελεσματικότητα των Εθνικών Μέτρων για την διανομή γεωργικών γαιών προς τους νέους</p> <p>12. Δυσκολία πρόσβασης σε τραπεζικό δανεισμό</p> <p>13. Περιορισμένος αριθμός νέων γεωργών με πλήρη γεωργική εκπαίδευση</p> <p>14. Εγκατάλειψη της γεωργίας μετά την υποχρεωτική περίοδο παραμονής των δικαιούχων του Μέτρου της Πρώτης Εγκατάστασης</p> <p>15. Κριτήρια ένταξης στο Μέτρο της πρώτης εγκατάστασης που δεν συμβάλλουν</p>		

S Πλεονεκτήματα	W Αδυναμίες	O Ευκαιρίες	T Απειλές
	<p>στην βελτίωση της συνολικής παραγωγικότητας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων</p> <p>16. Ανεπαρκές το ύψος του πριμ της πρώτης εγκατάστασης για τη δημιουργία μακροχρόνια ανταγωνιστικών γεωργικών εκμεταλλεύσεων</p> <p>17. Απουσία «κριτηρίων» για τους δικαιούχους της Συμπληρωματικής Ενίσχυσης του Πυλώνα 1</p>		

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 7.1 : ΟΙ ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΟΣΩΝ ΑΦΟΡΑΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ ΓΕΩΡΓΟΥΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΠΥΛΩΝΑ

Κράτος μέλος	% του ετήσιου εθνικού ανάτατου ορίου (2015)	Πρόσθετα κριτήρια επιλεξιμότητας				Ενίσχυση στους γεωργούς					
		κατάλληλα προϊόντα	απαιτήσεις κατάρτισης	για όλους τους νέους γεωργούς που αποκτήνουν το δικαίωμα να κατέχει ένα ζώο ή μέλη της οικογένειάς του στο πλαίσιο νομικού πρόσωπου	ανά γεωργό που κατέχει ένα ζώο ή μέλη της οικογένειάς του που κατέχει ένα ζώο ή μέλη της οικογένειάς του που κατέχει ένα ζώο ή μέλη της οικογένειάς του	Υπολογίστηκε ως το 25 %				με το μέγιστο ανάτατο όριο (εκαταίρων/δωκαετημέτων)	κατ' αποκοπήν ποσό ανά εκμείλλευση
						κατ' αποκοπήν ποσοστό του καθεστώτος βάσει της ενίσχυσης	ημερήσια ενίσχυση	ημερήσια ενίσχυση ανά ζώο ή μέλη της οικογένειάς του ανά εκμείλλευση	ημερήσια ενίσχυση ανά εκμείλλευση		
Βέλγιο	1,89				ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ			
Βέλγιο (Φλάνδρα)		ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	90	ΟΧΙ	
Βέλγιο (Βαλλονία)		ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	90	ΟΧΙ	
Βουλγαρία	0,47	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	30	ΟΧΙ	
Τσεχική Δημοκρατία	0,20	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	90	ΟΧΙ	
Δανία	2,00	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	90	ΟΧΙ	
Γερμανία	1,00	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	90	ΟΧΙ	
Εσθονία	0,30	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	39	ΟΧΙ	
Ιρλανδία	2,00	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	50	ΟΧΙ	
Ελλάδα	2,00	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	25	ΟΧΙ	
Ισπανία	2,00	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	90	ΟΧΙ	
Γαλλία	1,00	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	34	ΟΧΙ	
Κροατία	2,00	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	25	ΟΧΙ	
Ιταλία	1,00	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	90	ΟΧΙ	
Κύπρος	1,00	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	90	ΟΧΙ	
Λετονία	1,50	ΟΧΙ	ΟΧΙ		ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	90	ΟΧΙ	

Κράτος μέλος	% του ετήσιου εθνικού ανάτατου ορίου (2015)	Πρόσθετα κριτήρια επιλεξιμότητας				Ενίσχυση στους γεωργούς					
		κατάλληλα προϊόντα	απαιτήσεις κατάρτισης	για όλους τους νέους γεωργούς που αποκτήνουν το δικαίωμα να κατέχει ένα ζώο ή μέλη της οικογένειάς του στο πλαίσιο νομικού πρόσωπου	ανά γεωργό που κατέχει ένα ζώο ή μέλη της οικογένειάς του που κατέχει ένα ζώο ή μέλη της οικογένειάς του	Υπολογίστηκε ως το 25 %				με το μέγιστο ανάτατο όριο (εκαταίρων/δωκαετημέτων)	κατ' αποκοπήν ποσό ανά εκμείλλευση
						κατ' αποκοπήν ποσοστό του καθεστώτος βάσει της ενίσχυσης	ημερήσια ενίσχυση	ημερήσια ενίσχυση ανά ζώο ή μέλη της οικογένειάς του ανά εκμείλλευση	ημερήσια ενίσχυση ανά εκμείλλευση		
Λιθουανία	1,75	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	90	ΟΧΙ	
Λουξεμβούργο	1,50	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ		ΝΑΙ	
Ουγγαρία	0,20	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	90	ΟΧΙ	
Μάλτα	0,40	ΟΧΙ	ΟΧΙ		ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	90	ΟΧΙ	
Κάτω Χώρες	2,00	ΟΧΙ	ΟΧΙ		ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	90	ΟΧΙ	
Αυστρία	2,00	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	40	ΟΧΙ	
Πολωνία	1,00	ΟΧΙ	ΟΧΙ		ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	50		
Πορτογαλία	2,00	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	90	ΟΧΙ	
Ρουμανία	1,79	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	60	ΟΧΙ	
Σλοβενία	1,00	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	90	ΟΧΙ	
Σλοβακία	0,55	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	28	ΟΧΙ	
Φινλανδία	1,00	ΟΧΙ	ΟΧΙ		ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	90	ΟΧΙ	
Σουηδία	2,00	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	90	ΟΧΙ	
Ηνωμένο Βασίλειο	1,63					ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ			ΟΧΙ
Ηνωμένο Βασίλειο (Αγγλία)		ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	90	ΟΧΙ	
Ηνωμένο Βασίλειο (Βόρειος Ιρλανδία)		ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	90	ΟΧΙ	
Ηνωμένο Βασίλειο (Σκωτία)		ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	90	ΟΧΙ	
Ηνωμένο Βασίλειο (Ουαλία)		ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	25	ΟΧΙ	

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 7.2 : ΣΥΝΟΨΗ ΕΚΘΕΣΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ (ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΑΡΙΘΜΟΣ 10)

ΣΥΝΟΨΗ

- I. Ο συνολικός αριθμός των γεωργών στην ΕΕ των 27 μειώθηκε με ταχείς ρυθμούς την τελευταία δεκαετία, από 14,5 εκατομμύρια γεωργούς το 2005 σε 10,7 εκατομμύρια γεωργούς το 2013. Ο αριθμός των νέων γεωργών (έως 44 ετών) σημείωσε πτώση από 3,3 εκατομμύρια το 2005 σε 2,3 εκατομμύρια το 2013. Καθώς ο αριθμός των γεωργών μειώθηκε σε όλες τις ηλιακές ομάδες, το ποσοστό των νέων γεωργών στον συνολικό πληθυσμό των γεωργών παρέμεινε σχετικά σταθερό, μόλις πάνω από το 20 %. Εντούτοις, υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των κρατών μελών.
- II. Το διάστημα μεταξύ 2007 και 2020, η ΕΕ διέθεσε 9,6 δισεκατομμύρια ευρώ σε ειδικές ενισχύσεις για τους νέους γεωργούς, προκειμένου να βελτιώσει την ανταγωνιστικότητα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και την ανανέωση των γενεών στον τομέα της γεωργίας. Η συνολική δημόσια στήριξη, περιλαμβανομένης της συγχρηματοδότησης των μέτρων εγκατάστασης του δεύτερου πυλώνα από τα κράτη μέλη, ανέρχεται σε 18,3 δισεκατομμύρια ευρώ. Περίπου 200 000 νέοι γεωργοί έλαβαν ενίσχυση από την ΕΕ για την εγκατάστασή τους την περίοδο 2007-2013. Πλέον του 70 % της χρηματοδότησης της ΕΕ παρασχέθηκε στο πλαίσιο του μέτρου του δεύτερου πυλώνα (ΕΓΤΑΑ) για την εγκατάσταση νέων γεωργών, ενώ το υπόλοιπο 30 % διατίθεται, την περίοδο 2014-2020, στο πλαίσιο του πρώτου πυλώνα (ΕΓΤΕ) ως άμεση ενίσχυση σε νέους γεωργούς.
- III. Βάσει των ανωτέρω, εξετάσαμε τον ρόλο της ΕΕ όσον αφορά τη στήριξη των νέων γεωργών και την προώθηση της ανανέωσης των γενεών. Ο έλεγχος διενεργήθηκε στην Επιτροπή και στα τέσσερα κράτη μέλη με τις μεγαλύτερες δαπάνες για νέους γεωργούς, τη Γαλλία, την Ισπανία, την Πολωνία και την Ιταλία. Σκοπός του ελέγχου ήταν να δοθεί απάντηση στο ακόλουθο ερώτημα: **«Έχει σχεδιαστεί η στήριξη των νέων γεωργών από την ΕΕ κατά τρόπο που να συμβάλλει αποτελεσματικά και να διευκολύνει την ανανέωση των γενεών;»**
- IV. Το συνολικό συμπέρασμα είναι ότι η στήριξη των νέων γεωργών από την ΕΕ βασίζεται σε μια λογική παρέμβασης που στερείται σαφήνειας, χωρίς να προσδιορίζονται τα προσδοκώμενα αποτελέσματα και ο σχετικός αντίκτυπος. Η στόχευσή της πρέπει να βελτιωθεί προκειμένου να προωθηθεί αποτελεσματικά η ανανέωση των γενεών. Βέβαια,

διαπιστώσαμε σημαντικές διαφορές μεταξύ, αφενός, των ενισχύσεων που χορηγούνταν σε νέους γεωργούς στο πλαίσιο του πρώτου πυλώνα και, αφετέρου, του μέτρου εγκατάστασης στο πλαίσιο του δεύτερου πυλώνα.

V. Όσον αφορά την ενίσχυση προς τους νέους γεωργούς στο πλαίσιο του πρώτου πυλώνα, διαπιστώσαμε ότι:

- Δεν βασίζεται σε άρτια εκτίμηση των αναγκών και ο στόχος της δεν ανταποκρίνεται στον γενικό στόχο της ενθάρρυνσης της ανανέωσης των γενεών. Τα κράτη μέλη δεν συντόνισαν την ενίσχυση του πρώτου πυλώνα με το μέτρο εγκατάστασης του δεύτερου πυλώνα ή με εθνικά μέτρα.
- Ελλείπει εκτίμησης των αναγκών, οι ενισχύσεις χορηγούνται βάσει τυποποιημένης διαδικασίας (ετήσια πληρωμή ανά εκτάριο), ενώ δεν προκύπτει με σαφήνεια ούτε από το ύψος της ενίσχυσης ούτε από τον χρόνο χορήγησής της ποιες είναι οι συγκεκριμένες ανάγκες που καλύπτουν, πέραν του συμπληρωματικού εισοδήματος.
- Το κοινό πλαίσιο παρακολούθησης και αξιολόγησης δεν παρείχε δείκτες πρόσφορους για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας της εν λόγω ενίσχυσης, καθόσον δεν υπάρχουν δείκτες αποτελέσματος που να αντιστοιχούν στη συγκεκριμένη ενίσχυση, ενώ δεν προβλέπεται η συγκέντρωση στοιχείων σχετικά με τα εισοδήματα και τη βιωσιμότητα των εκμεταλλεύσεων που λαμβάνουν στήριξη.

VI. Όσον αφορά το μέτρο εγκατάστασης νέων γεωργών στο πλαίσιο του δεύτερου πυλώνα, διαπιστώσαμε ότι:

- Παρότι βασίζεται εν γένει σε ασαφή εκτίμηση αναγκών, οι στόχοι του είναι, εν μέρει, συγκεκριμένοι, μετρήσιμοι, εφικτοί, ουσιαστικοί και χρονικά προσδιορισμένοι και ανταποκρίνονται στον γενικό στόχο της ενθάρρυνσης της ανανέωσης των γενεών. Υπάρχει ως έναν βαθμό αποτελεσματικός συντονισμός με το επενδυτικό μέτρο του δεύτερου πυλώνα.
- Η ενίσχυση παρέχεται υπό μορφή (κατ' αποκοπή ποσό με την επιφύλαξη ολοκλήρωσης ενός επιχειρηματικού σχεδίου και, σε ορισμένες περιπτώσεις, υπό τη μορφή επιδότησης επιτοκίου δανείου) που ικανοποιεί αμεσότερα τις ανάγκες των νέων

γεωργών για πρόσβαση σε γη, κεφάλαια και γνώση. Το ποσό της ενίσχυσης συνδέεται γενικώς με τις ανάγκες και διαφοροποιείται αναλόγως για την προώθηση συγκεκριμένων δράσεων (π.χ. εφαρμογή της βιολογικής γεωργίας, πρωτοβουλίες εξοικονόμησης ύδατος και ενέργειας).

- Η ενίσχυση στοχεύει σε περισσότερο καταρτισμένους γεωργούς, οι οποίοι δεσμεύονται να εφαρμόσουν ένα επιχειρηματικό σχέδιο που θα τους οδηγήσει στην ανάπτυξη βιώσιμων εκμεταλλεύσεων και οι οποίοι ενθαρρύνονται συχνά στο πλαίσιο της διαδικασίας επιλογής έργου να εγκατασταθούν σε μειονεκτικές περιοχές. Παρ' όλα αυτά, η ποιότητα των επιχειρηματικών σχεδίων ποίκιλλε και, σε ορισμένες περιπτώσεις, οι διαχειριστικές αρχές δεν εφάρμοζαν διαδικασίες επιλογής που να δίνουν προτεραιότητα στα καλύτερα έργα. Κριτήρια επιλογής καθορίστηκαν προς το τέλος της περιόδου 2007-2013, τα ελάχιστα κατώτατα όρια είτε ήταν υπερβολικά χαμηλά είτε ανύπαρκτα, ενώ ο επταετής προϋπολογισμός για το μέτρο χρησιμοποιήθηκε από ορισμένα κράτη μέλη για τη χρηματοδότηση σχεδόν του συνόλου των αιτήσεων που υποβλήθηκαν κατά την έναρξη της περιόδου προγραμματισμού, με αποτέλεσμα να μην μπορέσουν να λάβουν χρηματοδότηση νέοι γεωργοί που εγκαταστάθηκαν αργότερα.
- Εντοπίσαμε ελάχιστα στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι τα μέτρα της ΕΕ διευκόλυναν την εγκατάσταση νέων γεωργών και βελτίωσαν την ανανέωση των γενεών και τη βιωσιμότητα των εκμεταλλεύσεων που λάμβαναν στήριξη, κυρίως εξαιτίας της χαμηλής ποιότητας των δεικτών που είχαν οριστεί στο πλαίσιο του κοινού συστήματος παρακολούθησης.

VII. Συνιστούμε στην Επιτροπή και τα κράτη μέλη:

- α) να βελτιώσουν τη λογική παρέμβασης, ενισχύοντας την εκτίμηση των αναγκών και ορίζοντας στόχους SMART, οι οποίοι θα ανταποκρίνονται στον γενικό στόχο της προώθησης της ανανέωσης των γενεών,
- β) να βελτιώσουν τη στόχευση των μέτρων μέσω καλύτερων συστημάτων επιλογής έργων, καθώς και της χρήσης επιχειρηματικών σχεδίων,

- γ) να βελτιώσουν το πλαίσιο παρακολούθησης και αξιολόγησης, αξιοποιώντας τις βέλτιστες πρακτικές που καταγράφουν τα κράτη μέλη στα συστήματα παρακολούθησης και τις εκθέσεις αξιολόγησης.